

75

Elsa

Ernst Peterson'i jutt

[Handwritten signature]

Elsa.

Ernst Petersoni jutt.

[Handwritten initials]

[Faint, illegible text in a rectangular box]

Trükitud N. Schiffer'i trükitöjas, Tallinnas.

ENSV TA Fr. E. Kreutzwaldi nim.
Kirjandusmuuseumi
RAAMATUKOGU

J. R. 2009

1.

„Smelit inimene! . . . Igapidi minule täieste mõstmata ja arusaamata . . . Kiri! . . . ja veel see pakk wõi „patifene“, nagu ta ise kirjast armastab ütelda . . .”

Ja Elso käis pisukestes toas, mida laua peal olew lamp walgustas, äritatult edasi ja tagasi, waatas wahel kirja, mis wähe krämpsutatult tema ümarguste sõrmede wahel äritatult wabises ja nagu halastust ja armu neiu käest palus.

„Täna peab meie waheford selgeks saama... Tõeste, naeruwäärt! Millal ei ole siis meie wahel veel küllalt selge olnud?“ küsis neiu enese käest ja wiskas kirja laua peale „patifese“ juurde. „Mina neist küll aru ei saa, mis inimesed need on!”

Neiu Elsa oli pahane. Seda tunnistasiwad ta äkilised liigutused, ta nobe edasi-tagasi käik, ta roosad hõõgawad palged, ta sätendawad silmad.

Ta wõttis oma palawa peakese, mida rohked juuksed kähharalt kaunistasiwad, õrnade käte wahel, nagu tahaks ta selle läbi mõtteid loomale liisuda, ja käis rahutult toas ühest seinast teise, kus ta wari mööda walgeks lubjatud ümargusi palkisid wäga filmapaijtwalt fford ühele, fford teisele poole seina äärde jooksis.

„Just kui wari — nii on see kallid meestesjugu!

Rujagil ei saa sa nendest lahti! Prrrr!" ta wäristas enese keha - nerviliselt. See on wastik! Waewalt pool aastat siin — — ja jälle on sul üks hinge peal ja hinge taga! Jälle on üks, kes oma tüütawate sõnadega, oma armastusega tormi jookseb. Vihisalt — jälk! . . ."

Ta laskis enese laua äärde tooli peale, pani hõõgawa otsaesise wastu külma lauda ja seisis nii wait ja wagu. Meiu sees pöörles aga midagi niisugust, mis tema hinge põhjani täitis...

"Preili!?"

Elja tõstis pea üles. Ta ees seisis wanalbane naisterahwas ukse peal, kes oma parema käega ajalehede pakk ja kirjasid hoidis ja pahema käega suurt kirju rätikut õlade pealt maha kiskus.

"Siin on tänane post!" hüüdis ta kähisewa peenlase healega ja kõhatas. "Kirjutaja proua saabab palju terwisid ja palub Teid homme nimelt enda poole tulla... Sinna tulla ka mõisaopmanni preilid ja kirjutaja herra ja õllepruul..."

"Noh, saab juba küll..." lõi Elja käega, "las' nad aga olla ja tulla, mis see minusse puutub..."

"Sina heldekene, ta'ps nüüd puutu... Ise noor ja ilus... eks..."

"Noh, saab juba küll!" sõnas Elja tõrkuwalt.

"Keda'ps ta's saab! Heldekene, ise nagu õun päewa poolt küljest. Mul wanal inimesel üsna rõem niisugust terwet last, preilit, waadata, seda'ps siis see wägewam pool..."

"Kuule, Ann, ja oled wist kirjutaja eide käest wa fibedat saanud..."

"Wõi ma ilma olen!" rõemustas Ann, "wõi siis ilma olen. Tegid teised minewal sügisel mitu waati . . . noh, mis ta nimi nüüd on?... moosi, wõi..." Ann jäi sõna üle mõtlema...

"Kurgiwett," awitas Elja tõrwalt.

"Kurgiwett," kudas Teie, preili, sedawiisi räägite. Mis kurgiweti, weini — no neh, weini tegid nad. Ja hakkab teine pähe! Ma tuln läbi lume nagu metskits. Üsna jõe hakkas ja pani päris lõõtsutama..."

Ann hakkas kõhima.

Selle aja sees wõttis Elja kirjad wastu, mis Ann wallamajast oli toonud, ja filmas nad pealiskaudselt läbi.

Ann oli rätiku ära võtnud ja käe peale pannud ja waatas nagu uurivalt neiu Elsa kiiret tööd.

„Koolilapsed soovivad häid jõulufid! Waata, Ann, misjuguised ilusad kaardid!“

Ann asus laua äärde.

„Siin on preilil pakid ka?“ küsis ta uurivalt. „See wist posti peal ei olnud. See tuli käsi-postiga?“

Ann waatas ja sihtis uurivalt Elsa otsa.

„Ma nägin küll, et mõisa kutsar mulle vastu tuli; mõtlesin, et tuleb preili järele ja wiib opmanni poole jõulu-puule... aga preili on kodus...“

Ta asus paki kallale ja hakkas nõõrihid peastma.

„Ann! jäta see rahule ja pane ta nurka maha, siit laua pealt eest ära!“ käskis Elsa kindlalt, oma noort rinda tugewalt sirgeks ajades.

„Kas siis lahti ei võtagi?“

„Ei!“

Ann jäi pijut mõttesse, wöttis paki kaendlasse, ja julgelt ning kindlalt Essat waadates ütles ta tõsiselt:

„Kuulge, koolipreili, Teie olete imelik inimene. Teie nagu polegi naisterahwas! Ise nii ilus, ilus... ja seal-juures nii tõsine, tõsine: mitte naeru natukestki. Mina küll Teist aru ei saa!“ Ta waatas ilutsedes, nagu tun-neks tema Elsa kujukst lõbu, neiu otsa.

Elsa lõi oma juured taewakarwa finised filmad Anne peale ja waatas teda mõne pilgu.

„Kas Teie siis elus ühtegi tõsist naisterahwast weel ei ole näinud?“ küsis Elsa ümardaja käest.

Ann jäi mõtlema, waatas furd maha, siis Elsa otsa ja wastas ilmsüütalt:

„Dlen näinud! Aga ainult ühte!“

„Ja see oli?“

„See on ja oli — preili Elsa, meie koolipreili!“ Siis lõi ta filmad häbenedes maha, pani paki käest nurka, ohkas ja läks uksest minema.

Elsa hakkas kirjasid waatama. Suuremalt jaolt oliwad need koolilaste käest „heade jõuludega!“ Elsa waatas neid suure heameelega. Need lumised jõulumehed, roheliste kuuskedega, need inglid-lapsed, need maakohdade pildid sätendawa lumega... ja seal all ühe ehk teise lapse nimi nii harjumata käega kirjutatud, mõnes kohas kahe

keele tähed ära segatud ja „Juuli Rana!“ olifweel Wene keele kõwadusemärgi oisa pandud...

„Missugune puhas, missugune puutumata lapsus!“ waimustas Elsa ja seadis neid kaarta ridamisi laua peale.

„Missugune suur wahel nende — ja selle wahel!“ ohtas ta. „Siin süüta ja puhas lapse hing, seal...?!“ Ta jättis sõna ütlemata ja mõtlemata... teises toas kuulis ta kedagi nagu lufsumat. Ta kuulas terawalt... teijest toast oli tõeste nagu nutmist, waitist lufsumist kuulda. Ta waatas ufje poole. See oli praofsil, kust sametine pime-dus tema kambriisse haigutas.

„Ann! Kas sina oled seal?“
 „Kuufsumine kestis edasi.“

Elsa lüftas ufje lahki ja astus kooliklassi. Seisnud klassiõht torfas tema ninasse. Oma elutoa lambi ämarufes märkas ta ühe koolilaua ääres Anne otseti küürnawat.

„Ann, mis sul wiga on?“ küfifis ta kaastundlikult.
 „Ann, ma ei tahtnud find mitte haawata,“ palus ta taja, kusjuures talle meelde tuli, et ta Anne ehk liig järsku ja tungiwalt oli pakki ära kästinud panua.

„Mis sul ometi wiga on?“ päris ta Anne pead filitades.

Ann ei wastanud, kuna ta weel rohkem lufsuma hat-fas, mis lorraga kramplikuks nutuwooluks muutus.

„Anne, Annekene. Jumala pärast, mis Teil wiga on?“ päris Elsa ja andis Anne wanadele, juba linafeks muutunud harwadele juukstele, mis kahte õhufesesse paifi-fesesse, nagu rotifjabad, wana riidenarma äärega pea peale kofku oliwad seotud, suud...

Raks neidu, teine wana, juba tudifene, teine noor, täis wärskust ja elujõudu, seifiwad üksteife kaelas: Ann oli Elsa kõwaste oma kondilistesse kätesse tõmmanud ja wajutas teda enefe wastu, kusjuures ta äritatult lufsus:

„Elsa... Jumala pärast... Elsa preilikene... Teie ei ole mulle midagi paha teinud... Teie olete mulle kallim kui mu... oh Jumal, mul pole... Oleks Teie... minu.. Mul pole ju ühtegi hinge... Siin halli taewa all.. Mul on Teift hirmus kahju!...“

„Ann, mis Teil ometi on?“
 „Mul on Teift, Elsa preilikene, hirmus kahju!“ seletas Ann läbi woolawate pisarate. „Mis saab Teift... kui

Teie niisugune olete?! Mis olen mina?! Wanatüdruk... ja mul pole midagi. Si ühtegi elawat hinge fiin halli taewa all!.. Ja Teie, Teie olete nii hea, nagu mu oma... Rudas musutaksin ma Teid igal päeval!"

Siis jäi ta järsku wait, lastis Elsa kaelast lahti ja jostistas: „Wana inimene, saab wiina, lähed hulluks weel peast! Olgu neid ka andmasti ja kõik!"

Ta hakkas Elfast eemale nihkuma.

„Aga Ann, mis Teil ometi wiga on?" küsis Elsa uueste.

„Ah, mitte midagi! Mul oli Teist nii hirmus kahju! Ma ei tea isegi, miks!" Ja mõtetes lihas ta otsa: „Noorelt, siis mõtleb inimene nii palju. Siis on ta enese üle uhke! Ja mis on meie, neitside, uhtus? kellele tohib ta oma uhtust näidata! Oled ja uhke... siis on jul see palk!.. Müüd olen wana ja ükfinda, nii ükfinda!"

„Rahustage end, rahustage!" julgustas Elsa.

„Mis on mul rahustada: pühin kooliklassi — see on mu rahu. Kas ma ka inimene olen? Kes peab kooli Anne inimeseks? Näeh, annawad kurgiwett ja teemad mu nagu lollise joobnuks... Aga preili Elsa, ärge olge Teie uhked..." ja Ann hakkas uueste nutma.

Küll katsus Elsa teda rahustada, aga see ei awitanud. Wiimaks wiis Elsa ta asemele, kattis tema rätikuga loojalt kinni ja ei lahkunud enne, kui Ann magusalt uinus.

2.

Eht Elsa küll Anne käest päriwalt küsis: „mis Teil ometi wiga on?" — ja selle peale rahuloldawat wastust küsitawa poolt ei saanud — siiski märkas ta neitsilik hing Anne.

See hea inimene oli wanaks saanud ja wanaks jäetud — kooliklassi pühkima, kuna ta ometi wäga hästi ära tundis, et tema paik mujal oleks wõinud olla, kus ta ja Elsa jarnast omast oma wana fondilise rinna wastu oleks wõinud suruda ja uhke olla, et ta inimesesooole ühe finifilmalise noore neiu on kintinud. Müüd oli aga see Ann koolipinkide puhastaja ja põranda pühkija. Seda just nimelt arwas Elsa Anne ärituse põhjuse olewat.

„Waene Ann!" kurtis Elsa, „waene Ann!"

„Aga preili Elsa, ärge olge Teie uhked," tuli Elsale Anne noomituis meelde. „Ja —, Ann on noorelt uhke

olnud... Ann tahtis inimene olla, kes ka iseenesest midagi maksjau on, aga mitte lunnastatud saada mehe härjalise ohu läbi..." Elsale tuli wiha ja puna palgesse... „ning Ann jäi wanaks tüdrukuks, sest mehed tahawad ju orjastid saada, et neil selles lollis ilmas ilusam ja lõbusam oma ärahangunud tooruses oleks elada. Ja kui nüüd Ann oma elu peale tagasi waatab ja sealt elumõtte välja wõetud, ära rõõwitud leiab olewat, siis tunneb ta kahju! Ta noomib mind, et ma mitte tema moodi uhke ei oleks, waid ennast ka paenutaksin!"

Elsa ajas enese sirgeks. „Ei, Annafene, Elsa ei paendu mitte, Elsa üksnes murdub ehk lööb enese ilmast läbi ise, iseseiswalt!"

Ta wõttis jälle poolkrämpjutatud kirja laua pealt ja hakkas teda lugema. Seal seifis:

„Wäga auustatud neiu Elsa!

„Teile tuleb minu kiri ehk üsna ootamata, aga võib olla ka, et see mitte just nii ei ole, sest kui ma seda meeles pean, et filmad rohkem räägiwad kui sagedaste sõnad, siis on selle kirja fissu Teile teatud ja oodatud. Neiu Elsa! — ma ei wõi kauem oma tundmuisi Teile wastu enam warjata: täna peab meie wahetord selgeks saama. Juba aasta poolteise eest, kui Teile ületeise sügise augustikuul kiriku-eestseisja herra Feuerbergi perekonda kodukoosõpetajannaks ilmufite, kaotasin ma oma poissmehe põlwe iseseiswuse mõtte. See wilksaw mõte kujunes wiimaks tõsiseks soowiks — ja nagu Teile ise, neiu Elsa, wäga hästi teate, olen ma Teile mitu korda tõsiste mõtetega ligineda tahtnud, aga Teile olete seda alati osanud teisjale ajada. Nüüd aga, kus ma oma elujärke Jüri päewast muudan ja Raugewälja mõisa omandan; nüüd, kus mul kodu ja kolle oma saab olema; nüüd, kus ma julgemalt ja kindlamalt elule wastu wõin waadata; nüüd ei jõua ma — ei taha — ei tohi ma enam oma tundmuisi alla wajutada! Neiu Elsa, ma palun Teile südant ja kätt enesele elu saatjaks ja toeks ja oleksin õnnelik, kui ma Teid juba sellel talwel altari ette tohiksin saata!

„Teid südamest armastaja ja auustaja

Joosep Drey — ma kirjutasin parem:

Druu Joosep — surmani!

„P. S. Sellega ühes julgen Teile ühe pakifese saata.

See olgu mu esimene jõulufink Teile, mis ma poisimehe põlwe kottuhoidmise läbi võimalikuks olen saanud teha..."

Elsa luges edasi ja kohtus... seda viimast lauset ei olnud ta mitte lugenud: ta oli kirja laua peale wisanud, teda siis jälle pihku tõmmanud ja krämpsutanud... Wiimane lause aga oli: "Teete Teie mind õnnelikuks, seda saadetust enesel pidades, siis julgen täna weel Teile sõita, et oma Elsalest walitseja juurde jõulupuule sõidutada.

J. D. — Truu Joosep."

Elsa luges viimast lauset weel kord, siis tõmbas ta kella wälja ja waatas seda . . . Elsa oli üliäritatud.

"Seda weel tarwis! Täna, ikka täna! Mis pean ma tegema?" Kell näitas juba pool 7, ja igal filmapilgul wõis kirjutaja Drey siin olla!"

"Kui ettevaatamata ma ka olen!" pahandas ta enese üle ja hakkas jällegi rahutult edasi ja tagasi mööda wäiklast tuba käima.

"Tuleks ometi juba Feuerbergi proua siia, siis saaksin ma sellest piinlikust seisukorrast lahti, aga see lubas alles kella 8 ajal järele sõita!"

Seal tuli Elsale korraga mõte Anne üles äratada ja teda patiga mõisa saata, aga kui ta seda nii rahulikult puhkama nägi, ei tihanud ta wana inimest mitte unes effitada.

"Mine ja kus sa tahad!" pahandas Elsa, "neist ja ialgi lahti ei saa, kui sul aga natukene libedam nagu ette on loodud, Tal ei ole häbi ka mitte, ja südant, teise jõulurahu rikkumast! Olgu!"

Ta wõttis weel kord kirja ja hakkas seda hoolega ja tähelepanemisega lugema.

Seda pidi ometi wiimaks Elsa tunnistama: Joosep Drey kirjutas mõistlikult. Ja ka selles pidi ta järele andma, et Drey juba enne mitu korda temale meeldida oli katjunud. Elsa filmade ees seisis sirge nooremehe kuju, pisikeste wurrudega, puhta lõuakese ja pisukeste lõhekefega seal otšas, mis sõnnud ihust tunnistust andis, mille meelitawat kuju punatad paled aina ülendasiwad. Elsa filmad hakkasiwad sätendama, ta hingeõhk läks kuumaks, ta tundis umbjuust oma tufsuwas rinnas.

"Ma olen mitu korda Teile tõsiste mõtetega ligineda tahtnud, aga Teie olete seda alati osanud teijale ajada."

Ta-jah! Elsa mäletas, kudas herra Drey alati tema

wastu nii üliwiitjafas oli olnud . . . teda pidudel tantfule kufjunud . . . teda näitemüütidel limonadiga ja magusate fookidega nii ülirikkalikult toitnud ja sealjuures tihti juurde lijanud. „Preili Elsa, kas mul on au Teile weel pak-kuda? Kas ma tohin, kas ma julgen preili Elsat tülitada? Kas preili Elsa ei tee mulle auu ine!“ Selle juures ei ol-nud herra Drey ialgi unustanud nii soojalt tema filma-desse waatamast ja nii auupakkisult kumardamast.

„Tõsised mõtted . . . see on selge!“

„Nüüd aga, kus ma oma elujärke Jüri päewasi muu-dan ja Kaugewälja mõisa omandan; nüüd, kus mul kodu ja kolle oma jaoks olema, nüüd, kus ma julgemalt ja kind-lamalt elule wastu wõin waadata; nüüd ei jõua — ei taha — ei tohi ma enam oma tundmusi alla wajutada.“

„Ta omandab enesele Kaugewälja mõisa —“ arutas Elsa, „ja mina olen paljas külakooliõpetajanna, jaan 180 rubla palka!“

Elsa filmas tõusis jee noormees tubliks inimeseks...

Tema forraga Kaugewälja mõisa proua; proua Feuerbergist mitte sugugi halwen. Eln hakkas Elsale for-raga naeratama. Korruga jee igawene elupiin jella taga! Kaugel jellest laste kääst, jellest kinnijest õhust, jellest ijeeneje terwise ja nerwide tapmijest! Kaugel jelle wiletjuse nägemijest, mis koolis waejed, poolnäljased, werepuudust kannatawad waeje rahwa lapsjed pakuwad; ära siit kistjast koolikambriist, kuhu klassiõht wägiwaldselt fissje tungib, — ja forraga — kaugel puhtas majas, ruumikas toas: puh-tad põrandad, kirjud waibad, pehmed toolid, lambid puna-tate ülikondadega, maitserikkad seinapildid brongistud raa-mides, millele tema juured härmariidest mantlid ümber õmbleb — ja sõrmes — sõrmedes hiilgawad kiwid kulla jees . . . kõrgist tuleb hea roa lõhn ninasse . . .

Elsa wajas forraga uimastusesse . . . Ta ei mõtel-nud midagi, ta tundis ainult, luuletas oma ihuga . . . ta kõrwal jeeis . . . ei, — kõrges, ülewal tema kohal jeeiswad forraga kaks jätendawat sütt, nagu hundisilmad, mis pimeduses kiirgawad, nagu suur ämblik kistus oma kuut ja ga tema ümber kofku, et temast werd imeda! . .

„Ei!“ hüüdis ta püsti tõustes. „Ei, Elsakene, en-nast ei müüda ära . . . Weel on palju teha!“

Ta filmade ette tõusis koolilaste kari, jälle tema

tööplaan: koolilaste raamatufogu, lugemise-ringkonnad, wõitlus rumaluse ja tooruse wastu.

"Neiu Elsa, on midagi rohkemat, kui proua Drey," naeratas ta — "ja, proua Elsa — see oleks juba midagi olewat, aga mitte proua Drey!"

Et omale puhast õhku rinnasse lasta, wõttis ta õhufatna lahti, kust magus lume haisuga leht fiske woolas ühes kauge kellahelinaga.

Elsa tundis äritust. Kumb wõis see olla, kas herra Drey, keda petetult fiia meelitati, eht proua Feuerberg, kes teda jõulupuule tuleb wiima?

Heameelega oleks ta näinud, et tulija wiimane oleks olnud, aga kellaheal tuli ligemale ja ligemale ja Elsa märkas tumedas talwije lume pimeduses, et tulija mõisafirjutaja Drey oli, kes rõemsalt saanist wälja astus ja hobust finni hakkas siduma.

Nii julge kui Elsa ka tahtis olla, tundis ta enese sees sala argtust, segadust. Ta läks ruttu saadetud paki juurde ja pani selle jälle laua peale, kirjja peitis ta tasku; istus siis laua äärde tooli peale ja jäi külalisi ootama, kelle tulek Elsale õige kauaks wentis.

Wiimaks ometi kuulis ta tugewaid sammusid eeskojas. Masinlikult tõusis Elsa üles ja awas ukse.

"Tere, preili Elsa! Häid, rõemsaid jõula!" sõnas fiskefetulija madala healega, milles rohket wärinat kuulda oli.

"Teile niijama," wastas Elsa.

Ta ees seisis tugew, küsiwa pilguga neiu otja waataw noormees punetawate põskedega ja piisukeste mustade wurrudega.

"Olge head ja istuge pisut!" palus Elsa, et üles juttu teha.

"Kas maksab?"

Elsa waitis. Ta korjas eneses nagu julgust, mõtteid, sõnu.

"Ma olen Teie kirjja kätte saanud, herra Drey," tegi Elsa sõnu, pööras nooremehel järsku oma selja . . . ja istus tooli peale.

"See tuli Teile ootamata, preili Elsa?" küsis noormees, ilma et ta koha pealt oleks liikunud, eht soowi awaldanud kasutat maha wõtta.

"Olge head, wõtke istet ja kõneleme pisut," palus

Elsa äritatult, „see asi ei ole mulle mitte nii uudis, kui just ootamata!”

„Elsa, ma armastan Teid enam kui kedagi siin maa peal, Elsa ütlege üks sõna! Elsa — ma ei ole inimene, kes uisapäisa hullab ehk joowastuserumaluses midagi ette tahab võtta...” ta läks neiu juurde ja haaras selle kää pihku. „Kas „ja” ehk „ei”?”

Elsa püüdis ennaft rahustada, aga see ei läinud temal korda, ta käsi värises nooremehe pihus, ta löi oma filmad maha ja rahutult fosistas ta:

„Ei!”

„Teie armastate kedagi teist?”

„Ei!”

„Kui asi niisugune on, siis olge nii lahted ja wastate mulle ometi, miks Teie mind põlgate?”

„Ma ei põlga Teid sugugi!” wastas Elsa rahulise-
malt, „ja kui Teie armastust hullustuseks ei pea, siis istuge wähe ja kuulateme teine teist, alles siis wõite Teie kindlale otsusele saada, miks ma „ei” ütlen.

Herra Drey kahtles esiti, siis wõttis ta tooli ja istus.

„Kui mees, oleksin pidanud ma küll kohe minema, aga et Teie mind siia käsksite jääda, siis pean ma sellest käjust nii palju lugu, et tahan Teid heameelega kuulda!”

See tõi Elsale tema endise meelesindluse jälle tagasi.

„Teie olete minuga ju enne mitu korda kõnelenud, ja ma olen Teile mitu korda ju enne oma mõtteid awaldanud. Mis arwate Teie tõsiselt neist?”

„See on, mis sugustest mõtetest?” küsis Drey.

„See on sellest naisteesoo wabastamisest?” ja neile inimese-õiguste kättemuretsemisest?” küsis Elsa kindlasti.

„Ma ei ole selle küsimusega üleüldse oma pead murdnud ja pean neist mõtetest lugu, aga kui ilus kõne ja jutt feltskonnas on ta huwitaw kuulda!”

„Ja muud mitte midagi?” päris Elsa äritatult.

„Ma ei tea, mis ma muud pean arwama?” wastas küfitu tõsiselt.

„Ja waadake, seal lähewad meie teed täieste lahku, herra Drey,” sõnas Elsa kindlasti. „Minul, kui 25-aastasel täiskaswanud inimesel, ei ole praegu sugugi isu oma iseseiswust, mis ma nii juure waewaga kätte olen

jaanud, kaotada. Ja kui Teie neist mõtetest, mis mulle nii kallid on, midagi ei osta ega tahta arvata, kuidas mõtlete Teie siis minuga abielusse astuda?"

"Ma armastan Teid, ja selles on kõik vastus,"
finnitas noormees ägedalt, "ja kui ma ühte inimest armastan, siis kaovad kõik eelarvamised!"

Elsa nägu läks tõsiseks. Ta südames kihvatas see, mis ammu ju aastate jooksul sinna oli kogunud. Ta pani käe järsku oma otsaesisele, nagu otsiks ta teed, siis lõiwad ta silmad säten dama ja ta küsis kindlalt ja pitalt:

"Nuustatud herra Drey! Mul on kahju, et meie nii luuleline kokkupuutumine nii labaseks peab muutuma. Kui mul Teie poolt lugupidamist on loota, kas julgete siis minu küsimiste peale vastata, mis ma Teile praegu ette mõtlen panna?"

"Jah!"

"Noh, siis vastake: Miks hakkasite Teie mind armastama?"

"Seda ütles mulle mu süda?"

"Kas olete enne ka teisi armastanud?"

Noorele mehele oli see piinlik kuulda. Ta läks üleni punaseks ja vastas filmi maha lüües: "jah!"

"Ja seda ka südame järele?"

"Jah!"

"Ja miks käseb Teie süda nüüd jälle kedagi, nimelt mind armastada!"

"Teie olete kõigist teistest kõige parem!"

"Kust Teie seda teate?"

"See paistab mulle nii olevat!"

"Alga kui ma nüüd ütlen, et ma niisamasugune olen nagu Teie, keda palju mehi südame järele on armastanud, keda mehed isegi" — — Elsa jäi wait, ta nägu läks werefarmaliseks, sõrmed wajuksiwad rusikasse, ta tõusis üles ja kõwalt hüüdis ta: "keda mehed isegi alasti enese ihu wastu on soojendanud! Püü, need häbemata mehed! Ütelge nüüd, herra Drey, mis ütlete Teie nüüd?!"

Herra Drey oli ka püsti tõusnud. Higi seisis tal oisa ees. Ta juunurgad oliwad tihedalt kokku tõmmatud ja tase sohistas ta:

"Elsa, ärge piimate mind. Seda ei ole Teiega ialgi tohtitud teha, preili Elsa, Teiega! Ärge piimate mind,

neiu Elsa! Teie rikute köit mu jõulurõemu, Teie teete mind hulluks!"

Elsa käis jälle edasi ja tagasi.

"Kas näete nüüd herra Drey, kudas terve armastuselugu oma magususe meeste meeletst kaotab ja just võimata jälgiks läheb, kui meie inimese hinge peale vaatame. Lubage mulle veel üks küsimus?"

"Küllalt, neiu Elsa, küllalt!" hüüdis noormees. "Teie olete wali, neiu Elsa, Teil on inkwifitioni waim!"

"Midagi ei ole sellesarnast!" tõendas Elsa, istuge ja ajame tõsist juttu, tõsistest asjadest. Ütelge mulle, kudas waatate Teie elukommete puhtuse peale?"

See on suur woorus!" wastas Drey waimustatult.

"Aga kudas seisawad Teie oma aktiivad selles asjas? Wõtte Teie mulle puhtast südamest ütelda, et Teie algpuhtuses minu ees seisate ja weel ialgi kombelisel sugulises elus ei ole ekfinud?"

"See on ju hirmus, neiu Elsa, ma ei seisa ju mitte elawa Jumala wiimsepäewa kohtu ees. Neiu Elsa, mis on olnud, see on olnud..."

"Waadake, jeal ta on," kõneles Elsa edasi, "seal ta on — teie, mehed! Teie maailma juhid, teie suured kombeluse õpetajad ja muud sarnased — targad. Ja, armastusest unistada, ühte jagu neiused eneste himude orjateks teha ja teist jagu kodus naisteks pidada ja neid siis selle raafutektega toita, mis esimeste käest üle on jäänud, see on teie armastus, see ärarääkimata püha armastus, millele teie isegi laulufid sepiitsete. Meie, meie naised, ei tohi sõnagi selleks tõsta, et ka teie käest elukommete puhtust nõuda — aga teile on iga neiu jälk, kes enam kombeluse kõrgusel ei seisa, naisjeks, elu saatjaks teda teha; aga teise poole, teise poole neiudest saadate teie kõige peenemate kiusatuste konksude läbi kõdunemise tee peale! Ütelge mulle, herra Drey, kui mina ka üks neist olen olnud...?"

"Jätke ometi see, ma palun, preili Elsa, jätke ometi see hirmus jutt!" palus noormees hädaldades ja higi otsaeisfisel pühkides. "Teie ärge piinate inimest, kellel eht selleks sugugi süüdi ei ole! See kord on juba nii!"

"Ja selle korra vastu kutsun ma Teid mõtlema, kutsun Teid appi suuremat poolt inimesejoost peastma, sellele ka inimesedõigused andma — ja Teie ütlete selle palja huwitawa jutu olewat ja muud mitte midagi! Aga, et

Teile kord kõik oma hinge pealt ära ütelda, siis wastake mulle otsekohest, mis ütles Teie süda, kui ma selle ar-
masuse järele, mis Teil ehk minu vastu on, ütlesin:
„ma olen endine langenud naisterahwas.“

„See on võimata!“

„Olgu! Aga, kui Teie seda oma õest teaksite?“

„Ma lõõksin ta enese ehk ta langetaja maha!“

„Miks ei tee Teie seda iseeneestega, oma wendade
ja ijadega?“

„Breili Elsa,“ palus noormees üsna äritatult,
„miks olete Teie täna nii hirmus. Mis wiha on Teil
minu vastu?“

„Kuulake, ma räägin!“

3.

Meiu Elsa istus jälle tooli peale just nooremehe
vastu. „Ma tahan Teile ühe pikema loo rääkida ja Teie
otjust niisama teada jaada, nagu Teie täna minu otjust
kuulda tahsite.“

„See oli,“ algas Elsa peale, „umbes kümne aasta
eest, kus ühes wallakoolimajas keskealine kooliõpetaja oma
haiglaste naise — naine oli kõhu ja kõhis — ühe tütre ja
pojaga elas poeg oli kõigest waewalt aastane. Wanem
tütar Leeni oli juba seitsmeteistkümnenda aasta peal, tu-
gew, ilus laps; sai kõigest elust juba aru ja oli ema tugi
ja abiline igal pool. Warakult oli isa selle eest hoolt
kandnud, et laps lugemise kätte saaks ja wõerad keeled ka,
ja hoolega oli tütar lugenud, palju, väga palju, enne
oma keeles, pärast ka wõeras keeles. Noorelt hakkas ta
elust aru saama ja tikkus ka elust osa wõtma, ja wõib olla,
et just see temale pärastpoole tõukamiskiwiks sai.“

„Isa, ma tahaksin edasi kooli minna!“ lausus ta
tõhti isale nii lapselikult, nii tõsiselt.

Isa silistas tema pead, naeratas ja wakis.

Kui aga need küsimised ja soowid ühtelugu peale-
tungiwamaks läksiwad, siis ei naeratanud isa enam, waid
ühel ilusal korral ütles ta: „Kuhu sa tahad minna, sa oled
ju tüdruk!“

„Aga mis sellest on,“ wastas Leeni, kas siis tüdruk
ei tohi õppida!“

„Kuhu sa siis oma õppimisega tahad minna?“ küsis
isa naeratades ja pilkawalt.

Seenile oli see walus kuulda.

"Ma lähen kooli, õpin kooliõpetajaks. Õpetan lapsi, juhatan wanu inimesi, kellel ei ole wõimalik olnud õppida. Kas siis minul tõeste mitte midagi teha ega ette wõtta ei ole?"

Ta jäi oma suurte, taewatarwa finiste filmadega isa otsa vaatama.

"Sigu sõõta, wafikaid joota ja lehma lüpssta mõistad sa ka ilma koolitagi!" wastas isa kaunis pealiskaudselt.

Tütar jäi mõtlema. Ta hingesse tõusis aga teraw wiha nende sõnade wastu. Nagu linn, kes sügise poride eest soojale maale tahab tõtata, kes juba waba õhu ime-likku jala kõdistaniist oma rinnasulgedes on maitnud ja selle järele ikka ja ikka igatsseb — ja nüüd korraga näeb, et tema tiiwade otsast lütkid ära on löigatud, — nii tundis enese Leeni olewat.

Ta wajus mõtetesse. Ta hingetaewa — filmade — wõlwa läks pilwe ja taja ning saladuslikelt kuulis ta, kuidas ema taja kõhis, lasti imetas ja tihti nuttis. Ta läks ema juurde ja surus kähara pea ema kahwatanud põskede wastu ning wajutas ta huultele sooja, sooja kirglike muju.

"Mis on, mu laps?" küsis ema.

"Ema, ma tahan nii õppida; pane mind edasi kusa-gile kooli!" palus laps.

Ema jäi tõsiseks.

"Laps, sa pead koju jääma, mulle abiks. Sa näeb, kui haige ma olen — ja pisukene poisik ka weel..." ema neelas pisaraid alla . . . "ja kes teab, kui kauaks minust saab!"

"Ema, ära räägi nõnda. Sa saad jälle paremaks! Lase pisukene lahkub rinnast: küll siis jälle paraned!" irõõstis tütar ema selge sinifilmalise waatega.

"Oh, laps, sa ei tea!" — ja ema hakkas suure healega luskuma, pigistas tüdrik kahwatanud näo wastu.

"Oh, oleksid sa parem sündimata olnud!"

Tütar jäi wõerastades vaatama. Seda ei olnud ta ema suust weel mitte enne kuulnud.

"Ma teen sulle ju, ema, kõik, kõik ära!"

"Jah, teed küll, aga . . . mis on ju saatus, ju tulewit!"

„Ema istus woodi ääre peale ja kõhis. Kui kõha möödas oli, siis tõmbas ta tütre enese kõrwale, wõttis ta kaks kätt oma kondilistesse kättesse ja rääkis:

„Tütar, ma ei oleks sulle neid sõnu ialgi rääkinud, aga et minuist enam kauaks ei saa . . . seda tunnen ma selgeste . . . siis tahan sulle midagi ütelda! Sa oled tütarlaps ja juba pea täis kaswanud. Ma soowin, et sa mitte ialgi mehele ei läheks. Parem jää wanaks tüdrukuks, aga ära mitte mehele mine!“

Leeni waatas tõsiselt ema otsa. Ta pilgust paistis küsimine, mille seletust ema pidi andma.

„Sa ehk ei saa weel kõigest aru. Aga uiisugune on elu! Uiisugune on ta praegu. Ma mõtlesin ka enne teisiti, aga kõik see oli pettus. Sina üksi oled mulle weel jäänud — ja sellest“ — ta näitas käega wäikese lapse peale — „ja sellest lahutab mind haigus ja surm! Mis olen ma elust saanud? 10 last on mul olnud, kus nad on? Kõik on maamulda maetud: oma hinge ja werega olen ma maad rammutanud ja teba wiljakandwamaks teinud!“

„Ema, neid on ju Jumal wõtnud!“ trööstis tütar.

„Jumal wõtnud?!“ naeratas ema. Tütar, oh tütar! Enne, kui üks mu rinnalt lahkus, enne...“

„Ema — ära räägi enam!“ hüüdis tütar . . . ema, ära räägi! Ma mõistan puhas...“

Tütar wärises.

„Leeni, mis sul on?“ küsis ema. „Sa wärised...“

„See, kes mulle hariduse tee finni paneb . . . see riisus sinult lapsed . . . ema? . . . jah!?“ Ema ja tütar seisiwad üksteise wäriseses kaisus.

„Uiisugune on meie, naiste, seisuford!“ kaebas ema . . .

Ja sealsamas wandus Leeni, et ta ialgi mehele ei lähe. Aga ühes sellega oli tema ja isa wahel kuristik jündinud, mis pea üleastumataks muutus.

Ema kahanes ja kuiwas nagu kewanene jää, ja warsti ei tõusnud ta enam woodist.

Leeni talitas niipalju, kui ta jõudis, aga wiimaks oli isa sunnitud Leenile tüdrukut abiks wõtma — wäliste talituste jaoks.

Isa käis mures rõõs. Istus wahel ema woodi ääres, kaebas, trööstis ja isegi pisar ei puudunud ta

palgel. Tütre vastu oli ta hell ja õrn ja väikest poisiti kallistas ta kahetordse armastusega. Leenile näitas see aga kõik eba ja võeras olewat. Ta ei uskunud enam isa.

Ja ükskord, kui ta lauta jookkis tüdrukku käest sooja piima lehma lüpsilt saama, et haiget ema kosutada, nagu tohter oli käskinud, siis tuli ta tühja kruusiga laudast tagasi, läks kööki ja wärises seal nagu haawaleht....

Aga siiski nuttis isa libedalt ema haulal, lastis kummuli haigewa mulla peale ja luksus, nuuksus nagu laps, kelle käest mängukann ära oli wõetud.

Tütar seisis aga haulal ilma pijarateta ja luges neid rista, mis ema haulal seltsits olivad. Reid oli kofku 8.

Koju tulles sõi aga isa kõhu kõwaste täis, jõi õlut ka peale ja naeratas talutaatidele, kui need toorelt tööstides koolipapale uut mammat soowitasiwad walima hakata.

„Ei see sünni, ei see lähe!“ wastas isa matuselaul.

„Ei seal nalja pole kedagi!“ seletasiwad taadid, piibupigiseid sõrmi sealihä tükidesse surudes, oma jämedat nalja edasi jorutades, „kui siga on õppinud kartulis käima, siis on teda raske sellest ära harjutada!“

Ja imeks paniwad kõik küllarahwas, kui faks kuud päraft ema surma Leeni omale võeraema vastu pidi wõtma — ja temast mitte palju wanema.

„Wanal on hea nina!“ naerisiwad küllamehed.

„Tema wana maia-smokk!“ pistisiwad teised jekka... ja elu weeres jälle endist rada, nagu ei oleks maailmas mitte midagi sündinud.

Kes aga unetada ei wõinud, see oli Leeni. Uneaos oli ta enne elu kohta näinud — nüüd aga selgus see temale nagu hommitune hämarik, ja mida rohkem ta selle üle mõtles, seda enam selgus temale, et tal wõimata on koju jääda.

Uus elu nõudis uusi meelitusi noorele perenaisele, aga iga isa lahtus noore võeraema jaoks fisklus leinaja tütre murehaawa ifka suuremaks, kuni jälkusetundmus kõige vastu tema sees aset wõttis.

Ei olnud weel sügise oma kollakat kuube looduse salakambriest wälja toonud, kui Leeni ära linna sõitis omale kohta kuulama.

Ja ta sai ka koha — rikka kaupmehe laste juurde. Leeni tundis korraga kergitust. Ümbrus, uued ini-

mefed, uued püüded — kõik see oli tütarlaste hingele nagu haavafalviiks, mis valu vähendab.

Kuid kauaks?! Selle eest, mille pärast ta kodunt ära oli jooksnud, ei olnud ta mitte peitu saanud pugeda. Tütarlaste käharaad juuksed ja silmad olivad ka siin tahtusteks. Peremees, ise poolhalli elumeest, hakkas lapsehoidjat wahel palest näpistama, wanem poeg salajas tüdrukule õhumusufid saatma — ja ühel õöl, kui proua külasse oli sõitnud, heitles Leeni peremehega, nagu Jakob Jaboki jöel Jumalaga, ja sai wõimust: löi peremehele, küll mitte puusafondi paigast, waid paar korda mööda nägu, nii et see wihafelt pidi lahkuma. Leeni oli uimane; hirm, ahastus, südamewalu täitjivad tema noort hinge wäristufega. Kui ta sellest uimastufest toibus, seisis tema filmade ees korraga naisterahwa terve saatus. Mis teha? Kudas peaseda sellest seisukorrast? Kust saada peasmijetee hatatufegi peale?

Ragu uimane oli ta teisel päewal: ta seisis kurtwalt, mõttes ja pühkis salaja filmi. Mõtted lendasjivad aga õisfides ümber, kust peastmist, wabadust leida. Ta jõudis õisufele: saagu, mis saab, ehk tulgu, mis tuleb, aga ära, ära tahtis ta siit põgeneda. Ta jurus wäifest sülelast enese keha wastu, waatas tema süüta filmadesse — tal oli kahju sellest lahkuda. Seal majas oli ka kõhn ja kuitetanud gümmastumi-õpilane Paul, proua õepoeg — see ainus hea hing selles majas, kes sõbralikult, poolhäbenedes Leenile õhulaewadest, masinatest ja tähtede kaugufest rääkis, ka sellest ei tahtnud Leeni lahkuda.

Uga siiski! Ta pidi minema. Leeni awaldas oma jõowi prouale.

Proua waatas noore tütarlaste otja ja uuris teda.

„Miks sa ära tahad minna ja kuhu?“ küsis ta.

„Kas ma olen sinuga halb olnud? Mis sa tahad ette wötta?“

„Ma tahaksin õppida, õppida . . . et ma . . . ise jõuaksin . . . ise saaksin . . .“ sai ta üle huulte.

Proua jäi mõtlema. „Ma tahan sellest herraga kõneleda, Leeni!“

Sa jeal sündis see ootamata asi Leenile, et Leeni herraste juurde kutsuti ja proua herra kuuldes seletas, et nemad heaks on arwanud Leenile wõimalikuts teha edasiõppimiseks tundisid lubada wötta.

„Sa oled hea laps,“ seletas herra, „ma olen prouaga nõuus, et sa kõrwalt wõid õppida. Proua ei taha sind mitte ära saata . . .“

Ta filmad läikiswad salalikult. „Kas oled nõuus?“

Tütarlapsel oli korraga see tee lubatud, mis ta nii igatses . . . Ja ta jäi nõuusse.

Warsti ununes kõik aegade hõlmade unustawate woltide wahele. Kõik oli korraga Leenile soowitawalt muutunud. Ka kaupmees näitas teisels läinud olewat: õrna hoolt ja walfist lugupidamist näitas ta tütarlapse wastu üles.

See oli aga mäng, eesmärg suuremale mängule. Teisel kewadel, kui herrased kõik juwitama oliwad soitnud — jäi Leeni üsna ükksinda koju.

Ja õõsel, kui Leeni ajeme peal puhkas — ilmus wana tugew kaupmees, majaherra, õõriides Leeni kambriisse.

Leeni tohtus. Majaherra naeratas ja trööstis. Leeni palus . . . nuttis, karjus . . . seisis põlwili wana-mehe ees . . . tuletas talle tema oma lapse meelde . . .

„Leeni!“ jostistas wana sätendawate filmadega täisjõõnud ja -joonud kaupmees. „Ma ei tee sulle midagi! . . . Ära karda! Ma ehin sind kulla ja kallitiwidega . . .“ Ta wõttis wärisewa neiu käest kinni, surus teda wastu seinale ja jostistas talle rumalaid palweõõnu kõrwadesse ja hoidis poolalasti neidu oma käte wahel.

Neiu katjus ennast tema käest wabastada . . . Midagi ei awitanud.

Algas meelearahetlik wõitlemine elu ja surma peale. Tugew mees surus neiu maha, kiskus tema ümbert wiimased õõriided . . . Neiu sülitas temale näkku, lõi teda jalgadega . . . Ilka enam äritatud sai pealetungija . . . ta hakkas metsikult healitsema . . . ta tema jõud näitas juba lõppemat. Korraga läis laenetaw wiha-hell kaupmehe filmadest läbi. Rahte sätendawat sütt nägi Leeni ülewal enese kohal hundifilmadena kiirgawat, ja neiu tundis, kudas wana kaupmees nagu suur ämblik tema ümber oma tuut jalga kofku wedas, et werd temast imema hakata . . . Kaupmehe käed wärisewad alasti neiu ihu ümber . . . ja mõirates kargas ta hammas-tega neiu õlasse siini . . . forra . . . kats . . . weel

lord . . . ja siis hakkas ta poolminestanud neidu hammastega purema . . . . ."

Elsa heal värises . . . Ta pidi puhkama . . . .
Drey oli neiu jutustust suure huviaruse ja erutusega pealt kuulanud. Ta imestus tõusis iga pilguga itka suuremaks; kui aga Elsa viimast sündmust elavates värvides noorele mehele hakkas jutustama, siis ei tahtnud ta seda enam õigeks pidada ja usmataalt sõnas ta:

"See on juba liig, neiu Elsa. See on võimata asi. Et aga mehi nii koledateks teha, jutustate Teie mulle niisuguse loo!"

Elsa sai pahaseks.

"Teie tahate tunnistust?" küsis ta siis järsku.

"Kust Teie seda saate?"

Elsa mõtles pilgu, siis lõi ta oma uhke pea tagasi, peastis õla pealt oma jakinõõbid lahti, — ja nooremehe filmade ees seisis walge suurte armidega taetud noore naisterahwa õla.

"Usute?!" küsis Elsa ja kattis oma õla niisama ruttu, kui ta teda koorinud oli.

Wõimata imestus paistis nooremehe filmist.

"Neiu Elsa! Elsa! . . . ."

"Tere õhtust! . . . Do, — waata Elsat!" hüüdis ust lahti wõttes proua Feuerberg, "wõi temal külalised. . . Tere, tere, herra Drey! Miks nii kohkunud? Ganä, Elsat! Tema kange meestesoo põlgaja ja korraga? — herra Drey siin! Oi, oi — Elsa, Elsa!"

Ra Elsa oli natukene kohmetu. Just kõige parema seletuse peal oli proua Feuerberg teda effitanud.

"Pole see asi weel nii hull!" sõnas Elsa, "proua Feuerberg!" Siis pööras ta herra Drey poole ja kindlaste, nagu midagi poleks olnud, ütles ta herra Dreyle:

"Siis olge nii lahked ja wõite see pakk mõisa ligi!" ta näitas käega laua peal olewa pafi peale, "walitseja proua palus oma lastele mind midagi wälja walida, siis olge nii lahked ja toimetage edasi!" Ta näitas jälle pafi peale.

Noormees jäi küsides neiu otsa vaatama.

"Neiu Elsa?" küsis ta . . . . .

"Ja jah!" wastas Elsa kindlalt.

Paffi kaendla all hoides lahkus Drey toast.

Feuerbergide juurde armastas Elsa fagedaste káia : wana Feuerberg, kiriku-eestseisja, oli úks neisti Cesti mõisnikludest, kes juure hoole, iseenele árasalgamise lábi elulaheduses, kokkuhoidmise ja túbliste furnamise najal haljale oksale oli roninud, jeda ossa kui kõrgemali poolst áramáaratud kohta rahuga enesel pidas ja sealt ífeteadwalt teiste peale alla waatas ; tema abikaas, mamma Piina, nagu ta teda kutsuda armastas, oli sõbralik, lahke ja sõõnud emand, kes majatalitust ja head kommet niisama táhtsaks pidas, nagu oma alatist libedat pead, mille juuksed kahela poole oliwad kammitud, nii ei walge lauk, nagu wagu, pealae kahets úhesuurusets pooleks jagas. Mis aga Elsale jeda perekonda armsaks tegi, oli see, et seal wabalt ráákida wõis — íjegi usuasjade üle, mis káll kiriku-eestseisja majale just kohane ei olnud, — ja et seal ka waielda wõis, sest lapsed oliwad kóik juba oma kohtade peal laias maailmas ja káisiwad suwel ja jõulu ajal endist kodupaita waatamas, oliwad mõndagi näinud ja teadsiwad mitmestki asjast ráákida, nii et wanadele mõndagi asja just laste káest meelde oli jäänud. Tihti oli seal ka mõni úmberkaudne maaharilane, kellega mõtteid sai wahetada — ja see oli piisukene odaw huwi, kinnises kúlatööliõpetajanna elus.

Ka tána oli Feuerbergi majas armurikas seltskond jõulupuul koos : kaks tütart oma lastega ja wanem poeg, kes íisemaal kauplust pidas, oliwad ísale jõuluks kúlasse tulnud ; naabrimõisast oli rentnik oma emandaga, ja — mis kõigile úsna uudis oli — kúlaliste seas ajus ka púgatud juukse ja lühikese seelikuga noor wálsjamaa úlikooli naisúliõpilane preili Lonni Stern, kes kaabu asemel mütti kandis, mis talumeestele palju nalja sünnitas.

„Meie nurga esimene úlikooli haridusega Cesti nais-terahwas !“ esiteles wana Feuerberg neiu Lonni Elsale. Neiu Lonni näitas see wága headmeelt tegewat, ta piigistas oma pehme sametórna lúuakse wastu walget kaela ja waatas dige targalt üle nápitsprillide Elsa otja.

„Aa — !“ hüüdis Elsa, „íiis Teie oletegi see preili Stern, kellest ikka ajalehtedes juttu oli, mul on au, rõe-
mustab wága !“

Ja väikene Lonni tegi jälle oma tuttavat nägu ning Elsa naeratas.

„Saate ometi jüdamest ka kord kõneleda,“ sõnas mamma Liina seffa, „preili Stern on ju ka suur naisteharjaste eest võitleja — isegi viimastest konverentsist on ta Schweitzi oja võtnud ja meie maa naiste raskest seisukorrast ka wist kõnelenud!“

Preili Stern nitutas peaga, astus kangelst oma lühikesse feelikuga edasi, lõi lõuakese vastu kaela, waatas üle näpitsprillide ja naeratas kaastundlikult.

„Tõsi?“ küsis Elsa.

„Tõsi, kui selge hallik — on minu armastus!“ naeris Feuerberg pool lauldes. „Aga kas teate, seda pidage ikka mees, et minu majas ärge liiale minge: ma olen kiriku-eestseisja ja luban üksnes asja nii kaugele minna, kui see kõik kristliku moraliga kokku käib — ja ärge unetage, et minul ka sõna üle jääb iseenese eest seis- ta, ma olen ju meesterahwas, s. o maailma isand ja käs- tija!“ ja wana ruttas teisi külalisi vastu wõtma.

„Moraal!“ filjatas preili Stern, „misfuguste sõna- kõlksudega wanaherra weel nalja ei tee!“

„Mulle teeb see tõsist headmeelt, et Teiega kokku sain,“ kõneles Elsa Sternile, „ma olen proua Feuerbergi mitu korda Teie üle kuulnud rääkinud. See huwitas mind nii!“

„Ja Teid huwitab ka naisteküsimus?“

„Ma olen selle üle palju järele mõtelnud!“

„Lugenud?“ küsis preili Lonni.

„Lugenud ka,“ wastas Elsa, „aga mõtelnud rohkem!“

„Ja Teie otsus?..“

„Palume einet wõtma!“ tellis proua Feuerberg. „Et rääkige laua ääres edasi!“

Ruumikas laud nõretas söökidest. Jõuluwana oli siin majas õige lahte käega olnud, ja rohkearwulised külalised laiskiwad maitsewaid toitused juu pärast olla.

„Olgu nüüd, kudas on, aga hea majaperenaine käib kõigist üle!“ kiitis wana Feuerberg ja hakkas jõuluwors- tile nuga näitama.

„Noh, naaber,“ wiskas lähema mõisa walitseja seffa. „Teie terwiseks, proua terwiseks!“ ja toppis wiinaklaasi

külge tõutamiseks majaperemehe omale külge. „Noh, prouad ja preilid . . . terwiseksi, terwiseksi!”
 Gulk käja sirutasivad endid punaka ninaga mõisawalitseja klaasi poole, kes kõigiga armulikult ja kergelt kofku löi.

„No noh — Elsa preili!” hüüdis ta Elsa poole, „noh, kergitoge ka oma klaasi!”

„Arge waewake endid, herra Baum!” wastas Elsa, „minu klaas ei kerki!”

„Waat — sedasi!” seletas herra Baum, preili Lonniaga klaasi kofku lüües . . . „See Elsa preili on üks pagana tüdruk: kangekaelne . . .”

„Ma ei joo ju põhjusmõttelikult midagi alkohoolist, herra Baum,” seletas Elsa, „ega soowi seda ka kellelegi teisele mõistlikule inimesele teha!”

„Ah siis mina ei ole mitte Teie arust mõistlik, maha herra Feuerberg ka . . . preili naisüliõpilane Stern ka?..”

„Mind jätke sellest sõprusest wälja!” naeris maha herra.

„Hakkab ju kohe ninasse!” pahandas herra Baum. „Inimene ei teagi, mis hea peatais on, tuleb oma jutlusega wälja ja weel nii kibedalt: „ma ei soowi seda ka kellelegi mõistlikule inimesele” . . . Ma ütlen, kui Teie mitte naisterahwas ei oleks, siis wastaks ma Teile sedasi, et Teile juu kohe wait jääb!”

„Teie lähete ägedaks, herra Baum,” wabandas Elsa, „on Teil õigus, ütlege! . . . Preili Stern, mis Teile sellest arwate . . . Olge kohtumõistja!”

Preili Lonni surus oma sametõrna lõuakeste kaela wastu, waatas üle prillide ja wastas healt jämedaks tehes:

„Jah, ka mina olen põhjusmõttelikult joomise kui ühiselulise kurjuse wastu . . . Aga . . . kui meie seda asja teisest küljest waatame ja nimelt kui kombe peale . . . ja kui kombe peale, mida meesterahwad ainult omaks peawad, siis ei taha ma, kui naiste õiguste eest wõitleja, mitte näitamata jätta, et ka meie, naised, wõime ja tohime klaasi weini wõi klaasi õlut ära juua! . . .”

„Brawoo, brawoo!” naeris herra Baum, „noh, kas saite! Noh, olge weel nii ninas finni!”

„Kudas ninas finni?” küsis Elsa juba äritatud saades, „ja mis saamist seal on?! Kui preili Stern juua

armastab ja sellepärast sellele pruugile toetust otsib, siis ei pruugi minul mitte veel sellepärast oma mõtteid wähetada . . ."

"Preili Elsa!" wabandas neuu Lonni, "ma ei ole ütelnud ju, et ma joomise poolt olen . . ."

"Aga joote?"

"Laske edasi, lapsed!" aitas majaperemees kõrvalt sekkuda, "aga ärge riidu mingi!"

"Riidu ei saa siin minna . . ." seletas Elsa, "esiteks oleme meie teisel pool teine lauda, ja teiselt on asi nii kaugelt selge, et selle üle mõtteid ei maksagi wähetada . . ."

Neiu Lonni oli üleni punaselt läinud.

"Preili Elsa, Teie ärge olge nii äge," seletas ta, "Teie segate järeldust põhjusega! Meie, kes meie naiste wabaduse eest wõitleme, peame asja reale sügawamalt waatama. Ma ütlen ka: joomine on ühiskeluline kurjus, aga — —"

"Siis ei ole seal mingisugust „aga“ enam ja sellega on asi otsas!" kinnitas Elsa. "Ja meie, naised, peame sellest kohe eemale hoidma!"

"Siis ei saa meie midagi kätte. . ."

"Mis Teie siis kätte tahate saada?" naeris Baum, "ükskord suure hullamise peale tanu alla — ja kõik on käes!"

Laudfond hakkas naerma.

"Herra Baum, ärge segage neid," ütendas majaperemees, "oleme meie üsna wait ja kuulame, kuidas ka targad naised waidlewad!"

"Just kui kanad laulawad!" sõnas Baum, "mu meelest on see üks hirmus asi! Sumal hoidku, kui neile ford jääme ots kätte peats saama, noh, küll siis alles maailm saaks trelit lüüa!"

Kui laudfonna rõemus meel wähe alanenud oli, mida Baumi sõnad sünnitasiwad, rääkis neuu Lonni edasi:

"Kas kuulete nüüd, preili Elsa, mis mehed meist arwawad! See tuleb kõik sellest, et meie ise eneste eest ei oska seista ega üles astuda. Tahame meie wõidelda, siis peab meil ka julgust olema üles astuda. Meie peame näitama, et meie täiedigustised meeste kaaskodanikud oleme, aga mitte nende orjad, kelledega nad nagu pupedega wõiwad mängida. Mehed õpivad — näitame, et

ka meie õppida võime ja oskame; mehed peavad ametisi — näitame, et ka meie seda oskame ja võime; mehed lubavad endile mitmesugusid vabadusi — näitame, et ka meie neid pruukida võime ja mitte nii ei lange nagu mehed; mehed suruvad meid abielu ainuiket lastekasvatufuses kandma — näitame, et meie sellest aru saame ja selle ifke eneste kaelast ära oskame wifata. . . . funi mehed meiega seda tahawad jagada, mis jagada tuleb. Alles siis ärkawad mehed — ja näewad, et naised meestega ühetaolised on!”

„Herra Feuerberg! Herra Feuerberg!” hüüdis Baum . . . „ja niisugust rumalat juttu laised ja oma majas kallil jõuluõhtul ajada? Näe, worstid naerawad ka selle üle! Nemad peavad meestega ühetaolised olema? Nemad? — Sõita tohiwad ka minna!”

Ta hakkas suure healega naerma: „Kui korraldaks türklane tuleb ja ütleb: hurjoh! siis jooksewad nad, et maa müdiseb! Waadake, kudas nad ujuwad! Uh, uh, uh hüppawad üles, peksawad käsa wastu wett ja filkawad Nemad meestega ühetaolised!”

Ja wana Baum itfitas nii magusalt, et ka teised ühes pidiwad naerma hakkama. „Aga kui rotid wõi hiired majas on; aga kui müristab, kus on siis teie julgus?! Nüüd kallil jõululaupäewa õhtul ifka küll kurasitate, aga suwel Jaani päewa ajal! Eh, kui korra pitne pistab, et maa müdiseb, kus siis teie kuraas on? Eh, wägewad, tulewased kaardiwäe soldatid!”

Ja Baum ei jõudnud jälle oma head tuju tagasi hoida, wõidurõemus waatas ta naerwate meeste peale. . .

„Noh, mis ütlete?” küsis ta neiude peale pillawat waadet heites, kui need äritatult sõõgiriistadega ametis oliwad.

„Teie kõne” . . . hakkas Elsa peale, kuna ta filmad jätendawalt hülgasiwad. „Teie seletus, herra Baum, ei seleta mitte midagi. Need on üfsifud juhtumised, naljatilgad. . . . ja kui meie meeste elust jarnasid ka otsima hakkame, kas leiame siis wähem?”

„Ja need on?” küsis Baum.

„Waata, kudas nad piipu imewad: juu wesiine peas, niina oskas tilk; ehl kui nad joobnud peaga, jalad kõweras, kõrtsist wälja tulewad. . . . Ja see on siis see

Jumala nagu, keda Jumal oma näo järele lõi: tatine ja ilane, et sülitada peale!"

"Aga kui ühe sihukeste kätte saate," jalwas Baum sekkja, "siis olete ikka wana tüdrukute seisusest peastetud!"

"Teie ei lasse ju meid rääkida," kaebas Lonni.

"Ma ei saa aru, mis on teil rääkida," finnitask Baum, "mis on ühel naisel arutada? Waadaku ikka, kus leemepada ja pudrumänd on, kus Jütsid ja Utid on, et nende ninad ei leemenda — ja asi otjas!"

"See on ülekohus, see on andeksandmata ülekohus!" hüüdis Lonni pahaseks saades. "Ma meie oleme inimesed, aga mitte orjad! Meie ei taha teie lapsi, kaswatage ise neid! Meie tahame wabad olla!" Ta heal jäi juurest äritusest finni. Ta terve ihu tunnistas, et ta kõige oma olemisega üheks üleüldiseks protestiks kofku oli sulanud.

"Ja, teie tahate küll wabad olla," seletask pereija, "aga see on looduse wastu!"

"Mitte looduse, waid meestejoo soowide wastu on see!" nimetas Elsa.

"Taga paremaks ikka," sõnask Baum pahaseft, "mis ütleb püha kiri? <Sinu himu peab mehe järele käima!>"

"Kõik see on tühi, tühi puru!" wisask Lonni pahaseft wastu. "Meie näitame, et meie wabad oleme, — et meie tahame wabad olla ja see on kõik. Wabad elus, wabad töös — ja wabad ka armastuses!"

"Just nagu mehed!" naerisk Baum.

"Just kui mehed!" finnitask Lonni.

"Lauas walitses korraka tajane waikus.

"Kallakad on ikka nüüdsel-aegsed naised," arwas majaperemees.

"Päris weidrad! Just nagu oleks neile keegi liiga teinud. Ei meie omal ajal niisuguste asjadega pead waewanud! Eks ole nii, mamma?" Ta põbras ennast perenaise poole.

"Meil oli oma töö," seletask maja-ema. "Meie ideal oli tubli majaperenaine olla. Kõik poliitika oli meist eemal. Aga see tuleb kõik sellest rahutumast ajast: kes on nüüdsel ajal enese eluga rahul?" Ta hakkask magusalt naerma. "Näe, ijegi meie karja Leenu kaebab, et tema elu raske olla!"

Elsa oli wagusti ja nähti, nagu ootaks ta parast aega. Kui kõik waikiswad ja maja-ema sõnade peale nagu

midagi wastata ei tahtnud, arwas Elsa omal paraja aja olewat.

„Ei, mitte rahutumast ajast ei tule see,“ seletas ta tõsiselt, „waid sellest, et inimesed üleüldse tõsisemalt elu peale hakkawad waatama. Ja see tõsisem waade on ka naisti tõsisemalt õpetanud waatama. Inimesed waatawad elu peale enam armustawama pilguga. Enne, kui seda usuti, et ülewal üks suur isik istub, kes kõik ette on näinud ja kirjutanud: siis oli elu teine ja waated teised. Müüd teame, et midagi ei ole ette kirjutatud, waid lihtsalt ette luistatud, mis eluga kudagi kokku ei käi. Ja seda tunnawad ka naised. Teie luiskasite meile ette, et naine on orjaks loodud ja teie olete selle ilma ehitajad ja waltsejad, ja naised oliwad aga nii palju kaastegelased, kui see teile meeldis. — — Ja mis olete teie siis ära teinud? Lhe ilma, täis õnnetust ja häda. Teie lasete naisti filmapijate ja palwe-ohkamisega lapsti üles kaswatada — — ja siis, kui nad suureks on kaswanud, siis kistute nad ema rinnalt ja wiskate nad maha, kas meeletumale elule, kas lahinguwäljadele, kus nad jälgit surewad. Ja kui ema nutab, siis laulate talle, inimese tapjad, isamaa-laulusid troostiks! Ja mis olete teie selle teise poole inimesesooga teinud? Sellest olete teie kõik riisunud: mõllemise, isetegewuse . . . isegi auu. Ja kui teie ilusamad neist oma metsihimude orjades olete muutnud, siis teete teie targad näod päha ja ütlete: see on ühiseluline kurjus. Oma üleannetuste katmiseks on teil alati tark, waga nõgu peas! Joob mees, siis on naine süüdlane; ei joo, jälle naisel wiga — kuri, ei luba; riisub mees neiu auu, siis wistatse häbikoorem neiu peale ja lapsele antakse nimeks sobi — see on hundilaps, nagu oleks neiu hundiga sõprust pidanud. Aga mees käib wabalt ümber, nagu mõiraja lõutoer, ja otsib, keda ta wõiks ära neelada weel peale tauba! — — Kelle wiletsus, kelle pankrott see praegu kõik on? See on meeste wiletsus, meeste pankrott, sest naised olete ju ilusaste eemal hoidnud!“

„Noh, pagan wõtku, mis teie siis õige tahate,“ kirus Daum, „ei lasse teist süüta ka mitte enam kallil jõulu-õhul! Noh, jaage meesteks; pange meesteriided selga, nagu mõned juba teewad, tõmmake tobid suhu — ja minge siis sõõse. Mis teie muidu kädistate!“

Ta võttis suure tüki sülti ette ja surus kahvli sügavaste selle sisse.

Elja ei lastnud ennast aga jellest jägada.

„Aga ka inimesesoo elumõtte olete teie ära salanud. Meheleminemise ja naisewõtmise olete teie kauba- ja armastuse-asjaks teinud. Loomade eest kannate teie aga küll hoolt! Waata, misjagused uut seltsi figade ja hobuste tõuud olete teie wälja kaswatanud! . . . Aga kus on teil inimesesugu ja selle mõte jäänud? Armastuse sisse on ta ära kuitanud! Hullumeelseid ja nerwihaigeid olete teie armastuses loonud, nagu oleks armastus inimesesoo ja elu eesmärk! Kus on elu ise? Elu oma edu ja oma suurusega?! Selle olete teie ära unustanud, sest et teile mitte elu ise eesmärk ei ole, waid jelle haiglane unistus, mida teie armastuseks nimetate!“

Elja naeris. Lonni waatas imeks panneks Elja otsa. Baum rüüpas aga suure klaasi weini ära ja pahandas :

„Mokka pani iluja jõulu-õhtu!“

5.

Aga mitte üksnes Baumil ei olnud jõulu-õhtu ära ritutud, waid ka mõisafirjutajal Dreyl.

Nagu lämmatawast, palawast jaunast, kus teda hõõgawa niiske auruga ja keewa weega kupaatati, sõitis ta koju.

„Kudas mõislin ma nii ettewaatamata olla!“ wandus ta iseennast. „Just see kind õnnetuse tooja oligi! Kudas mõislin ma nii kaugele oimetu olla, et ma sellest aru ei saanud, et see kõik enneaegne on, enne kui temaga kindel olen! Kudas mõislin ma nii kaugele arusaamata olla!“ Nii kaebas ta ja süüdistas iseennast, et ta rumalaste oli asja hakanud ajama.

„Misjagused rumalusi inimene võib teha!“ kaebas ta, ja tal oli kahju, tõsine kahju.

„Wui, misjaguse lolluse sisse inimene võib sattuda, kui ta alles rumal on!“ siinas ta iseennast.

Koju saades andis ta hobuse ära, läks oma tuppa, keeras ukse lukku, wiskas enese sohwa nurka ja mõitles.

„Saatan!“ arutas ta. „Ega ma ometi narr ei ole: ühe tüdrukuga pärast ennast nii äritada lasta!“ Seal tuliwad temale Elja toredad silmad, tema terve kuju — tema

käharad rohked juuksed . . . Elsa walge, nagu täispuhutud õla . . . filmade ette . . . ja Drey ägas, nagu oleks teda 'tisemine walu muljunud.

Ta kujutas enesele forraga ette, nagu oleks Elsa fiin tema juures olewat . . . ta meel läks rõõmsaks, ta pani paberossi põlema. Ta ei tahtnud kuidagi uskuda, et Elsa teda tõsiselt enesest eemale tahtis tõugata.

„Elsa heidab nalja!“

Ja kui walitseja tüdruk tuli ja teda eneste herraste poole jõulupuule kutsus, siis käskis ta ütelda, et ta pea wäga walutab, ja ei liinud mitte.

„Mis nad minule enam on. Olen juba poolest jaadik ise oma peremees.“

Ja jälle tuli talle Elsa meelde. Ta oli palju neiu- sid näinud, paljud oliwad temal südames juba olnud, aga rohkem kui keegi teine wõttis Elsa teda enese külge wangi.

„Saagu, mis saab!“ otsustas ta, „weel fõrd lähem ma koolimajasse ja katsun asjad fõrda ajada!“ Aga seal hakkas ta süda sees walutama — ta tundis, et ta käit pea asjata saab olema.

Esimesel jõulupühä õhtul lastis ta jälle hobuse ette rakendada ja sõitis koolimaja poole. Sealt leidis ta aga wana kooliteenija Anne eest, Elsa oli alles koju tulemata. Riisama oli ka lugu teisel pühäl. Aga ka kolmandal pühäl käis Drey koolimajas kuulamas.

„Kas preili sugugi pühade ajal kodus ei ela?“ küüis Drey.

„Kuula nüüd, noorte inimeste asja: näitab fõrta nina ja kaob jälle!“ wastas Ann rõõmsalt. „Oli Teil preiliga midagi rääkida?“

„Jah, mul oli temaga natukene kõnelema, ehk on ta homme õhtul kodus?“

Ann waatas tõsiselt nooremehe otja, peitis käe firju põlle alla ja ütles:

„Et ma katsu siis preilile ütelda!“

„Ise õhtas ja kadus tupp.“

Teisel päewal teatas Ann Elsale, et mõisafirjutaja herra koolipreiliga kofku tahta saada. „Ta käis igal päewal juba Teie järele pärimas!“

„Aga miks Teie mulle sellest enne ei kõnele, et ta fiin käis?“

„Ma arwastin, et preili ehk temaga mujal pühade ajal kokku saab!“ wastas Ann otsekohefest.

Elsa ei olnud mitte üsna rahulik selle teate järele. Ta nagu aimas, miks Drey temaga kokku tahab saada. Sälle tõusis Elsa filmade ette nii selgelt nooremehe kuju, tema nii paluivad filmad, tema roosad paled, tema noor tugew teha.

Jällegi lendas tema filmade eest tema elu mööda, nii firju, nii ilma rõemuta.

„Oh, mu Zumal,“ ohkas Elsa, „kas niisugune ongi inimese elu?“

Ta talle tuli korraga nagu kunstuni peale: ennast eluwoolust edasi lasta wedada, nagu teda kord juba weetakse, ilma wastu panemata, ilma mõtlemata, nii nagu see juba kord on olnud! Selles woolus oli midagi magust, nii ärarõõmumata unist . . . edasi, edasi . . . üksluine, igapäewane, püha . . . sügaw õnnis, nagu tume jõehaud, kus wesi seisab, aga ometi liigub, arusaamata liigub, nagu seisaks ta. Kui rahulik oleks jelles wees elada! Päew läheb päewa järele . . . õnnis tund õndsas tunni järele, kuni elu kaduwusega ühte sulab, waitist igawikku sünnitades. Ta nägi, kuidas pea kõit selle sees elasiwad, mehele läksiwad, naise wõtsiwad, ennast ka wahel äritasiwad, aga üle kõige laotas ifka see ühetaoline tume üksluisus, mida ainult mõned häbemataid rikkuda püüdsiwad.

„Olen mina ka see häbemata?“ küsis neiu iseeneft kääst. „Mis waidlen ma selle unisuse wastu? Nägid ja isegi, misugused waated sind ümbritsewad, misugused inimesed sinu kaaskodanikud on! Ja siin, siin tahad sa selle wastu oma protesti tõsta?!“

„Woola edasi waitse mee suikuwas wulinas!“ hüüdis temas üks heal.

„Elsa! Kas sa uimane oled?! Elsa! Ara mõtle nii!“ kuulis ta eneses sisemist healt — ja see heal oli nagu tema ise, tema hing, tema siju.

„See on kunstuni, aga mitte elu!“ sõnas ta sisemine inimene temale. „Mõnda wõib naisterahwas-ori elada, aga mitte naisterahwas-inimene, kes ifkl tahab olla ja inimese nime kanda. On see inimese, täie mõtleja inimese elu? Hariduseft ilma jääda — et sa naisterahwas oled elu tegewuseft eemale surutult arglikult pealt waadata —

et ja naisterahwas oled ; ainult nende armastuse raasufestega ennaft toita, mis julle saatus kogemata tee peale ette weeretab — et ja naisterahwas oled ; ja siis kobus kolde walitseja nime kanda, kuni surm ju filmad sulub — et ja naisterahwas oled ! . . See on walus, hirmus . . . feda seisuforda on ainult mehe jääkülm ja toores peaaegu wälja arwanud ja seaduseks loonud, et neil wabam elada oleks, wabam toorust walitseda lasta !”

Meiule tõusis puna palgesse, aga nüüd mitte enam häbipuna, waid wiha, tõsine wiha, mis tema üdi ja luid täitis.

„Ma tahan feda armastada, feda mina tahan, aga mitte feda, kes mulle oma armastusega ette jookseb ja mulle armastust pakub ! . .”

„Armastust pakub !” hüüdis Elsa tugewalt ja fargas laua äärest püsti, kus ta otseki oli asunud, pead kahe käega toetades.

Ann läks Elsa toast läbi ja waatas nagu wargsi neiu otsa.

„Ann ? !” küsis Elsa järsku. Anne ilmumine tõi Elsale korraga uut äritust. Ann jäi peatama. „Ma tahtsin waatama minna, kas peju pööningul kuiv on. Juba enne pühi pesin teist, tarwis maha tuua ja kolkima hafata !”

„Ann ?” küsis Elsa tõsijelt ja wani oma pehmed foojad käed wanainimese kondiliste õlade peale.

„Mis on, prelid ?” küsis Ann, nagu tahaks ta Elsast lahti jaada.

„Ann, ära tee ennaft nii rumalaks,” rääkis Elsa, „üle Ann, kas naisterahwa elu on feda wäärt, et feda elada maksab ?”

Elsa tõsine, wärisew heal tundis Anne seisatama jääma. Ta pill seisis uurivalt neiu peal, nagu tahaks ta temalt midagi küsida, siis waatas ta korraga läbitungiwalt Elsa filmadesse, ta liikmed nagu wärisewad, wabise-siwad, nagu hoiaks ta enesest külmaräriinaid tagasi, ja otse nutwalt küsis ta: „Soo, siis olen ma oma heast preilist jälle ilma ?”

„Elsale oli see pööre Anne hinges nii ootamata, et ta üsna kohkunult wana inimese otsa waatama jäi.

„Anne, mis sa mõtled ! Kudas ilma ?” küsis ta ja wõttis oma käed wanainimese õladelt ära.

„Miks ep siis ilma, kui niisugust juttu aetakse!“

„Kudas, niisugust juttu?“

„Kas ma aru ei saa, mis see kõik tähendab: mõisafirjutaja herra käib siin nii mitu korda, küsib preili järele — ja preili on nii imelik ja ajab surma juttu . . .“

Elsa hakkas naerma, kui see ka talle wastik oli.

„Midagi ei ole selle jarnast,“ rääkis Elsa rõdemfalt „midagi ei ole sellest, mis Teie, Anne, arwate! Teie arwate, et mul mõte on herra Dreyle minna! Ei, seda ei ole! Ara ma ei lähe, ehk mind küll tahetakse wiia. Aga, waat', just seesamane mõte, et naisterahwas mehele peab minema, seesamane paneb mind mõtlema ja just sellepärast küsisin ma ka: kas naisterahwal maksab elada? Siin olen ma ise, ise oma eest inimene; seal olen ma aga juba teise naine, ma ei ole enam ise naine, waid teise naine . . . ja jälle naine . . . ja ikka edasi . . . nii edasi, nagu piima andja lehm, kes ikka jälle piima peab andma, sest et ta muudu enam see ei ole, mis ülesannet ta täitma peab!“

„Elsa?“ küsis Ann ja astus Elsa poole.

„Anne, seda nägin ma oma emast! . . . Sellest ei olnud enam muud midagi järele jäänud, kui masin, kes ikka ja alati sünnitas . . . tosin kordasid sünnitas . . . ilma et ta seda ise oleks teadnud . . . tundnud . . . kuni wiimaks surm selle igawese wabritu purustas! Uile nüüd, kas maksab elada. Ja seal tuleb meesterahwas, nii kenasste wurrud keerutatud, nii rõdemfalt läigiwad pilmad, nii roosalt hiilgawad ta punased põsed . . . ja huuletel armastus . . . hakkab sul ümbert kinni, silib sind, waatab su otja . . .“ Elsa heal läks raudjets: „Ja iseseisaw inimene kaotab oma märgu ja langeb sellele kaspile nagu hiir pehmetesse käppadesse, kes teda nii kaua armastades silib, kui üdi liikmetest otsas, juuks hall ja nägu korus . . . ütles, Ann, kas maksab naisel elada?“

Ann oli tooli peale istunud, käed põlle alla peitnud ja kuulas, ennast küürafile hoides, seda pealt. See oli esimest korda elu sees, et ta niisugust juttu kuulis. See oli midagi äritawat, midagi põrutawat . . .

„Aga kudas siis Jumala seadust peab peetama?“ küsis Ann korraka, „see on ju meie osa siin ilmas, mis meie peale Gewa läbi langenud!“

„Anne, usu, kui midagi muud luuletatud ei ole, siis

on see luule ja veel ühe wanapoisi luule, kes naisti ja neidusid enese orjades on luuletanud! Waata enese ümber, kust näed sa seda, mis inimeste juurest? Kust näed sa seda orjameelt, kui siin? Igal pool on waba kokkuleppimine, siin aga orjus, wanne, töötus . . . ja igauks, kes selle wande wastu astub, nimelt naiste seas, see on ära neetud . . . isegi need lapsed on metsloomade auu sees. Sa pead enne wannet andma, ja pead kõik selle püha ja salaliku inimeste ees nende poriste suude läbi lastma tõmmata, end awalikult teiste ees teise orjaks alandama, kusjuures filmatirja-teenrid weel Jumala nime pruugivad — ja siis, siis — nii müüdukt, nii müüdukt oled sa alles õige naisterahwas, pühitsetud ja puhas. Jäl! "

Ann oli ikka enam küüru ja otseti langenud . . . korraga hakkas ta wärisema . . . ta õlad tõusiwad, nagu hakkaks ta nuttes lufsuma . . .

"Anne, mis sul on?" küsis Elsa kohkunult, "Anne, mis sul wiga on?"

Anne wabises, nagu külmas tões.

"Heldene Jumal, ütle ometi, mis sul on, Anne? . . . Anne, mis sul wiga on?"

"Olgu nad neetud, neetud maa põhja! . . . nuukjus Ann. "Kus on mu laps? . . ." ta heal jäi kurku kinni . . . "Nemad, nemad jah, nende töö on see, nende töö!"

Elsa seisis kohkunud filmadega Anne kõrwal.

"Sinu laps?" küsis Elsa, "Ann, ära soni, sa oled ju alati rääkinud, et sa wana auus tüdruk oled . . . Anne, ja sonid?"

Ann waatas Elsa otsa. See seisis oma taewakarwa filmadega tema kohal ja jostistas talle sooja hingedõhku sõnadena ta korskunud näo peale.

Järsku hakkas ta Elsa kaelast kinni, andis talle mitu korda suud ja piitsitas teda kõwaste, kõwaste oma kondilise keha wastu.

"Elsa, mu kallid, minu oma Elsakene!"

Elsa lastis seda rahul olles sündida.

"Elsa, mu oma Elsakene, Elsa — ole ettewaatlik!" jostistas siis Anne, "nad tulewad kui ussid salaja, salaja! Nende suud jostistawad salasõnu sulle sadasid su sooja hingesse . . . ja kui kõik on käes, siis on ka kõik möödas . . . siis tuleb pikk ja pime tulewik, nii raske, Elsa, nii lõp-mata kurb ja raske."

Wanainimese palgeid mööda niriſestwad harwad piſarapärliid ernestena alla. Elsa surus ta õrnalt tooli peale ja ſilis ta ſafinajuuſſelift pead, mis rahustawalt Anne peale mõjus.

„Ma ei tea, Elsa, kuidas ma Teid kallits pean,“ rääkis ta waitsemaks ſaades. „Juba enne, kui ma Teid kõige eſimeſt korda ſiriku juures nägin, ſiis, kui Teie alles Weierberi juures koolipreili olite, käis ehmatuſ ihuſt läbi . . . ſee oli . . .“

Ann hakkas wäljakannatamatalt nutma, mis pärast luſjumifeks, ofalt hulumifeks muutus.

Elsa waatas aruſamatalt ſeda pealt. Talle näitas ſiin mõne iſeäraliſe waimuhaigega tegemiſt olewat. Ta oli küll märganud, et Ann tema waſtu wahel imeliſt õrnult ja hoolt oli awaldanud, aga et tema praegufele ärituſele põhjuſt oleks andnud, ſeda ei oſanud ta mitte arwata. Nagu abita ſeiſis ta nutja wanainimese ees ja maſinlikult kordas ta: „Anne, olge mõiſtlik; Anne, mis Teil ometi on!?“

Mõne aja pärast jäi Ann waitsemaks.

„Ma kõneleſin Teile, preili Elsa, puhas, kõik räägin ma ära, mis mul hinge peal on, et Teid ſelle eest hoida!“ Ta waatas Elsa otſa oma weſiſte, nutetud filmadega ja kõneles:

„Kui ma Teid eſimeſt korda nägin, ſiis ehmataſin ma ära: ſee oli ſee, kelle peale ma noorelt olin mõtelnud, kelleſt ma und olin näinud, ſeda mul aga ei olnud. Keegi teine oli ſelle ära waraſtanud, ära rõõwinud . . . Aga ſiiski olite Teie ſeal . . . See oli minu . . . ma ei mõiſta iſegi rääkida, ei mõiſta Teile ſeda ära ſeletada . . . ſee olin mina iſe. . . juſtinagu minu järg ſealt, kuſ mina iſe ſeiſma olin jäänud. Kõik, kõik oli minur oma . . . juuſſed, filmad, keha . . . ja ſee ilus naeratus . . . juſt ſee, mille peale mina olin mõtelnud. Ma hakkasin uſkuma, et tema elab alles . . .“

Ja jälle käis wärin Anne kehast läbi, aga ta jõudis ennast hoida.

„Kui Teie ſiis ſiia tulite, ſiis muutus mu elu forraga teiſeks. Teie olite tõſiſelt ſee, kelle peale ma olin mõtelnud, noorelt unistanud.“

Ann waatas unistades Elsa otſa . . . Siis nagu ärkas ta:

„Oh ma olen ju nõder, jah ma olen ju arust waja wana tüdruk!“

„Ann sa sonid, ja oled hull peast!“

Ann waikis.

„Jah, seda nad ütlevad küll, et kooli Ann weider on: wana tüdruk olla ikka naiukene wajakas, aga kas nad ka teawad, et ka wanal tüdrukul hing ja süda on? ja et see kord ka noor on olnud!...“

„Ann, ma ei mõista sind! Ann, ja oled nii iseäralik! Ann, mis sul on?“ päris Elsa tungiwalt.

„Küll preili mõistab!“ ohkas Ann, „Küll preili mõistab!“

Nad olivad mõlemad wait ja waatafiwad teineteise otsa.

6.

Anne filmadest paistis hall umbusaldus Elsale wastu, kui ta aga tema pilwita waatesse oma kahtluse oli kaotanud, ohkas ta sügawaste. Elsa armas mõistwat, mis see ohkamine tähendas. Ta oli weel hiljuti Feuerbergi proua käest Anne järele küsinud ja see teadis paljugi kõneleda. Elsa kujutas enesele Anne elu ette, nagu ta seda oli kuulnud.

See Ann oli ka kord noor olnud, nii noor ja uhke! Ja kui Ann peremehe juures alles karjatüdruk oli, siis oli peremehel poeg, kes juba künnda jõudis, ja kui Ann neitsiks oli sirgunud, siis ajas peremehe poeg laupäewa õhtuti habet lõua otsast, et sealt pisukene lohukene nagu tammetõru tupekene waataja filmi meelitas. Annel käiswad talwel kosilased, aga Ann naeris, et ta mehele ei lähe, waid wanaks tüdrukuks jääb. Teisel suwel niitis Ann perepojaga jälle wanal heinamaal ja nad katsufiwad kumb laiemad kaared saab. Perepoeg niitis ja naeris. Ta tugewad jalad jätfiwad wankrijäljed niiske sambla peale... Missugune mees! Kui tugewad olivad ta käed, missugune kael!... punane ja täis jõudu, ja filmad! . . . filmad rääkfiwad kõik, kõik, mis sa aga iales tahtsid. Sealt wõisid sa kõik lugeda, see oli kui lahtine raamat...

Ja kui Ann, see pisukene Ann oma pisukese heinakaare pealt waatas . . . siis nägi ta tema laia selga, tugewat kaela . . . ja kui ta ümber pööras, siis paistis see kena lohukene, need awalikud filmad . . . ja siis tundis Ann, et ta nende fiske upub, upub . . . kui mitte nüüd,

fiis ometi ükstord . . . aga upub! Aga selle enese kadumise sees oli midagi toredat magust, see oli see, mis inimese tunneb, kui ta magama läheb; ta teab, et ta unesse vajub, aga sealt ometi tord tõuseb, jälle ärkab uuele elule. Ta tundis, et see tema edasielamiseks niisama tarviline on, nagu seemne terve mulla põue pugemine.

Ja perepoeg waatas ka Anne peale . . . see oli pisufene, pisufese näoga, pisufeste kätega... Aga need käed ükstord, kui kõik wäsinult magasiwad, kui perepoeg ka wäsinult pidi magama, kui heinaküün magusat Maarja kasteheina haisu täis ja lämmataw oli, need pisufesed käed tundsiwad üle heinahuniku salaja neid puudutawat. See oli ju uni . . . widewik ja Maarja kasteheina lõhn . . . kes tema kätt puudutasiwad... Misfugune uni!... Ta liigutas . . . jah, wäsinud oli ta! Nagu pahaselt õerus ta rusitaga oma filmi ja nina ja magas edasi. Aga jälle puudutasiwad õrnad, pisukesed kasteheina kõrred üle peatits olewa heinahuniku neuu kása.

Ei, see ei olnud uni! See oli ilmsi, ilmsi unes. — Kõik magasiwad tööliste wäsinud, roidunud und.

„Kas sina olid?“ küsis Ann tasa.

Aga kõik magasiwad. Ka tema kohendas oma aset . . . mõtles ja heitis magama.

Ja Ann hoidis hinge kinni ja katsus magada, aga uni ei tulnud; see oli nii weider: perepoeg, see suur ja tugew, oli pisufest tüdrukut tema unest äratanud, teda tema unest äratanud... Ja Ann nägi lahtiste filmadega enese ees ühte uut, temale tundmata inimest: selgete filmadega, käharate juustega, nägi enese ees ühte imelist kaju, kaju, kelle sees tema edasi elas, mõtles ja liikus . . . aga seda ei olnud weel, see oli kaju, mis omale nagu hinge palus . . . aga see hing ju magas. Ta oli wäsinud, wäsinud suurest tööst.

Kui ta teisel hommikul ärkas, siis õerus ta filmi, ja kui ta pea üles tõstis, siis waatas ta neuu, pisufese neuu peale, keda ta enne mitte ei olnud märganud. Ja terve päewa jäi ta töö juurde seisma ja waatas . . . ja waatas.

Pisufene neuu niitis ja niitis, luiskas wifatit ja laulis nagu õppik kewadel, kes puudepungasid lahti lastu-tada püüab, kes lillede latwadesse õisi wälja tutjub.

Perepoeg kuulis ja märkas: ta teadis, kellele see laul on, kellele see pisufene lind laulab.

Itta rohkem ja rohkem vaatas ta linnu peale, kes laulis ja wikatit luisistas, luisistas ja niitis, niitis ja laulis, laulis ja luisistas.

„Meie Annekene hakanud ka elama!“ naeriswad teised.

Annekene aga teadis, miks ta elama oli hakanud. . . .

Ja mis oli selle elu lõpp?

Ta lõppes sellega, et wäikene laululind wakis . . . ja hakkas järele mõtlema, kui kaugele ta oli läinud. . .

Ta oli tõeste juba kaugele läinud. Ta oli perepojaga salajas korra juttu ajanud ja talle teatanud, et see unenägu, mida wäikene neiu oli näinud, tõeks hakkab minema . . . Ta pidi sellest rõemust temale, temale enesele teatama...

Ja tema? Tema tõmbas oma tugewad käd neiu ümbert lahti, nagu oleksiwad nad põletada saanud.

„Mis on?“ küsis wäike ema.

„Ära aja rumalat juttu!“ tõreles perepoeg.

Anne jäi mõtlema. Kudas wõis jee rumal jutt olla; see, mille peale tema oma terve elu lootuse oli pannud. Kudas wõis see rumal jutt olla.

Aga ta pidi tõeste nägema, et see rumal jutt oli. Ka perepoeg jäi nagu mõtlema, hoidis Annest eemal — ja sügisel, kui koolid algasiwad, läks ta kaugele teise kihelkonda ühele wanale kooliõpetajale ja jugulasele abiks.

Elsa teadis seda. Elsa oli kuulnud, kes see noor-mees oli olnud. Talle selgus Anne hing ja see praegune Anne seisuford. Oma teise ema leidis ta temast. Elsa teadis aga ka weel, mis Anne pärastpoole oli kannatanud.

Kewadel kadus ka Anne peremehe juurest oma üksik-laje ema juurde kaugele metsanurka, pisufesesse ja suitsunud sauna.

Ema filmas tüdart, kes kahwatanud oli ja nuttis. Ta käis korra ka peremehe juures, ka teises kihelkonnas perepoega olla ta vaatamas läinud. . . .

Tagasi tuli ta weel enam purustatult kui tütar Ann, kes nagu unes wiibis. . . .

Ja kui tütar ärkas, siis kisendas ta: „Ema, ema,

kuhu sa panid tema? Ema, Jumala pärast, huhu sa ta panid?"

Ema ei vastanud midagi: ta sügawad filmad waastawad põlewalt näokoobastest välja.

"Ole wait, pole midagi!" lausus ema. "Barsti lähed jälle teenima. Ole wait!"

Aga tütar ei olnud wait, ta ringutas, waewles, nuttis ja tahtis enese kätt kiskuda.

"Kulla ema, huhu sa ta panid?"

"Ta oli surunud!" sofistitas ema, "pea suu, muidu oleme mõlemad kadunud!"

Tütar oli nagu furnu ise. Ta pigistas filmad kinni ja seisis wagusi aseme peal.

Kui ta enese üles ajas, siis käis ta niikaua ema peale, kuni see temale loha näitas, kus tema unistus magas: see oli wanaaegne kiwiware. Sinna oli ema tütre lootuse, unenäo, kallima wara matnud, sügawasse mullapõue, kiwihunif peal!

Ja kui õõ oma rahuga maad kattis, siis hülis surmani turwastatud wäikene linnufene kiwiwareme otša, lastis kummuli lõwade kiwide peale ja nuttis, nuttis niikaua, kui hommik hakkas hämardama, koit taewa serwa kuldama.

Aga inimesed olivad midagi aru saanud, midagi aimanud. Barsti ilmus kiriku-wõõlmünder.

Ta teretas, lastis kae üle oma karedatükkalise lõua fäia ja istus, kui ema "eks Te istu ka" ütles ja külalisele istet pakkus ning küsis: "Ei tea, kas Põlendmaa isjal asja ka pidi olema?"

"Eks ole ifka ka natufene," wastas Põlendmaa isa, "ma tulin Anne terwist kuulama!"

Ann istus saunanurgas sukakudumise juures ja pidas hinge kinni.

"Mis ajast siis Põlendmaa isa tohtriks on hakkunud?" küsis ema ja waatas tütre otša, "ei meie Annel pole wiga kedagi nüüd enam, muidu haiglane weel, aga ifka lähed juba. — — Ei tea, kas Põlendmaa isa tübrufut ei peaks tahtma?"

Põlendmaa isa waatas alitkulmu Anne otša, siis ema otša; ta nägu läks korraga waljuks, alumine moff wärikses ja järsku pörutas ta:

"Noh, kus ta siis oma koorma pani?"

Anne hakkas wäriwema, pooleli sulf kuffus maħa.

„Mis koorma?“ päris ema.

„A, tee ennaft n'a loruks kedagi, ise ka wana inime-
mene,“ taples Põlendmaa isa, „nagu ei teaks kedagi!
Terwe wald teab; kihelkond teab. Kirikherra kutsus mu
eneſe juurde ja päris asja järele. Ma sain ka oma jao,
et ma ei pidada teadma, mis wakkuses sünnib. Ja nüüd
tulid ſiia!“

Ta nägu läks õige kurjaks ja walsult käskis ta:
„Ann, tule ſiia!“

Anne jalad ei tahtnud sõna kuulda . . . ta jäi
istuma.

„Tule aga peale!“ käskis wöölmünder, „ä' lõmita
jeal kedagi!“

„Noh, eks sa mine!“ awitas ema, „ega ta ſind ära
föö!“

Ann tuigerdas Põlendmaa isa ette.

„Eks näe teist!“ laskis wöölmünder edasi, „häbelit
nägu, nagu neitsi kunagi!“

Ta tõusis püsti ja asus Anne juurde. Ruttu laskis
ta oma käed üle Anne rinna ja leha wajuda. Teigi ſiis
imeſtawa näo ja küſis: „kuule, ütles nüüd, laps, kudas
ſinuga lugu on olnud? Kõik räägiwad, et sa niisuguse
järje ſees oled olnud: Kudas sellega lugu õieti ſeiſab?“

„Mis lugu?“ küſis Anne.

„Oh, ära tee ennaft nii loruks,“ noomis isa pehme-
malt; „kas sa eneſe tõeste niisuguse suure kurja ſiſse laſ-
ſid? Kus ſu laps on?“

Ann laskis eneſe tooli peale ja ſeiſis kahwatu ja
walge ja waatas ükſifilmi ſeina peale, ilma et ta midagi
oleks waadanud, ehk näinud.

„Mis lapseft Teie räägite?“ kargas ema wahela.

„Mis lapsejaht ſee teil on. Ei meie Annel pole laſt!
Sina heldefene, tema puhkas nagu linaseeme! Ei temal
pole midagi olnud! See oli muidu ſüdamel santus! Wa'
Kitsemäe Peeter waewas teist raske tööga. Tuli ſealt teine
ära: nagu luu ja nahk, rinde alt kõik paistetanud! Oli
teine eneſe ära wenitanud: ſüdamepooned oliwad ülesse
turfunud nagu weerukad! Lase mind teist ſiin õeruda ja
muljuda, kuni jälle inimeſe näo tagaſi ſai. Ei nüüd pole
enam ſuurt häda kedagi: fööb teine juba natukene ja on
jälle puna palges! Kas Teie, isa, omale teda ei tahaks
teeniſtusesſe ſaada?“

Põlendmaa isa väärutas pead, mõttes natukene ja lausus:

„Noh, kui asi nii on, küll meie siis näeme! Eks meist ja teist targemaid inimesi ka maa peal veel ole!“ Aga seda ma ütlen, parem tunnistage asi ilufaste ülesse! Ega's see veel sedasi lõpe!“

Lõppes aga sedasi, et Anne ja ema wiidi wallamajasse kinni. Sealt linna tohtri juurde. Tuli kohus, ema läks wangi, kuhu ta suri, ja Anne anti kiriku karistuse alla: ta istus altari pahemal pool puupingi peal kolm pühapäewa järgimööda — — olepeadest pune peas, nagu wastu kirikulisi, wastu neid mehi . . . neid mehi . . .

Elsal seisis Feuerbegi proua jutustus elawa pildina filmade ees, — ja praegu oli tema ees seefamane Anne, wist niisama nagu mitukümmend aastat tagasi kord kirikus, pea allapoole wajunult, kuna ta kahe käega põlwestid kinni hoidis.

*

*

*

Elsa mõistis seda, mis Anne hing tundis, mis tema filmad rääkiswad. Ta ligines Annele, laskis oma soojad siidised käd üle Anne põskede libiseda ja julgustades ütles ta:

„Anne ma mõistan puhast!“

„Mõistate?“ küsis Anne nagu umbuskmatalt.

„Mõistan küll!“ ja ta waatas uuriwalt oma hallide filmadega noore neiu otsa.

„Jah!“ kostis Elsa julgelt.

„Siis jälitage nende peale!“ käskis Anne . . . .

„Laste neid täpafile maas enese ees roomata ja wifate uksest wälja, nagu koerad! . . . Seda on nad wäärt!“

„Anne, rahustage endid!“ waigistas Elsa. „Ma juba tunnen elu ja tean, mis see pakluda wõib. . . .“

„Ja eks ta nii ole,“ seletas Anne jälle waitfemaks ja endisefeks jaades; „peju tahab ülewelt maha tuua,“ lihas ta otsa ja läks wälja.

7.

Elsa jäi mõttesse. Siin awas tema ees elu suur kurbmäng, mis tema hinge laenetama ajas. Anne sees kihwas kättemaksmine selle wastu, kes tema käest selle oli rööwinud, mis tema oma, tema pärisosa pidi olema — ja selle oli tema sellepärast kaotanud, et tema mitte ijeiswalt elus üles ei wõinud astuda ja elu käest oma

õigused nõuda, mis tema päralt olivad. Niisugune oli elu.

Ja just jeesamane oli see, mis teda kudagi sellega ei lasknud leppida, mis temale pakkuti. Ta tundis selgeste, et tema käest, kellel ometi juurem õigus, kellel eesõigus armastuse peale on, et temalt see wägise ära riisutakse ja temale midagi pakutakse, midagi nagu armuannet kätte heidetakse, keda wäärt arwatakse armastatud saada.

"Ei — ei, Drey! . . . ei sellelegi teisele ei ole ma selleks loodud, selleks nad meid peawad, wõi kas langegu kuu ja päikene maha!" arutab Elsa, "suu sisse tahan ma kõik ära ütelda ja kui nad ka mind hulluks peawad.."

Ta wotas nüüd isuga Drey tulekut . . . tal kipitas midagi südame peal, midagi niisugust ütelda, mis ühtegi nendest mõtlema ajaks.

Ja kui õhtu poole Drey koolimaja juurde sõitis, oli Elsa üsna rahul, wõttis ta igapäewase lahtusega wastu, nagu iga tuttawat, kelle wahel midagi ijeäralist nagu ei oleks sündinud.

"Mul on Teie, wäga lugupeetud neiu," sõnas Drey, kui nad mitmest ja mitmest asjast olivad kõnele- nud, "weel kord meie endine tõsine asi ette panna. Kas Teie lubate?"

Elsa niikutsas peaga ja wotas.

"Ma pean esiteks andeks paluma, et ma nii tähelepanemata olin ja Teid, ilma et ma isegi seda ette oleks wõinud aimata, oma pealetungimise läbi haawasin. Aga uskuge, kui inimene armastab ja weel nii südamest, siis ei näe ta midagi asja. Ma olin liig pealetungiw, liig iseennast ja oma julgust täis! Elsa preili, ma ei jõua, ei tihka enese südamest Teid wälja kiskuda. . . ."

Elsa seisis wagusti ja waatas alla pöranda peale, kus ta jaloga paberipurukesega mängis, ja waitis.

"Teie olete wait?" küsis Drey natukesel waitimise järele.

"Jah!"

"Ja mis on Teie waitimise tõsine põhjus?" küsis Drey ja jäi ootama.

"Mul on raske sellest kõneleda," ohkas Elsa. "Aga kui Teie just soowite, siis wõin ma sellest rääkida!"

"Ma palun seda, sest muidu ei saa mu süda sugugi rahu!"

„Olgu siis!“ vastas Elsa ja vaatas nooremehe otsa, kelle hõõgavad paleb imelisi jõudu neiu poole saatfiwad.

„Armastuse asi ei ole kauba-asi! Mis ütleteksite Teie, kui Teie karjatüdruk ühel päewal Teie juurde tuleks ja Teile ütleks: tulge mulle meheks, ma tahan Teid kalliks pidada, Teid üle kõige armastada, Teid mitte ialgi maha jätta! Mis ütleteksite Teie? Teie peaksite seda waest neiu hulluks ja räägiksite isegi teistele meestele sellest, et karjatüdruk nii julges rääkida. Teie naeraksite weel meeste seltsis jämedalt ja lisaksite mõned soolased sõnad juurde. Ja meie, naised, peame seda aga enestele auuks pidama, kui keegi meesterahwas meile nii oma tundmust awaldab. See ei ole aga kellegi armastus. Armastusel ei olegi sõnu. Nad on juba enne üksteist leidnud, kui sõnad tuliwad, ja kui juba sõnad tulewad, siis ei ole seal enam armastust. Tähendab: meie ei ole weel nii kaugele saanud ega wiist saa ka mitte! Kus on seal armastus? Mis meie petame endid? Teil on eht minu kui neiu wastu oma mehelik tundmine, siis taltjutage seda — ja ärge endid petke! Ja weel midagi: Meie, naised, oleme endid ikka meestest wedada lastnud. Meie käes on armastajat walida, aga mitte meestel meid! Meie oleme maa, kes puud kannab, ja meie puu on tulewane inimesesugu! Teil ei ole aga mitte inimesesugu eesmärgiks, waid head ja ilusad naised! See on waks wahet. Mina olen tulema põlwe naine, kes ise oma teed läib, ise oma peaga, ega tunnista kedagi omale peaks ega Issandaks!“

„Drey waatas Elsa otsa. Jalgi enne ei olnud ta teda niisuguse julgena, täis sätendamat noorusejõudu näinud olemat. Drey filmade ees seisis Elsa noor, elurõõmus tõsine nägu, tema kõrge otjaesine rohkele läharate juuks-tega, tema magusad huuled ja tema walged, nagu gipsist läed, mille naha walge wärwi alt sifemine jõud tugewalt wälja hoopas. Seda jõudu tahtis ta murda, murda enese jõuu alla. . . .“

Ta tõusis püsti ja nagu ennast unustades astus ta Elsa ette, hakkas tugewalt tema kätelt alt poolt õlasti finni ja õrnalt pigistades hüüdis ta waimustatult:

„Elsa, Elsa! Neiu Elsa . . . Teie päralt, Teie oma tahan ma olla . . . Teie tõsine ja auus eluseltifiline! Teie käes on minu saatus!“

Ta jäi neuu otsa vaatama. Nende filmad puutusivad teineteisega kokku, nende soe hingeaur ühendas enast, nad tundsiwad eneste hingesid iheseksis wõitlewat.

Elsa oli pisut lohkunud: ta katsus oma filmi maha lüüa, ta tundis, kudas ta hinge tasakaal kaduma hakkab... aga see oli ainult pilguks.

„Ei, herra Drey, ei!“ ütles ta siis järsku. „Ei, herra Drey, see ei lähe...“

Aga enne, kui ta oma lauset oli lõpetanud, tõmbas Drey ta kähera pea oma rinna wastu ja surus ta huulte, otsa ette, filmade peale mitu palawat musu.

„Herra Drey!“ kisendas Elsa ja kargas nooremehe kätte wahelt wälja, „see on häbemata, see on lihsalt wõimata. Wälja! Wälja minu majast! Häbemata!“

Drey oli tagasi astunud ja seisis nagu post keset tuba.

„Teie seisate weel?“ hüüdis Elsa, „Teie olete waiagal? Waadake, seal on uks, ja ärge tõstke oma jalga enam üle selle läwe! Ma wihsan Teid!“

Drey ärkas une uimastusest.

„Elsa, rahustage ennast!“ ütles ta surutud healega. „Ja see on Teie tõsine ja wiimane sõna?“

„Jah!“

„Nad waatafiwad nüüd nagu kaks kiskjat looma teineteise otsa.“

„Elsa!“ sõnas siis Drey. „Ma ei tea, mis tundused Teid piinawad. Aga minul oliwad Teiega kõige auusamad mõtted!“

„Madal!“

„Kui madal ma olen, seda ma ei tea!“ wabandas Drey, „aga pidage seda, Elsa, meeles...“ ta näitas enese südame peale... „siin on Teie jaoks ikka ja ikka ruumi, ja kui Teie iales weel kellegi tõsi armastuse peale julged wõite olla, siis on siin see süda. Elsa, igalt poolt otsiksin ma Teid üles. Teie olete mulle nii kallid, kui ei keegi teine... ja peale Teid ei ole siin kellelgi teisel enam ialgi aset...“

Drey rääkis neid sõnu nii ülitõsiselt, nii ülisüdamest, et Elsa ära lohkus.

„Sumalaga, mu kõige kallim!“ Drey pakkus täht.

Elsa wõttis selle wastu. Ta tundis, kudas Drey käsi wärises.

„Siis ialgi ei tohi ma üle Teie läve astuda?“ kü-
fis ta waitfelt.

Elsa waitfis.

„Noh, ehk tulen weel kord! Ega Teie mind wälja
iffa ei aja?“ Ta pööras selja ja läks.

Kärmeste läks ta hobuse juurde, peastis selle posti
küljest, hüppas julgelt saani, ja kuljuste ühetasasel helinal
kadus saan Elsa filmist.

Elsa seisis akna juures ja waatas talle järele.

„Mis see nüüd kõik pidi olema?“ mõtles ta iseene-
ses. „Mis see pidi tähendama? Niisugune keskaja rüüt-
lilit ülesastumine; see tormiline tung; see meele pehmus;
see kõrgemeel?“...

Ta astus laua äärde. Ta wõrdles ennast ja teisi
neiuftid. Ta ei saanud iseenesest aru, mis temal puudus.
Miks saatis ta Drey nii järsult, nii metstkult minema?
Miks ei langenud ta temale kaela?...

„Niisugune kerjus!“ käis korraga Elsa kõrwadest
läbi. Ta lõi pea üles. Ann seisis tema ees, filmad
sätendastiwad tal rõemust, nagu oli nagu ära seletatud.
„Elsa, see oli aga tubli!“ hüüdis ta rõemsalt, „oi, see oli
tubli! Niisugune armusant!“

„Mis on?“ küsis Elsa, „kes on armusanti?“

„Eks wa' mõisakirjutaja jaks! Ma kuulsin puhas.
Teine niisuguses armuwalus, nagu kaks kala järele. Nu-
rub nagu sant saia... aga see oli paras... Elsa!“

Ja Ann wäärutas kätt teise parastamiseks.

Elsa hakkas naerma. „Armusant?“ mõtles ta ise-
eneses! „Niisugused armusandid on nad puha!“

8.

Siiski, kui Elsa üsfinda oma kambri lambivalgusest
jännitatud kollakas-haabjas hämaruses istus, kui talweõhtu-
ne pimedus sügawamõtteliselt akna eesriiete wahelt uudis-
himuliselt sisse filmitses, kui salajane ahju soojus neiu pa-
lesid punetama pani... tuli Drey... tuli Drey waim Elsat
waatama. Ta tuli salaja... nagu kauge kella, kuljuste-
helina, nagu jalasammude tasase astumisena, nagu uske
pihta koputamisena...

„Ei,“ neiu lõi enese firgetks. „Mis see nüüd on?!“

„See ei ole midagi!“ wastas ta. „Aga ta filmab?
Kas need ei olnud midagi? Midagi niisugust, mille

maguõterawat waadet enese kallal tahaks nüristata, et ise nüriks saada..."

"Ema!"

"Kus oli ema?"

Ema seisõs korraga neiu kõrwal... Ei, neiu oli kodus ema kõrwal. See istus woodi ääre peal ja kõhis, kusjuures ta kuiwanud kaela sooned kõrgele tõusõwad...

"H, laps, sa ei tea..." rääkis ema, "oleksid sa parem sündimata jäänud... Enne, kui üks mu rinnalt lahkus, enne... Niisugune on naiste saatus..."

Ja ema oli surnud. Ta mäletas, kudas ta puusärgis finniwajunud laugudega lamas, tõsine... täis walusat rahu...

Ta jooffõs... ta jooffõs laudast... jooffõs kottu... jooffõs... korraga hiilgasõwad tema üle kaks hundõsilma, kui põhjanaanõlad, mille ümber taewawanker tagurpidi jooffõb... ja need filmad, see läige... see oli ka herra Drey filmist paistnud, need tahtõwad ka teda sulatada... et kõhida, et sulutud filmadega wagusi lamada...

"Sõimene, sa oled hull!"

Ta ajas enesele palitu selga, tõmbas suure rätiku ümber ja läks wälja.

"Õlsa preili?" küsis Ann, "kas kaugele lähete?"

"Ei — ma tulen warsti tagasi!"

"Aga pime on juba!"

"Põle wiga, ma lähen natufene lahutama."

Külm, karske, talwõse lume puhast leht suudles neiu nõgu. Ta tundõs kergust oma kehast.

"Ja sellest kõigest ei saa naõsed aru!" mõtles ta.

"Paljalt nende kahe filma eest müüwad nad oma elu, oma priiuse... kõit, kõit ära!"...

Armetu paõstõs Õsõle naõstesõgu õlewat; nagu kõõit nende wõlimus, nende kaju: pillkade riõete sõsse määsõitud, nagu õlõsad muumiad, kõõwad ja liõguwad nad; seõljuures piõnlõkult kasõitud, nagu laste nukufesed, hõleda, mitte midagi, peale armastust, awõldawa kassõwaatega; nagu anõmad, millesõe sõõsu peab walatama; nagu wirre, mis õlõma põrmita hapõks lähõb; kelle wõõrtust ennem õlõ, rikkõse kui inõmõõe enõõe põrõst, auustatakõõ; keda nagu koeri jahi peale aetatakõõ, aga saaf juu äõrest ära tõmmatakõõ; kelle kohta õõldatakõõ: "wanad naõsed", "naõste lori", "koera alandõõ"; kes meest peab õõkõama sõõduda,

aga mitte ise walida, ise tahta ei tohi. „See on wäljalannatamata alandus!“ hüüdis ta korraga kuuldawalt. „See on inimejesow teotus...“

Ta oli küla wahetele jõudnud. Siit ja sealt wilkusiwad läbi külmaroofide unised tulukesed. Neiu süda jäi waitsemaks, sest läbi afende härmatanud kätte tõusiwad tema filmade ette koolilapsed. Ta arwas siin ühte, seal teist nägewat. Siin lapsi laua ääres küüntega ümargusi kartulid kooriwat ja panni peal olewa jula searaswa sisse kastwat, nagu ta seda pruuki nii maast madalast juba tundis; seal märkas ta pisukest tüdrukutest katise alusega ja määrdunud filmadega nägewat, kes raamatust tähti kokku ajab; . . . siin tundis ta wäikest Leenat...

Leenat? — jah, seda wäikest Leenat, kooliwanema imepisukest tütar, kes nii lapsik, nii ilmsüüta ingli filmadega oli, kes aga mitte midagi pähe ei saanud, kes isegi koera jalgade arwu üle kahles, kord neid wiite, kuue, kord üheksa peale arwas.

„Seal ta on“ . . . seletas Elsa, „seal ta on see elumõtte jalgamine. Mitte elu pärast, waid eluhõlbu pärast wõetakse naist!“

Ta filmade ees seisis korraga kooliwanem: tugew, täisealine pikk, sirge mees, läbitungiwate hallide, tarkade filmadega, julge näoga, mida pehme pruunjaskollakas habe magusalt kaitsutas..

„Kooliõpreili!“ oli ta sügisel häbelikult palunud, kui ta oma Leenat kooli oli toonud, „ma palun, katse mu tütreaga, mis wõite, ta on wäikese arusaamisega.“

„See wäikene laps!?“ oli Elsa küsinud, tal on nii nugisterawad filmad...“

„Jah, seda küll, aga kätte ei sa ta mitte midagi.“

Ja nii oli ta lugu. Leena, kõige terase näo peale waatamata, oli tuhm, nüri wiimase wõimaluseni.

Elsat huwitas wäike Leena... Ta hakkas teda ja ta waimu tähele panema. Isa käis sagedaste koolimajas, küsis oma lapse järele, ja aegamööda sai Elsa teada, et kooliwanem Waher elus õnnetu oli. Esiti andis ta seda märgata, aga kui tutvus kooliwanema ja Elsa wahel kaswas ja usaldus suuremaks läks, kui kooliwanem oli näinud, kudas Elsa wäikese Leena pead nii soojalt silis, kui Elsa lootust andis, et Leena aegamööda mõi stuses kaswab,

kojub, ja sannajuurde lisa: „Teie, herra Waher, olete ju terase loomuga mees . . . ja Teie abitaas ta“ . . . siis lõi Waher filmad maha ja ohkas.

„Kii ta on“ . . . seletas Waher. . . „Elsa preili.“ ta filmad läksiwad niiskets, huuled nagu wõdisesiwad pisut. . . „oma witsad peksawad.“

Rohkem ta ei rääkinud, waid läks minema.

Elsa huwitus tõusis suuremaks. Ta küstis Anne käest Waheri järele, ja Ann teadis rääkida, et Waheri naine tõsifene, „na natufene lollakas“ olla, nagu rahwas räägib.

„Aga kudas ta niisuguse siis wõttis?“

„Raha ja koha pärast!“ wastas Ann. „Waher oli noor puumeister, waene poisifene, aga naine oli Mäe Reinu ainus tütar, ilus, rikas, aga nagu rahwas ütleb: „puudulil!“ Ja Hans wõttis Maria ära.

Elsa hakkas Mäe rahwast vaatamas käima — ja pidi nägema, et Hans, see ilus, tugew mees, oma tehtud pörgus elas. Keskmise laps, poeg, oli juba kuue-aastane, aga ostas kõigist poolisõnu rääkida.

Elsa filmi paistis koke terve maja seisukord: tuisumus, mustus, korratus . . . ja kui ta siis kooliwanemat nägi, siis tundis ta selle mehe wastu haleduft, kaastundmist . . . ja kui ta kord jälle Deenat vaatama läks ja selle kodus taktistes riietes eest leidis, siis tuli see nagu iseenejest, et ta Deenat kästis niiti ja nõela tuua ja teda õmblema hakkas õpetama.

Kui ema seda nägi, siis waatas ta naeratades noore koolipreili otja ja ütles: „See on üdna ia, et naided tua koolitama aklawad, laped taawad tua niiti ja nõela näha!“

Hans läks näost punajets, waatas Elsa otja — ja sammus toast wälja.

Elsa kaastundmus wõttis hoogu. Itka sagedamaks läksiwad käigud Mäele, ja kooliwanem nägi seda heameelega.

Elsa tundis enese wiimaks seal üsna kodus olewat: ta õpetas wäikest Deenat asju taas korraldama, kängu-jäänud lillesid rawisema, tolmu pühkima, riideid kohen-dama.

„Sant ae,“ rääkis kord enne jõulu perenaine

oma tõlbi keelega, „Elda pleili tüttib tulle üdna kaela.“
Ja ta süüta waade ei awalbanud midagi wõerast.

Rooliwanem löi aga filmad maha ja kadus toasti ära.

Mäetalu kohale jõudes tahtis Elsa forrage sinna
fisise astuda, aga ta jäi mõtlema . . . Tal oli täna was-
tiif sinna majasše astuda, kus — tema meelest — nii kül-
malt, tottralt eluga ümber käidasše.

Temale paistis, et inimesed elu peale nagu toibu
tegemise peale waatawad: enne kõigi käeliste korjamine ja
ostmine, nende kaalume ja portsjonidesše seadmine, pese-
mine, sorteerimine, keetmine — — kasselusifkaga maitse-
mine, jahutamine, ilastamine ja siis pisukese suutäie kaupa
höbelusifkaga söömine. Niisugune paistis Elsale ka ini-
meeste ar mastus olewat. Selles oli palju piinlikku sori-
mist ja mäletssemist, kaubataolist ostmist, kaalumist, pese-
mist, sorteerimist, keetmist — ja siis — — pisukese suu-
täie kaupa höbelusifkaga söömist.

Niisugune paistis ka Drey olewat: kingitused, ilu-
sad sõnad, kõrgemeel — — ja kõik, kõik see, mis ar-
mastuse armastuseks teeb, see metšif kewadese weerwoolu
sarnane wahutaw tung, iseennast ärasalgaw, ühtesulaw
hingede kirj . . . puudus . . . Elsa jättis edasi mõtle-
mata: talle tuli lugu endisest ajast meelde, kus ta rikka
rahamehega wõitles. See tahtis ka armastust, seda ära-
põlatud kirgehe kottukõla raha eest osta, seda salata, mis
hinge omaduseks on loodud, et siis ilma ees magusat wa-
gadust kombeliselst näidata, ennast warisjerlisest mädane-
wast moralisif kõrgeks tõstia lasta ja ilma ees puhkas olla.

Sellele sarnanes Elsa meelest Drey. Et sinna jaada,
kus headuse ja kurjuse aine mõiste kaob, kus patu ja pu-
haduse piirid kokku sulawad, sinna tahtis Drey kokafunsti
retsepti järele saada: magusate meelitusete, paitusete, kingi-
tusete, filitusete, awalikkude tunnistusete, sõitude läbi pap-
pide paikadesše . . . et siis pisukese höbelusifkaga suutäie
kaupa moralisifit peenmaitsemist tunda ja lõbustelleda.

„See on jälk, ennast kombelise kottkadešt küpsetada
lasta!“ seletas Elsa, „misjuguše pöörase mõtetesegaduse
läbi inimesed nii kaugele on läinud, et nad elust kõik selle
wägewuše ja wärskuse on rööwinud ja selle paljaks halliks
kombeluseriitiks muutnud!“ Ta tahtis oma südant selle-
legi puistata, aga kes oli see, kes temast aru pidi saama,
kes tema elule julgust pidi tooma! . . .

Kodu ligidale jõudes nägi Elsa, et tema kambrikene walge oli. See tuletas temale jälle herra Dreyd meelde. Ta tundis äritust eneses . . . „Ega's ometi tema seal ei ole!“ mõtles ta, „see lähets juba piinlikuks.“

Toa ligi jaades katjus ta uudishimulikult mahalastud kardina ääre wahelt sisse piiluda, aga ta waatesse ei puutunud muud, kui õrn punakas walguš, mis mahedalt toa soojuses end laiiale laotas.

Ta pööris ümber ja puges tasakeste kööti.

„Keegi wõeras on siin!“ tuli Ann poolkohtudes Elsale wastu. „Ma üsna ootasin Teid, preili!“

„Kes see on? küsis Elsa tasa.

„Wõi mina tean! Keegi piff noor inimene. On teine sihuke weider!“

„Kus ta praegu on?“ päris Elsa uudishimulikult.

„Teie toas. Istub seal laua ääres, hoiab pead kahe käe wahel ja mõtleb nõnda. Wahel käib edasi ja tagasi ja istub jälle. Ma' juured juuksed ja sügawad mustad filmad. Ujas mulle üsna hirmu peale!“

„Küsis minu järele? Kas ta ei ütelnud, kes ta on?“

„Ütles küll, aga ega mul nimes meelde jää; wana-inimese pea! litleb Teie endine tultaw olemat!“

Elsa süda hakkas sees peksma. Ta mõttest lendaswad kõik tema tuttawad läbi, aga ühtegi piffa noort inimest, kellel sügawad mustad filmad, juured juuksed on ja kes „sihukene weider on“, nagu Ann ütles, ei tulnud temale meelde.

„Mii hilja?“ pani Elsa imeks. „Kas ta siia tahab jääda?“

„Wõta sa kinni! Ma ütlesin küll, et preili üksinda koduš on . . .“

„Ja tema?“

„Tema naeratas!“ sõnas Ann poolpahaselt.

Elsa läks tasakeste ukse juurde, peastis selle lahti ja astus tuppa. Laua peal põles lamp, ja selle taga istus tõeste suurte juuksstega noormees käsipõsakil küünarnukki wastu lauda toetades, nagu mõtleks ta mõne asja üle sügawalt järele.

Elsa ilnumine kohutas noortmeest. Ta lõi pea üles, waatas uuriwalt Elsa otsa nagu otsiks ta selle neiu pealt

tuttawaid joonesid, siis tõusis ta pikalt üles, naeratas ja täis heale magusust küsis ta:

„Elsa!“

Nagu oleks laande effija kauget kellaheli kuulnud, nii jäi Elsa eesti mõlema, nagu tuletakis ta midagi meelde, ja ilma et ta isegi oleks seda sõna otsinud, hüüdis ta:

„Paul!“

„Paul!“ oli mahe vastus.

Mõlemad seistwad täis headmeelt teineteise ees ja uurisid wastuwaatawaid filmasid, siis andiswad nad järsku kätt ja raputasid tugewalt.

„Sina siin?“ pani Elsa imeks.

„Siin! Nagu ja näed!“

„Nii ootamata, nii teadmata?“

„Nagu Jõsanda wälk selgest taewast ehk nagu tuul, mille tulekut ega minekut keegi ei tea.“

„Itka seesama wana Paul: Jõsanda walgud, tuul, selle salajane puhumine, tulek ja minek! Kus su masinad on jäänud? Mis uut masinat ja siis praegu wälja haudud?“

„Mis inimesti inimesteks teeks!“ wastas Paul ja laskis Elsa käre lahti. Elsa waatas kaastundlikult Pauli otsa.

„Kas ja õhtust oled juba sõõnud?“ küsis ta siis järsku.

Paul hakkas naerma.

„Mis ja naerad?“ küsis Elsa, kellele Pauli naerust pilkaw toon wälja kostis.

„Naised on naised!“ naeratas Paul ja istus maha.

„Üks wana eit andis mulle ääri-weeri mõõda mõista, et fina ütfinda kodus oled, ja tahtis mind peaaegu üksteft juba wälja ajada . . .“

„Mis seal siis naifi sõimata? Jse ehk pika tee pealt tulnud, külma käes lõdisenud, mis ei pea ma siis praegusel korral küsima, kas ja süüa oled saanud?“

„Tõsi, tõsi!“ naljatas Paul, „aga mulle oli see nii imelik kuulda. Ara pahanda!“

„Mitte sugugi! Aga kas siis küsida ka ei tohi?“

Elsa jäi ootama.

„Koh, anna siis süüa — ja õige ruttu — ja sooja — sooja!“

„Kust sa tuled siis?“ küsis Elsa uudishimulikult.

„Ah, seda on veel aega pärida. Küll ma jutustan“; nüüd katsu aga, et midagi ihufinnitust peaks saama.“

Elsa ruttas kõõki Annele käsku andma ja ühes sellega ka teatama, kes see tundmata võeras noormees on:

„Kas tead, Anne, Paul on siin, see on ju Paul!“ hüüdis Elsa Annele vastu.

„Õi mina sinu Pauli tean!“ vastas Ann külmalt.

See külm vastus oli Elsale õudne kuulda. Minus heledam ja meelespidavam mälestus tema noorest põlvest — ja nii külmalt pidi Ann vastama!

„See on see Paul, kui ma linnas olin, see oli seal pereproua õepoeg — üks armas poisj oli ta! Oi, kudas ta õppis, — ja mis ta kõit jutustada ei armastanud: ainus hea inimene oli ta terwes meie majas!“

„Ja mis ta siis nüüd tahab siit saada?“ küsis Ann niisama külmalt.

„Midagi ei taha ta saada . . . Tuli mind niisama vaatama . . .“

„Kes ta siis praegu on?“

„Õpib — — õpib ülikoolis — — õpib!“ seletas Elsa sõnu otstides, sest et ta isegi ei teadnud, kas see õige ehk wale on, mis ta Annele rääkis. Ta jäi peatama ja siis õige tajase ja maheda healega sõnas ta: „Kulla Annekene, pane theemafin üles ja kata laud ära! Paul tahab teelt tulles jüüa jaada!“

„Noh, waata,“ seletas Ann, „siis ikka midagi tahab saada: tekkelt tühi, see on näost näha!“

Elsa teadis seda Anne wana wigaga juba: ta ei tahtnud külalistele mitte ialgi heameelega lauda katta. Iga toiduraasutese juures seletas ta Elsale, et see palju maks- ta ja et külalistest muud ei olla, kui tüli ja pahandust. „Siis korista ja puhasta, — ja peaks õige tänadagi õskama, lähewad wälja, siis naerawad veel takka otja!“ Selle peale kõneles ta alati wana tuttavat lugu, kudas kutsjar herra külalised ümber ajanud, et need külast tagasi tulles herrat tõllas naernud.

„Ja kui peaks üks naisterahwas ennaft kulutama,“ lisas Ann otja, „parem pange wanade päewade jaoks alale, aga külalistele andke kupaartulid ja filgu soolwett — saab näha, kas siis veel tulewad!“

„Kuulge, Anne, jätke kord see oma pahandus maha!

Lehke mulle ja mu heale sõbrale seda meeleshed, et Teie täna lahke olete mu külalise vastu!"

Anne waatas Elsa õitsewa naeratama ja ühes sellega paluwa näo peale, pidi nagu midagi wastama, — aga waitis ja hakkas kõõgis koperdama.

"Beel natukene aega, Paul," ütles Elsa tagasi minnes, "warsti on thee walmis!"

Paul waatas Elsa otsa, tahtis nagu Elsale selle peale ütelda, jättis aga selle tegemata. Elsa märkas seda.

"Mis ja pidid ütleva?" küsis ta, "ära salga: ma sain seda su filmadest aru!"

"Kui sa filmadest aru saad, siis ära küsi!" wastas Paul, tundis aga, et ta mitte küllalt diglane Elsa vastu ei olnud, ja lisas otsa: "Ma tahtsin sulle ütelda, et sa päris tubli perenaise nägu oled! Ets ole hea niiviisi elada!"

"Muidugi mõista!" finnitab neiu. "Ise omal ajal, ise oma peremees — ja muud midagi!"

"Aga kudas inimesed ka selle peale waatawad, et naisterahwas kooliõpetaja on?"

"Inimesed?! Kes, — kudas. Efiti oli siin ja seal kuulda, et ei pidada ikka meeste vastu olema, aga nüüd, kus ma juba ennast oma töös olen saanud näidata, näitab kõik hästi minewat ja mingisugust nurinat ega wastitolu ei ole märgata. Iseärans heameel on pere-emadel: tütreid saawad käsitöö õpetust, ja see meeldib neile!"

Elsa kõnelemine ei näidanud Paulile meeldivat: ta waatas lambi kuppelt, weeretas seda sõrmedega tema wassi alusrõnga peal ja küsis siis järsku: "Kudas siinpool inimeste meeoleolu ka on?"

"Mis ja selle all mõtled?" küsis Elsa.

"Kas magawad või ärtawad, kas on elawad või furnud?"

Pauli filmad jätendastwad.

Elsa jäi mõtlesse.

"Kaske on sulle ühe sõnaga seda ütelda, peab inimeste seas elama, peab neid põhjustid tundma, miks magatakse, miks furnud oldakse; nii on aga raske ütelda!"

"Aga ometi saab ju seisukorrali warsti aru!" sõnas Paul etteheitwalt.

"Wõib olla, et mu otjus wali on," seletas Elsa, kellele Pauli etteheide ei meeldinud, "aga minu meelest maga-

tatse fiin alles efimeft õhtuft und, kus wargad ja rööwlib
fisfe wõiwad murda, kus keegi nende astumist, ega tegu-
fid ei tunne ega kuule. Küll nad hommitul ärgates alles
näewad . . ."

Paul oli päästi tõusnud, enese firgeks ajanud ja
näpuga Elja peale sihtides sõnas ta ärituses: „Ja sina,
sina kui selgem pea inimeste seas, sina õpetad näputööd
. . . see on patt, patt nende inimeste ja nende laste
wastu. Kas sul häbi ei ole! . . .“

Paul peatas. Elja kuulas tõsiselt. Nooremehe fil-
mad seisatafiwad neiu peal, kelle palest imestus ja tafane
kurbtus wälja paifiwad. Paulil oli kahju, et ta nii järsk
oli olnud. „Wabanda mind,“ ütles ta fiis rahulijemalt,
„et ma nii järsk ja sõnades walimata olin! Sa wabandad
mind!“

„Mis seal wabandada wõi mitte wabandada, kui
inimene niisugusest asjast räägib, mis ta ei tea ega
tunne! Ma panen aga imeks, et sinust niisugune mees
on saanud. . .“

„Kudas ei tunne?“ küsis Paul.

„Kas ja oled maal elanud?“

„Ei ole!“

„Kas ja tunned jeda, mis neid fiinamaani on huwi-
tanud, mis nende ihu ja hing, nende kõik on olnud?“

„Ofalt tunnen!“

„Jah, ofalt, — aga kui inimene alles ofalt ühte
asja tunneb, fiis ei wõi ta weel ennast wälja anda kui
tundja, pealegi weel kui õpetaja, kes midagi uut tahab
kuulutada, et teised selle järele peakfiwad minema!“

„Üles äratada, et nad ei magaks! See on peaafi!“
hüüdis noormees äritusega.

„Wäga ilus sinust, Paul! Wäga ilus! Aga pea
meeles, misuguses seisutorras sa jeda äratad, kes magab!
Mine hüüa magajale, et tuli on lahti, et waras on toas,
et mõrijukas teda waritseb; ta kargab afeme pealt pime-
das üles . . . ja lööb enese unifest peast kas poolsur-
nuks. Mis kasu on sellest?“

„Kõige pealt jookseb waras minema . . . Pärast
aega muhkufid küll siluda ja paitada!“ kinnitas Paul jul-
gelt ja järelandmatalt.

Sellel pilgul leidis Elja, et Paulis fangelase jåde
loitis, kes wägitegude järele ifunes. Ta filmadest paistis

fiisemine jõud, iseennast ärasalgaw julgus, niisugune julgus, mis julgust sünnitab, suurema ja wägewama, ärawõitmatama, kui ta ise on.

Paul nägi, et ta oma mõjuga Elsa waikima oli sundinud, ja pruutis seda filmapilku:

„Kaua peab niisugune olef kestma inimesesoo teotuseks?!” hüüdis ta . . . „kaua? . . .”

Anne kutsus sõbma.

„Ja sina?” küsis Elsa theelaual Pauli käest.

„Mina?” Paul waatas Elsa otsa, nagu uuriks, ta teda.

„Anna mulle pisut aega,” wastas ta siis mahedalt. „Enne tahan oma fiisekonna uudishimu pisut waigistada, siis sinu oma!”

Elsa filmas Pauli ja sõrdeles teda endise ajaga: needjamad õrnad jooned oliwad alles ta näol, aga sinna juurde oli asunud saladusline tõsidus, mis tema paledele kannataja pühaduse paistuse andsiwad. Neiu tundis, et see noormees walmis on salgamatalt tööd tegema, iseennast ohwerdama, kui seda tarwidus peaks nõudma. Niisugust intelligent nägu ei mäletanud ta kusagil enne leidnud olemat . . .

„Kas ja, Paul, kauaks siia jääb?” küsis ta mõne aja järele.

„Tahad juba minema ajada? . . . naljatas Paul.. lähen warsti . . . juba homme olen ma sinu meelest ununud.”

„Paul!”

Paul lõi filmad üles Elsa peale. Elsa oli nii isemoodi seda sõna ütelnud.

„Sul on noore siudenti kurasitamine sees,” tähendas Elsa, „ikka kuulajat ärewuses hoida, ikka teisi pingul pidada ja kui teine natukene sõnadega lihtne on, siis kas neist mõeriti aru saada ehk pilgata ja käända . . .”

„Ma pahandasin sind, Elsa? . . .”

„Ei, — haawasid!”

Paul jäi Elsa otsa waatama . . . „Anna andeks, et ma sind haawasin ja pahandasin . . . aga tõsi jääb tõeks. Ma tuln aga mööda minnes siia fiisse, sest et ma kuulsin sind siin olemat; parem tuttawa juures õõ mööda saata, et siis jälle edasi reisida.”

Elsa jäi humituslega kuulama.

"Ega siin keegi kuulamas ei ole, kellele see mitte soomitaw ei oleks?" küsis Paul tasa.

"Räägi aga julgeste!" vastas Elsa. "Siit majast ei lähe midagi enneaegu laiale!"

"Mina olen kõige pealt praegusel ajal niisugune, kellel maa jalgade all tuline on. Ma ruttan wäljamaale ja iga pilk on mul kallis niug selle järele ka kõige otsem tee. Ma studeerisin pealinnas . . . ja nüüd wõid kõik sealt edasi ise kujutada . . ."

"Bälja heidetud?"

"Weel rohkem!"

"Ja kudas see nüüd jääb?" küsis Elsa tõsiselt.

"Nii ei pea see mitte jääma!" vastas Paul kindlalt ja lõi käega wastu lauda. "Nii ei jää see mitte!"

Nad waiksiwad mõlemad ja waatasiwad rõhutult teineteise otsa. Nende waated rääkisiwad palju. Elsa leidis inimese, kes niisama mõtles ja kannatas nagu temagi, aga selles leidis ta weel rohkem. Paulis asus see energia, see jõud, mida ta nii otsinud oli, aga weel mitte kutsagilt leidnud, temas paistis see hing olewat, mis tehasatult edasi wõib elada, et uut ilma, uut elu luua . . . ja Paul sai ta meelest selleks, mis tema mõtete siht, eesmärk oli olnud. Ühes sellega tundis ta hing aga, et seesama Paul kaduw isik on, kes enese peale waatama seda forda wõib saata, millest teised kohtudes käed eemale tõmbawad. Ja see mõte ajas temale hirmu peale.

"Ja mis sa tahad siis nüüd ette wõtta?" küsis Elsa arglikult. Ta ei tahtnud jeda kuulda saada, mida ta arwas.

"Saab näha!" vastas Paul tasa, nagu järele mõteldes. "Mina ei ole ju iseenejele kallis . . ."

Elsa kohkus. Neis sõnades seisis see warjul, mis ta just Pauli kohta oli arwanud.

"Paul! . . . rohkem ei saanud Elsa üle keele.

Paul mõtles . . . "Ja mis on siis inimese elu, mis on inimese elu?!" . . .

Nad waiksiwad. Tasast hingamist oli üksnes kuulda.

"Paul, ega saa sõge ei ole . . . ära . . ."

"Ah, Elsa, ära muidu räägi. Nõuab inimesejoo elu-mõte seda, et üks Paul teiste kasuks peab kaduma, siis on Paul selleks walmis!"

Elsa waatas Pauli peale . . .

„Ei, ja ei kao, ei kao!“ hüüdis ta firglifult . . .
 „Ei, ja tuhat korda — ei!“

10.

Kui Elsa hommikul üles ärkas, oli ta esimene mõte — Paul. Tasa lihtkas ta kõrwalseiswa kambri ukse lahti, et waadata, kas Paul alles puhkab, aga asjata otfis ta waade noortmeesti. Ta löi enese koftudes tagasi, ta käerandmest kadus jõud, jalad nagu ei tahtnud teda enam kanda, pea läks uimaseks — ta film ei näinud muud, kui ruttu ülestehitud aset ja laua peal wäikeft paberilehekeft, kuhu rutulijelt peale oli kirjutatud: „Ela hästi, Elsa, ja jää oma mõtetele truuks!“

„Siis tõeste läks ta jälle?“ jofistas Elsa. „Nagu unenägu pidi see kõik olema, nagu wiirastus!“

Ta lasti enese tooli peale, pani otsaeftse wastu külma laua-äärts. Ta tundis enese sees kahju, niisugust kaotust, mida wõimata on tagasi anda. Nagu finemato-graafi pildid wilksatafiwad äraelatud pilgud tema waimust läbi.

* * *

Nad oliwad Pauliga õhtul kaua istunud, kaua kõnele-
 lenud. Nende mõtted julafiwad üheks üleüldijeks kujuks
 koftu, mille kehastus fuurt ifeenesefalgawat tööd lnduab,
 kuni ifeenese ärakulutamifeni, enese ohwerdamifeni. Ja
 Paul oli selleks walmis.

See kartmata enesefalgamine mõtte wabastamifes tõs-
 tis Pauli Elsa hinges kõige suurema kõrgufeni. Ta tun-
 dis, et seda wara, seda energiat elule alale peab jätma,
 kaswatama, suurendama, edasi jattama . . . Ja mida roh-
 kem ta nooremehe fätendawateft filmadest selle kinnitust
 leidis, seda wastupanematamaks sai temas tung Pauli en-
 nast elule tagasi kintida, kui ka ta ife sellele peaks ka-
 duma . . .

* * *

Pime . . . Tasane rufuw soojus, pime soojus kai-
 sutab magajaid.

Ei neiu uinu. Piirita kaduwus awab oma haigu-
 tawa suu ja tahab kahte korraga neelda. Elu ülekohtus
 ihub mõeka, et kõifti, kes teifti julgewad mõtelda, teifti
 astuda, ära giljotineerida. Pime. Salaja aga laotab Elu
 ife oma õnnistawad pehmed Emakäed õõ pimedufes tuf-

juwa inimesesoo peale . . . Uued mõtted tärkawad ja kas-
wawad . . . Kõhuv üksluisus, tuimus kuitatab kaswawat
ideed . . . murratwad . . . wäänawat teda . . . materdawad
. . . Aga naeratab uus elu, uus mõte . . . uus ideede
laenetaw meri . . .

* * *
„Kas ja magad?“

— — — — „Ei!“ — — —

* * *
Ei maga, ei uinu, ei seisa elu! Elu on edu! Edu
ei uinu, ei maga. Edu ehitab, elab. Tasa liigub ta
wetewoogus, tasa heljub ta tuulehoogus . . . waitfelt ja
findlalt astub oma rada. Glule laulab edu Ülemat laulu.

* * *
— — — „Mul on hirm!“

„Miks?“

* * *
Ärgu olgu sul hirmu, ei ahastust, ei nukrust, ei
kahju, ei kartust. Wõidab ju elu. Need mustad pilwed,
mis wahel päikest piirawad, naerwat sinewat wõlwi räpu-
selt rüwetawad, wajunwad waatepiiri warju! Ja tõuseb
päike — ta tõuseb . . . uju ja tea . . . ta tõuseb ja soen-
dab, walguft meil toob ja elu kõit uueks, uueks loob.

* * *
Wõitja elu end wõitlusele wiskas . . . ja andis elu
elule juund!

* * *
„Ei ja kao, ei kao . . . ei surmasse wao . . . ja
neelab sind wajaduse walju ja armuheitmata neel . . .
siis äratub sind Elu ise . . .“

* * *
„Paul!“

— — — — „Elsa!“ — — —

„Kas sul on hirm!“

— — — — „Ei! Mul pole hirmu olnudki!“

* * *
Waitfelt waatas hõbedane hämarik, loidu kästjalg,
fülmetanud afnaklaaside lillede wahelt tuppä. Ta naera-
tas. Magust õnnistust riputas ta magajate kulmudele.
Aga kui koit oma punetawa palge rõemjalt üle waatepiiri
fergitas, seisis noormees teele walmis, nägu tõsine, pill

ühendas end koibu kõrge punaga. Tasa lükkas ta wah-
ukse . . .

"Magab!" jostistas ta suu.

"Bisar puhkes ta tõsisele laugele ja kukkus põranda
tolmu sisse, et sealt väljapühitult kewadel tuhandedordjelt
rohulatwatele tõusta ja neiu terwitada . . . terwitada
. . . terwitada . . .

* * *

Elsa tõstis oma pea laua pealt. Sügaw lohk oli
peanaha sisse wajunud. Ta ajas enese sirgeks ja waa-
tas afnast wälja. Laiad lumelagenditud jätendasiwad
ülestõusnud päiteje tantswate kiirte käes. Ega lume-
kristallikene saatis oma õnnesoowisid waatajale wastu.

"Nii algab siis minu elus uus järk!" sõnas ta ene-
sele, et uuele päewale, nädalatele ja kuudele wastu minna.

11.

"Niisugust koolitajat ei ole meil enne weel mitte
olnud!" rääkisiwad walla inimesed ühest suust, kui kewade
hakkas tulema ja kool juba lahti saama. Kende uinuw
hing oli seda näinud, mida nad enne unesti ei ojanud
arwata. Kohe peale jõulu hakkas Elsa õhtukooliga wane-
mate lastega peale, pühapäewa õhtui fõgus ta wanemad
inimesed lastega kokku ja pidas neile lugemisi udupilti-
dega; nooremate jekka istutas ta isu paremate raamatute
järele, asutas lugemise-ringkonnad . . . koolimaja sai kor-
raga nagu uue elu armsaks keskpunktiks.

Elsa awaldas selle juures wäsimata, otsasajamata
energiat.

"Ega sellest pikka päwa ei saa!" lõnelesiwad wane-
mad inimesed, "waata, kudas ta enmast kurnab ja tapab:
ise naisterahwas!"

"Elsa, waadake, mis nägu Te' weel olete!" hoiatas Ann.

"Teil pole enam punagi pales . . . Sedasi ajate
warsti pilli lõhki! Ei tea, ega's üks inimene ilma soojaks
jõua kütta! Mis Te' ifka hullate!?"

"Kurad, küll sellel tüdrukul on aga hinge sees!"
naeriswad mõisa poisid. "Waata, kudas ta käib! Nagu
üks wingerdab seal riiete sees!"

"Ee!" hirwitasiwad teised, "igaihel oma plaanid!
Sel ju Drey hinge peal! Mis sa arwad tema siis õige
olewat? Ma tean küll, ma ju ise sealt kihelkonnast. Wa'
Kändliku koolmeistri tütar!" Poiss hirwitas. "Kas see

ifa siis parem oli... küll ma tean... Sel on wana-mehe hing sees..."

"Lori!" hüüdis mõisa toapoiss. "No mina ometi selles asjas ka tüdrukuid tunnen... See on teist sorti inimene... Waata ikka teise otsa... Ei see lähe kellegi ette lõimitama... Waata, missugu sed filmad sellel peas on: waatad otsa ja ehmatad ära... Süda wajub saapa sääride... Sina oled selles asjas tatikas!..."

"Eh, ühe weega on nad kõik ristitud," waidles esimene poiss uhkelt wastu... "Mis see Drey siis sinna jookseb. Igal Jumala õhtul on ta seal..."

"Seal on ta sellepärast, et koolipreili temast midagi teada ei taha!" wastas toapoiss.

"Eh — eh — hee!" hirwitas wastane; "midagi teada ei taha? Mõisaomaniku prouaks ei taha Rändliku Elsa saada? Noh, see on ju wiies wana ime!"

"Poiss, peap oma puhas leip, ja hoiap oma lai louk!" hüüdis toapoiss walitseja herra wäljamaa murra-kus. "Sina pane oma suu sootumats luttu ja ära räägi lollust, muidu saawad kõik aru, et sa mõisa tarjamehe poiss oled, kellel eluajal wasikatega tegu on olnud. Tunne ikka inimest! Jah, see tüdruk, kes meest püüab, see sul nüüd sedasi elab, sedasi talitab, sedasi ennast ära kurnab... See juba silib ja paitab!... Aga Elsa, waata, kudas see tööd teeb ja iseennast waewab! Mis nägu ta weel on!"

"Aga kas kirjutaja Drey meesterahwas ei ole! Jähwas poiss seffa."

"Siga!" wastas toapoiss ja läts ära.

"Ühe sumpti' mehed!" naersiwad koosolijad. "Ega hunt hunti ei murra!"

"Kurat, on aga tüdruk küll!" kiitis karjapoiss ja plaksutas keelt, "kui niijuguse kätte peaks saama..."

Poissid purtskasiwad naerma.

"Sul pesu Leenu hea küll!"

Poiss sülitas...

"Preili Elsa," palus kiriherra Kwast, kes märtsikuu algul kooli tuli katsuma, "Teie muretsete küll nooremate eest, aga kas Teie wanemate peale ka olete mõelnud?"

"See on kudas?"

"Waadake, enne oliwad meie wana koolimeistri ajal siin ikka lugemisetunnid laupäewa õhtuti, aga nüüd on need armsjad õhtud neile nagu puudu... Ma ei salga

oma mõtteid, ma pean Teile otsekõhe välja ütleva, et ma naiskoolmeisterite vastu olen . . . Nad ei jõua ikka meeste raskusi täita . . ."

Ta vaatas altikulmu neiu otsa, nagu uuriks ta oma sõnade mõju.

"See võib olla," vaatas Elsa, "igakuul on oma arvamised . . ."

"Ja, ja!" seletas Kwast tõsijelt, kuna ta sõnnud waade neiu palgel ijuga aeles, "aga ma põhjendan oma waateid, oma arvamisi . . ."

"Nendel arvamistel, ehk parem öeldud—eelarvamistel võibwad oma eelarvamiste taolised alused olla . . . sedasi, nagu keegi ise on, sest maitse üle ju ei waielda."

"Siin ei ole mitte eelarvamistega tegu, waid just põhjusemõtteline lahkuminef — ja ma arwan, et õigus minu pool on!"

"Kas'n küll!" wastas Elsa tagasihoidlikult.

"Minu meelest on see ikka perekonna lõhkumine, kui naisterahwas eluwõitlusesse välja tõugatakse: see õrn inimene, see, kes oma hella armastusega terwet kodu peab pühandama, sellele soojuise, koduise finfima — ja nüüd torraga — see on elutormide kätte läetatud, see nõrk, õrn, hell — püha isik . . ." Kwast sai oma kõneft waimustatud, ta waatas täis magusust pilguga Elsa otsa, nagu tahaks ta sellega neiu enese poole võita. "Ärge arwage mitte, et ma Teile tõõd siin ei auusta, ei, ärge seda arwage. Ma tänan Teid. Mul on hirmus wähe aega! Wabandage, preili Elsa!"

Ta pani käe Elsa õla peale ja lastis teda seal heameelega wiibida. "Ma tänan Teid, aga . . . ärge pange pahaks . . . hoopis ilusam on näha neiu kui pere-emat, kui rasles foolitõõs . . . . . Luge misjetunnid, luge misjetunnid!" Ta patfutas Elsa piha pihta . . . "Ja . . . ja!" "Meie saame ehk weel kofku, suwe jooksul . . . Tulge ometi wahel ka meie poole, preili Elsa . . . ja jah. . . Noh, jumalaga . . . ma tänan . . ." Ta kumardas ja pigistas Elsa kätt tugewaste . . . . .

Aga nad saidwad enne suwet kofku ja õige tugewaste: wafus palus Kwasti fooli lõpuks lapfi lahti lastma ja wafuse poolt muretsjetud fingitust kätte andma.

Kwaft tegi efiotsfa suureb filmad, kui kooliwanem Waher seda temale teatas.

„Mul on nii wähe aega!“ wabandas Kwaft ja pani käed rahulikult oma paksu leha peale kokku. Mul on aega nii kassinaste, et ma ei tea, kust ma seda pean wõtma!“

„Aga ehk leiab õpetaja herra niipalju aega?“ palus Waher naeruse näo ja maheda healega, Teie mõistate ikka nii ilusaste kõneleda . . .“

„Ja, ja, jaa!“ naeratas Kwaft „mul ei ole kõne wastu midagi, aga kust pean ma selle aja wälja wõtma? Hobused hakkawad põllutöösse, kutsjar Jüri peab linna minema . . . ja mul on nii wähe aega . . . Ta jäi mõtlema. „Aga, mis tahate temale siis kintida?“

„Kuld-tasfukella!“ wastas Waher tasa.

Kwaft tegi weel suuremad filmad. „Kuld-tasfukella, kuld-uuri..? Teie kingite ju endid seda moodi waeseks.. Ettewaatamata, ettewaatamata! . . .“

Kooliwanem jäi küsides Kwasti filmama.

„Aga mis teete teie tulewal kewadel?“ küsis Kwaft.

„Ta lähneb ju ära!“

„Ära?“ — — — —

„Kuhu?“ küsis ta erutatult.

Nagu meie oleme kuulnud, peab endine mõisafirju-taja Drey ta oma prouaks wõtma oma uue mõisa peale!“ wastas Waher. „Ja kui meie kõik seda tähele paneme, mis ta meile head on teinud“ . . . . kooliwanema filmad läksiwad weisjeks . . . „kudas ta minu wäitje tütre kallal waewa on näinud, kudas ta ennast meie kõigi kasuks kulutab, siis peame üttelema, et see inimene ingel on . . .“

„Drey prouaks!“ sai imestanud Kwaft selka ütelda, kuna ta käed leha pealt maha wajusiwad, „ingel inimene, ja, ja, jaa!“

„Ja, ega's meie puutükid ta ei ole. Meie tahame oma headmeelt ja tänu awaldada. Ega me' teist fihukest ikka enam ei saa!“

„Ei saa, ei saa!“ kinnitas Kwaft järele.

„Ja ega's meie muidu ka Teid ei taha tülitada...“ kõneles Waher edasi ja pani pikkamisi kolmerublalise pa-beri Kwasti ette laua peale . . . .

„No, no, noh!“ hüüdis Kwaft ja ta nägu wenis

laiaks ja mahedaks, „seda ei oleks tarwis olemat, see on asjata, mu armas Hans!“ kuna ta saaduse pikalt laudaski lastis libiseda. „Seda ei oleks vaja, mu armas Hans! Jumal õnnistagu sind, mu armas! . . . Wõi temast saab siis tulewane proua Drey!?“

„Jah, sedasi inimesed räägivad. Kellele nad seda küll ise ütlevad, aga nii räägitakse kindlaste. Ennem olla Drey küll nagu järele jätnud, aga nüüd kewadest pidada igal õhtul seal olema . . .“

„Ja, ja, jaa!“ naeris Kwast, „kellele noored inimesed seda räägivad! Aga on Teil aga teravad silmad . . . Ja, ja, jaa — — küll ma tulen siis, küll ma aega leian . . . aga praegu on mul väga vähe aega, armas Hans!.. Siis Jumalaga, armas Hans. Küll ma tulen! Jumal õnnistagu sind!“

Ja oli ka Kwast kooli lõpuks seal, pidas pika kõne, kiitis koolipreili hoolt, noomis lapsi ifka sellel heal teel edasi sammuda, mida neile koolipreili õpetanud, nimetas, et Jumala teed imelikud on — ja uus kooliaasta kaugel, wahel võib palju sündida, kes surnud, kes ära läinud, aga ei unetanud mitte nimetamata, et kõige suurem laste tänu kasvataja vastu see on, kui lapsed tema häid õpetusi meeles peavad.

„Teie koolipreili on teie ingel olnud. Jumal on teda teile ise siia läkitanud, et teid juhutada. Aga Teie, preili Elsa,“ pööras ta Elsa poole, „Teie waluise poolt tänuks ja mälestuseks julgen Teile siin midagi annetada...“

Elsa oli kõigest sellest nagu uimane. Kõik see oli temale uudiseks, ootamata uudiseks. Et koolilaste waned mad rohkel arvul oliwad ilmunud, seda ei pannud ta imeks, et aga herra Kwast tuli, see ajas tema imestuse kõige kõrgema kraadini. Nüüd aga selgus see.

„Ei mitte!“ wastas Elsa ja tõrkus annetust vastu wõtma, punetas ning kahwatas, „see on libe effitus, auustatud sinkijad, see on libe effitus teie kõikide poolt!“

„Elsa preili, mul on au!“ sõnas Kwast kumardades ja piinlikult wäikest karbikest käes hoides teda Elsa poole pakkudes.

Silmapiik oli tõeste piinlik. Elsa tõfine nagu oli kahwatuks läinud, ta hinges pahwatas nagu midagi wälja tulla, ta hoidis ennast tagasi, kuna kõigest ta olekust paistis, et ta mitte seda vastu ei tahta wõtta.

Lapsed pistiswad pead kokku ja küsiswad teineteise käest:

„Mis see on?“ Sofin. Laste nägudelt paistis soow, et Elsa mitte wastu ei peats panema, aga Elsa seisis niisama tõsine ja kahwatu nagu ennegi ja kirikherra hoidis ifka alles weel karbikest käes.

„Elsa,“ hüüdis korraga kooliwanema wäike Leeni, „ära punni kedagi, see on pistene kuld-uur . . . tikkub!“

Kõik pahwatastiwad naerma. Lapsed plaksutastiwad käsa. Heameel oli kõige juuremal tipul. Pistene Leeni aga puristas nutma,

„Wõtke wastu!“ sofiastastiwad wanemad.

„Tikkub!“ kikkastiwad lapsed.

— — — Karbikene oli Elsa pihus. — — —

12.

„Missugused mõistlikud lapsed!“ waimustas Kwast, kui lapsed kõik lahtunud oliwad ja ta weel kooliwanema ja wallawanema abiga Elsa kambriks laua ääres istustiwad, „kui wiisakad, kui mõistlikud . . . Ma pean ennast Teie ees, preili Elsa, wabandama, ma ei oleks mitte minewal sügisel uskunud, kui herra Feuerberg Teid mulle kiitis, et Teie nii head tööd koolipõlul korda oskate saata!“

Elsa oli nukker. Ta tahtis ka niisama meeldiwalt wastata, aga järsku tuli talle see wastik fingituselugu meelde, ja et notutenegi oma südant fergitada, ütles ta: „Teil meestel on ju naiste wastu ifka oma isejugused arwamisjed ja nõudmisjed. Kui Teie näete, et ori ka ise oma jalal midagi korda wõib saata, siis panete seda imeks ja hakkate wiimaks õige uskuma, et ori ka inimene on!“

Talumehed waatastiwad paljutähendawalt teineteise otja.

„Miks nii terawalt, preili Elsa,“ wastas Kwast, „meie ei loe naisterahwast mitte sugugi orjaks!“

„Mis ta siis teie meelest päriselt on?“ küsis Elsa.

„Abiline!“ hüüdis Kwast laheda healega, „ma tahan temale abi jaata, mis tema kohane on — nii ütles Jumal, ja sellest põhjusmõttest ei lahku meie mitte, kui krist-lased . . .“

Elsa hakkas juure healega naerma, nii et talumehed

„Küll on abiline, ja kohane, ja sarnane!“ naljatas Elsa, „just kui wanapaganna ja Hansuga, kui nad wilja tegiwad: oliwad nairid, siis sai wanapagan lehed omale, aga kui nisu külwati, siis lästiwad pealsed Hansule ja juured wanapoisile. Nii on ka lugu naistega, nendega tehtakse seda, mis ikka Hans tahab — ja Hans tahab palju!“

„No, no, nooh!“ puikles herra Kwast, „pole see asi nii hull.“

„Miks ta hull ei ole?.. Teie ise ütlesite mulle weel paari nädala eest, et Teie mitte ei soowi naisterahwaid kooliõpetajateks. Aga seal läheb asi weel kaugemale: on ju inimesi, kes usuwad, et naised alamt seltsi inimesed on!“

Mehed naeriwad jälle.

„Ah, mul on nii wähe aega!“ wabandas kiriherra, „täna tulewad minu juurde mõned kogudusest, ja pärast seda pean mõisa sõitma, seal on üks tarwiline asi toimetada . . . Teie lubate, preili Elsa, et ma lahkun...“

„Aga lubage paluda, mul on lõuna walmistatud,“ tellis Elsa, „kas Teie ei wõiks pisut wiivitada. Kohe saame oisale.“

„Kas just minu jaoks?“ küsis Kwast.

„Ja just Teie jaoks ja need herrad ka . . .“ Elsa lippas wälja.

„Aga mulle tuleb Elsa preili nii wäga kahwatu ette...“ pööras herra Kwast ennast wallawanema abi, seda ta Juhaniks kutsus, poole.

„Suurest tööst!“ wastas wallawanem Waher.

Kiriherra kehitas õlasid.

„Waadake, preili Elsa,“ seletas herra Kwast sõõgilaual, „Teie arwate ikka, et meie naistesoos waenlased oleme, aga meie räägime selgest kaastundmusest Teie wastu Teie kui haritud naisterahwas tunnete ehk, et Teil suurem tööpõld wõiks olla, aga waadake, Teie olete nõrgad, õrnad kõwemale tööle. Ma wist ei effi, kui ma ütlen, et Teie selle talwega wäga kahwatuks olete läinud!“

Elsa liikmetest käis äritus läbi.

„Ei, herra Kwast,“ ütles ta tõsiselt, „sellel on oma isepõhjused, ja see, et teie meid nõrgad ja õrnad ütlete olewat, see on ju teie oma süü ja teie patt.“

„Mina?“

„Ei mitte Teie isiklikult, aga kõik mehed!“

„Ah sooo!“ hüüdis Kwast. „Kudas nõnda?“

„Mis teie olete siis jätnud naistele järele, teha?“ küsis Elsa. „Talunaised on veel sellest enam-wähem praegu wäljas; aga teised? Mis on neil siis veel teha? Piitsiisid kududa, lillefid puhastada — ja see on kõik. Sme, et seal veel hing sees seisab.“

„Teie süüdistate ikka liig palju!“ wabandas herra Kwast.

„Mitte sugugi! See on ka loomulik niikaua, kui see waade maksab, mille tumardajad meie oleme. Mees on maailma juht — ja mida nõrgem wastupool on, seda juurem nende woli: seda parem wõtta ja walitseda!“

„Muidugi mõista!“ finnitäs wallawanema abi. „Ei tea, mis sealt siis wälja tuleb, kui tats tükki majas käs-
tusid annawad!“

„See on ka loomulik!“ tõendas Kwast.

„Mitte sugugi ei ole see enam loomulik,“ tõrkus Elsa, „see on just loomu wastu! Kes on kaswawale taimemele elujõuu andja? — Maa! — Ja mida tugewam maa, mida wägewam tema elujõud, seda wägewam taim. Eks ole nii?“

Mehed nikutasiwad rahulolemisjeks peasid.

„Nii!“ seletas Elsa edasi. „Mida rohkem temas jõudu, mida rohkem temas sügawaid mõtteid, ärakehastatud tundmusi, seda rohkem wõib ta neid edasi anda. Mida waesem ema ihu kui ka hinge poolest, seda vähem jõuab ta aga seda oma kaswawale taimemele anda. Tõsi?“

Kooliwanem Waher loi silmad taldriku peale. Teised kuulasiwad, Elsa rääkis edasi:

„Kui see algtõde on, siis küsime: kudas kaswab inimene ihu kui ka hinge poolest tugewaks? Wastus: Ihu süüa jaades ja tööd tehes, hing mõteldes ja wõideldes, kaaludes ja kannatades. Nüüd on aga just see, mis inimesi tugewaks peaks tegema, naiste käest ära wõetud, inimesesoo enese kahjuks. Inimesesjugu lontab teist jalga. Et nüüd naissi, seda ainumat mõtlejat mulda — wägew, tugew lasta olla, riisuwad mehed temalt inimesesoo tugewuse, et aga ükswalitsejad olla.“

„Kudas, kudas rööwuwad mehed inimesesoo tugewuse ära?“ küsis Kwast pahajelt.

„Muidugi rööwuwad!“ seletas Elsa kindlalt. „Et inimesesoo paremaid, ilusamaid elule edasi anda, saadawad

mehed just kõige ilusamad naised, et oma himusid täita, hufatujesse, kaduusele — ja testadega toidavad nad ärafadunud pojana pärast oma kustumud isu. Ütelge mulle kus on meie ilusamad neiud? Kelleks olete nad teinud? Aga et neist järeljäänud riisemetest inimesi luua, riisute ka neilt veel kõik ihulise ja waimlise töö. Mehed, nagu näha, tahavad inimesejoost „tabula rasa“ teha. . .“

Herra Kwasti filatad lõiwad juba tuld. Ta tahtis waljult wastata, aga talle tuli meelde, et seda tulewane proua Drey räägib.

„Lonkate, lonkate oma arutuses,“ segas herra Kwast waitfelt wahela, „kes on töö naiste käest ära wõtnud?“

„Muidugi teada: pesu pesta ja lusikaid loputada — see on neile jäetud. . .“

„Aga, kullakene,“ läks herra Kwast juba äritatuks, „ei saa ju teistiti. Mis tuleb siis meie perekonnast wälja, kui ema peab saama koitu niijama wälja kistud nagu mees, Tal tuleb seal lapsi waadata — ja forraga on käst linna kohtusse minna, laadale on tarwis sõita, sõtta minna. . . see on lihtsalt perekonna lõhkumine! See on see põhjusmoral, mille peal meie kõik tugewad soleme. Langeb see, siis on kõik koos. Teie saate aru.“

„Mitte midagi ei saa aru,“ wastas Elsa tõsijelt.

„Asjata, ilus pea, et endid nii arusaamataks peate. Naine on naine ja mees on mees, ja nagu naine naine on, nii on temale ka looduse poolt oma piirid rajatud. Ma seletan paremalt, kas lubate?“

Elsa liigutas jaatawalt pead.

„Et naissterahwad mõnda, ja ütleme ka kõiki, pea-aegu, meeste töösid wõiwad teha, siis ei ole see weel käsiks, et nad seda peawad tegema. Baljas töödõimalus ei ole weel käst — tööd teha. Nii ütleme: sepp puhub suuga tuult, see ei ole weel käsiks, et sepp süsa peab alati suuga hõõgama ajama.“ Ja kiriherra ajas huuled torusse, et näidata, kuidas tuleb suuga tööd teha. „Nii on see lugu,“ seletas ta edasi. Siis tegi ta aga wäga tõsise ja asjatundwa näo ja ütles: „See on aga teada, kust see waade tuleb, et nüüd naistele luuletatakse: raputage enestelt meeste ikked maha! Need on need, kes meie perekondasid lõhuvad. . . See on kuradist!“

„Pidage, herra Kwast!“ tahtis Elsa sõna wõtta.

„Laske, laske ma räägin,“ hakkas Kwast jälle peale,

aga nüüd hoopis enam äritatud, kui enne. „Ma arwan, et nooremad peavad seal waikima, kus wanemad räägiwad.“

„Mitte alati!“ wastas Elsa, kes ka enam äritatud sai.

„Siis on Teil uus moral?“

Nüüd sai Elsa pahaseks, aga ta jõudis ennaft weel pidada.

„Mis on moral?“ küsis ta pilkawalt.

„See on juhtnõör, see on selgroog, mille najal elu end ülewal peab, see on kirjutamata jumalik seadus, mis inimesi alles inimeseks teeb...“ rääkis Kwast tugewalt ja jäi teraselt neiu Elsa otja waatama, nagu ootaks ta tema käest wastust.

„Mina aga arwan,“ lausus Elsa pahameelt tagasi hoides, „et see muud ei ole kui redel, mida mõõda loomad inimese kõrgusele tahawad ronida. Inimesele on need pulgad aga nõrgad, ja astub tema sinna peale, siis murdub pulk ja uus tuleb asemele panna, kui loomade harjutuseredelit mitte ära ei taha rikkuda, kuid küsida tuleb, kas uus pulk wana sarnane on.“

„Eht Gewa,“ naeris Kwast kibedalt ja waatas talumeeste otja, „aga küll Teie siis teist juttu ajate, kui paaris saate elanud ja elu tõde maitanud. Noor inimene mõtleb ikka noorelt!“

„Ma ei lähe mehele!“ wastas Elsa kindlalt.

Kõik kolm lauasoelijat waatasiwad uudishimuliselt ja kohkunult kõneleja otja.

„Salgawad ja sõowad ikka, nagu Adam ja Gewa,“ seletas Kwast. „Kas teate,“ ta pööras end kaasolijate poole, „ma olen järele urinud, et inimesesugu ja mõtlemisewiis wäga wähe Adamast saadik on muutunud: ta salgab ikka niijama...“

„Ma ei salga midagi! See on tõde!“ kinnitas Elsa.

„Aga kõik inimesed ju räägiwad kõige kindlamalt, et Teie mehele lähete!“ wastas Baher.

„Kellele?“

„Herra Dreyle!“

Elsa peale mõjus kõik see wäga äritawalt. Hommikust saadik oli ta selle põhjuse üle iseeneses arutanud, mis see kõik pidi tähendama. Nüüd selgus see. Aga see puu-

dutas ka tema hinge kõige sügavamalt. Ta ei võinud ennasti Zenam pidada, kõigele sellele otstitud peensusesele tahtis ta järsku lõppu teha.

"Siis teadke ka seda kõige kindlamalt, et ma Dreyle mitte ei lähe," rääkis ta healt tagasi hoides ja ennast pidades.

"See on ju väga hea," naeratas wallawanema abi, "siis jääte meile ikka edasi. See on ju väga hea!"

Kirikherra Kwast puhastas kõri. Waatas paaril forral wargsi Elsa otja, nagu uuriks ta tema näolt üteldud sõnadele finnitust, ja kui ta seda sealt arwas leidnud olewat, siis ütles ta kaunis karmilt: "Teie on aga weiderad mõtted, preili Elsa, isegi kombeluse leiata Teie üleauruse olewat!"

"Esite, herra Kwast!"

"Kii saan ma Teie mõtetest aru. Ma pean aga Teid hoiatama, et noor inimene mitte ennast niisuguse mõtete forralageduse kätte ei usaldaks, pealegi kui tal wäikesed lapsed kaswatada on. Zuba meesterahwaste-fooliõpetajate poolt kuuleme meie kõiksugust segast asja, kui nüüd naisjed ka jekka tulewad, kust saame siis weel inimest, kelle kätte wõiks nende wäikeste kaswatust usaldada!"

"Olge mureta," wastas abi-wallawanem, "küll Elsa neid mõistab ilufaste juhutada; näeh' kudas Bahtra Leeni mõistis ütelda: "Elsa, ä' punni kedagi... Tifjub"..."

"Teie lubate mind minna," seletas herra Kwast, "mul on hirmus wähe aega!"

Elsa oli nõuus.

13.

"Küll on aga tüdruk!" waimustas abi-wallawanem Zuhan, kui Elsa kirikherraga wälja läks.

"Küll on aga sellel suuwärk õige koha peal!" arwas Waher, "jee pistab iga mehe kotti."

"Küll on aga naisterahwas!" nimetas herra Kwast herra Feuerbergile kirikumõisas, kui see koguduse asjatalituse pärast sinna sõitis.

"On, on!" sõnas Feuerberg kiites. Kwast nägi seda lugupidamist ja see oli temale wastik.

"Aga ütlege mulle, mis lapsi wõib see kaswatada?" küsis ta tõsiselt. "Mis eestuju wõib see lastele anda... Ja tema juu, juu! See patrab, et pane kõrwad finni!"

Seal on ju mõni sõna tõtt sees, selle wastu ma ei seisa, aga — haganaid, haganaid on seal weel rohkem. Niisugust inimest on lihtsalt võimata koha peal pidada.“

„Koh, ehk saame sügiseks temast proua Drey!“ wastas Feuerberg...

„Ei saa, ei saa!“ finnitask Kwast, „seda mõin ma Teile julgeste tõendada. Ei sellest saa mehe naist... Tulipeer, kangekaelne... ta hakkas naerma... „Kas mäletate minu „Põhnixi“, mis ma wabriku herra käest ostsin...“

„Kirju? Selle, mis Teile Ubawere herrale ära müüsite?“

„Ja, ja, jaa!“ naeris Kwast. „Pane rangid kaela, siis ajab tagasi... Dase sõita, siis sürgib; pane saha ette — lähed nelja; astu selga, siis lööb takka ülesse...“

„Ja wii täku juurde, siis warja ialgi ei saa...“ naeris Feuerberg sekka.

„Ja, ja, jaa... eh, eh, eh! — Just!“ finnitask herra Kwast, „niisugune ei saa warja mitte ialgi... eh, eh, eh... ja, ja, jaa... Aga mul on hirmus wähe aega... Olge nii head ja katsuge sellele neiule asjad selgeks teha...“

„Sellele juba selgemaks enam asja ei tee!“ tõendas Feuerberg.

„Tõeste!“ päris imestanud Kwast ja pani käed ristis koha peale.

„Aga ma kuulsin kindlaste, et Drey olla ütelnud, et nende wahel asi täieste selge olla!“ tõendas Feuerberg.

„Elsa ise ütles, et ta mehele ei lähe!“ finnitask Kwast, „ja seda usun ma ka kindlaste... Sihutene katsub niisama...“

„Ei, ei — seda ei ole!“ waidles Feuerberg wastu, „seda tean ma küll!“

„Ja, ja, jaa! Ah nii, nii, nii! Aga mul on nii hirmus wähe aega... Ütelge temale sõbralikult, isalikult, — Teile olete temaga enam tuttawam: nii ei saa läbi!... Ta ei tohi unetada, et ta ifka kooliõpetaja on... ja weel maal!... Linnas, linnas, seal on weel ise-asi...“ Ta jäi mõtetesse... „Aga kudas peaks lugu nende lugemistega olema, kas preili Elsa ei wõtaks seda oma peale?“ küsis ta soowides.

„Tal on seal oma lugemised!...“ ütendas Feuerberg.

„Ah, mis neil wanadel sellest!... Ma peaksin sootumaks need lugemised ära keelama... Ja, ja, jaa...“

herra Feuerberg . . . mul on nii wähe aega . . . Olge head, wõtte see asi ka oma peale preili Elsale ära jeltada . . ."

"Lihhtfalt lollus on see Elsa poolt," pahandas mamma Liina, "ja mis kiriherra ütles?"

"Kwast ütles, Elsa olla ütelnud, et ta mehele ei lähe . . ."

"See tüdruk on jamps peast . . . Niisugune mõistlik mees, eeskujulik, ilus, idealist kõige kõrgemas kraadis — oma koht, oma mõisa," mamma Liina pani wiimasele sõnale rõhu peale, "ja tõrgub!" Ta lastis heale maalamale . . . "Oh, inimene ei tea, mis temale tarwis on! Naiste õigused, naiste wabadus . . . naiste ja naiste . . . Ei tea, kuhu sa lähed oma naiste õigustega!?" Ta wõttis oma seeliku wõltidest finni ja raputas neid, nagu oleksiwad need seal sees finni.

"Ma pean sellele tüdrukule weel punktid selgeteks tegema!" Meie ajasime temaga ikka nagu nalja ja kuulatime, kui ta jahwatas . . ."

"See tegi ju teile kõigile löbu . . ." pillkas wana Feuerberg.

"See'p see wiga oligi," kahetjes mamma Liina, "oleks pidanud kohe hüüdma: stop, maschine! Nüüd kudarutab aga edasi, nagu mõni prohwet . . ."

"Kuule, sõida sa ometi sinna ja räägi sellest Elsaga . . . naised mõistawad asja paremine ajada. Mul pole ka aega — ja wana Kwastile ei ole seda ka mitte Jumalast antud . . ."

"Noh, mis temal siis teha on?" küsis mamma Liina "Teha? Kas siis kellelgi tegemiseks aega puudub," naeris Feuerberg, "sõida õige peale! . . ."

"Sõidan, sõidan . . ."

"Misugune tolm!" puhastas ja turisus mamma Liina oma piukese paksu nina kallal. "Elsa, anna mulle natukene wett! Silmad, kõrwad, juuksed . . . ah, need piikad juuksed on ka just kui nuhtluseks; puh, puh!"

Elsa awitas proua Feuerbergi.

"Noh, kuidas elad ka, Elsa? Aga kahwatanud! — Issand Jumal, mis sul wiga on? . . ."

"Palju wiga!" wastas Elsa rahulikult.

"Haige?"

"Ei just haige, ega ka terwe," seletas Elsa, "oma wigab!"

"Ja sa hullad ifka ka suwel nende asjadega?"

"Jah! Mis seal siis teha, kui aeg igawaks läheb!"

"Ilmasoojendaja! Tule, söidame meile, läheme selt Natikale, sealt Drey poole . . . Kuule, kudas on lugu? . . ." küsis mamma Liina õige tase ja pehmelt . . .

"Koh, millas pulmad teed?"

Elsa ajas enese sirgeteks ja waatas uuriwalt mamma Liina otsa. Proua Feuerberg lõi filmad maha, need wiivitastiwad Elsa teha peal, siis tõstis ta nad üles jälle Elsa nää peale, kust nad niisama ruttu allapoole waju-
fiwad . . . Ta peast jooksis edew mõte läbi, aga see ka-
dus niisama kiirelt, kahiluse jälgi ainult järele jättes, nagu ta oli ilmunud. Ta istus.

"Mitte ialgi!" sõnas Elsa kindlaste ja nagu wälja-
kutsuwalt.

Proua Feuerbergi nägu läks kurwaks.

"Kuule, Elsa, ära ole niisugune weider inimese-
laps! . . . Ole ometi mõistlik . . . kuule, kas tead, olek-
sid ja minu tütar olewat, ma annaksin sulle ühe kibeda
nahatäie weel witsu . . . Kudas wõib inimene, niisu-
gune inimene nagu sina oled, iseennast niimoodi maha
wisata. Sul nagu ei oleks halastust iseenele wastu ole-
watki . . . Jooksed ummisjalu — — nagu pime — —
just iseenele kahjuks, täieste iseenele hukatuseks . . ."

"Mamma Feuerberg!," hüüdis Elsa, "proua Feuer-
berg! Sul on ju täna aega ja mul ka, ma lasen kohwi
üles panna, ja räägime õige kõi läbi, päris tõsijelt . . .
Kas?"

"Ju ma sellepärast just siia tulingi!" wastas mam-
ma Liina rõmsalt, "ma tahan katsuda, kas sinust saab
asja ehk mitte."

Proua Feuerberg jäi üffinda. Imelikud arwamised
käiswad tal läbi pea: "Jesand ja püha ristike!" õhtas
ta, "ei see küll enam õige asi ega aru ei ole!" Ta jäi
mõtlemale: "Ei, see ei wõi õige olla. Ei, ei! Ei Elsa
seda küll ei ole... Püha Jumal, aga just niisuguse näoga
ja kehaga... Ei, ei, ei! Ei, see küll olla ei wõi!"

"Elsa tuli tagasi. Proua Feuerberg uuris teda weel
ford ja õhtas sügawaste.

"Mis mamma ohkab?" küsis Elsa.

"Du aga tee nii tolmune ja ilm palaw . . . ajab päris lõõtsutama." vastas proua Liina.

"Kas teate ka," rääkis proua Liina edasi, "et preili Steru juweks meile sõidab!"

"Preili Bonni, see prillidega?" küsis Elsa naeratahes.

"Jah, siis tule ka meile!"

"Kui aega saan!"

"Ah, mis aega? Kas juwel ka aja puudust on?.. Lähme vähile! Tead, sinna Natika ojasse, paisu alla, Natika weški alla . . . wõtame ihemasina ligi. . . Lõõme korra jälle kepju!" Proua Feuerbergi nägu oli rõemus.

"Hea meelega, kui aga aega saan.."

"Juba jälle aega! Mis sa siin siis wälja õige haudud?"

Anne kurtus kohwile.

"D, Anne ka alles elab!" naeris proua Feuerberg, "nii kitis ja witis, et mine kas wõi mehele!"

"Pole see kellegi nalja asi!" vastas Anne kurtjalt ja kadus.

"Olete teie aga siin libedad," arwas mamma Liina, "oled wist Anne ka juba wälja koolitanud? Waene Anne?" ohkas proua.

"Koh, kudas siis jääb?" küsis proua Iana ääres.

"Wähkidega?"

"Mis vähkidega; mehele minemisega?"

Küüd ohkas Elsa.

"Proua Feuerberg!" rääkis ta siis tõsiselt, "ma pean päris kindlaste ja selgeste ütlemata: mehele, kellegi mehega ennast siduda, seda ma ei tee!"

"Ka Drenga mitte?"

"Mingisugusel tingimisel mitte," vastas Elsa waiselt aga kindlalt.

"Aga miks mitte?" ja mamma Liina jäi tõsiselt Elsa otse vaatama, "üttele, kas sina tõeste nii tahad elada, nagu sa meile wahel kodus naljatafid. See oli ju nali!"

"Ei, proua Feuerberg, ei, see ei ole mitte nali!"

"Mis on sind siis nii selle wastu ajanud?"

Elsa mõtles pisut, siis lõi ta filmad kohwitasfi peale.

ja küsis: „Kas siis sa minus mitte midagi israälisist ei märka?“

Mamma Liina nägu läks valgeks. „Ei!“ vastas ta.

„Aga Ann märkas ja rääkis mulle sellest!“ sõnas Elsa.

„Ja mis ta rääkis?“

„See on kole! kui ma seda mõtlen, kui kaugele inimene võib eksitatud ja eksiteede peal olla, see on hirmus!“

„Mis, mis on olnud?“ päris proua Feuerberg.

„Sa tead ju, et Ann mind ahviisarnase armastusega armastab,“ seletas Elsa vaikelt. „Küüd hakkab ta märkama, et minu juures mitte kõif enam korras ei ole. . . Ta näeb Dreyd siin käivat ja ta wanainimese pähe tekib kahtlus. Ma märkasin küll, et ta mu vastu imekülmas läks, tõsiseks, pahuraks. Herra Drey käis wiimase peo ajal siin õige sagedaste. Ann oli torm, wihane. Korraga . . . see on suwistepühade järele . . . Ann nagu meist. Ma hakkas pärima, näen, et Ann nii kui ümber loodud on.“

„Arge pärige, preili!“ waidles Ann vastu.

„Aga ma ei jäta, ma pärin ikka. Ann hakkab nutma... Ma trööstin teda. Ann waatab mu otsa. Ta filmadest paistab piirita, mittemidagiütlew hall otsatus wälja . . . niisugune otsatus, nagu see nõdrameelsete filmadest vastu haigutab.“

Ma kohkun seda piirita waateruumi tundes. Hirmunult lasen ma enese tooli peale: ma ei julenud enam pärida.

Anne näeb seda. Ta hakkab mu kaela ümber tu-gewalt finni, musutab mind ja palub: „Elsa, andke andeks!“

„Mis?“ küsin ma.

„Ma hirmus inimene!“ nutab Ann . . . „ma tahtsin Teid minewal hõsel ära tappa!“

„Anne!“ kargasin ma püsti . . . „Anne!“

Ta surub mu tagasi ja räägib: „See oli teisel hõsel!... Elsa, mu pähe oli mõte asunud... Elsa, et Teie niisugune olete, kes meestega ümber käib, et nendega lõbustada... Elsa, ma pidasin Teid inglits . . . aga Teie olite mu meelest, kui kuiw õis... Ma arvasin, et Teie

meestele kätte maksate nende vägiwalda . . . aga . . . Drey käis ikka veel siin!.. Ma wandusin Teie kätte maksta.. Ja siis, siis kui õõ oli, ronisin ma Teie woodi juurde; siis, kus hall suwine õõ nagu madu Teid musutas, siis tuln ma . . . tapariisi käes.. Seal tuli aga järsku, enne kui ma nuga langetada sain, mul mõte pähe . . . eht on see aga ema! Ma ei tea, kust see kahtlus tõusis!.. Tasa tõstsin ma siis teki, hingeaurega soojendasin ma oma pihupesad soojaks ja nagu nahthiir oma tiivad, panin ma oma käed sooja ihu peale . . . ja ootasin. . . Korraga. . . Elu. . . . elu . . . elu märkasin ma.."

Anne käed langesiwad. Nagu nõdrameelne seisab ta seal ja sofistab teadmata sõnu läbi nutu, ning õnnistades taganez ta sinna, kust ta oli tulnud.

Ja et seda näidata, seisis Anne mu ees, kui elaw ristituju."

Elsa tõusis ta püsti, ajas käed laialt ja seisis kui rist proua Feuerbergi ees.

Elsa ülestõusnud keha paistis proua Feuerbergile selgelt silma . . . ta huuled wärisesiwad . . . käed kaotasiwad oma jõuu . . . taks tulkus . . . tulkus kümneks killuks. . . .

"Mu Jumal, Elsa! . . ."

Ta wajus kokku oma tugewa pehmete rindadega keha peale toetades, surus oma kortsus näo alla sügawasse jaffi woltide wahele ja nuttis. . . .

14.

Elsa lastis enese käed alla, toetas nad laua peale ja waatas üffifilmi nutwa proua Feuerbergi peale.

"Mamma!" sofistatas ta, "mamma!"

See walas weel rohkem õli tulde. Nutuwärinad käisiwad ta paksust kehast läbi ja lufjudes wabises proua Feuerbergi pea, nagu sügisene õun tuule käes.

Tasa läks Elsa proua Feuerbergi juurde, hakkas ta ümbert hellalt finni, wajutas oma õrnade huultega ta õlitatud juukse peale tugewa musu ja sofistatas nutwale wanale inimesele kõrwa sisse: "Mamma, waigistage endid! Mamma!"

Tugewalt wõttis mamma Elsa oma tõmpide kätte wahela ja lufjus:

"Mu Jumal, Elsa, mis nüüd jaab?! Mu laps!"

„Waigistage endid, proua Feuerberg, midagi ei saa“ . . . finnitas Elsa.

„Missugune häbi!“ kaebas proua, „Elsa, tudas wõisid ja ometi ennast nõnda unetada! Ja Drey ootab weel! Issand ja püha Jumal, niisugused on need noored inimesed. . . Mii palju hooliwad nad ühe neitsi auust!“

„Ei ole Drey siin süüdlane . . . mina, mina ise...“

„Elsa, sa heldefene, kuhu meie nüüd weel tohime minna?“

„Kahusta ennast, proua Feuerberg, miks lased ennast nii üles äritada? Mõttele külmawerelisemalt. . .“

„Mis seal weel külmawerelisemalt mõelda,“ hakkas proua Feuerberg seletama, „juba wiimased ajad käes — ja nemad ootawad weel ja waidlewad! Heldefene, heldefene — kuhu Teie tohite weel minna, kellele ennast näidata?! Ma tahan kohe Drey juurde sõita ja teemale tule jalgade alla teha . . . Mis ta weel ootab!“

„Dreyl ei ole siin midagi teha. Dreyl wole siit midagi saada!“ wastas Elsa waitjelt.

„Waata nüüd!“ hädaldas proua Feuerberg pahalikumaks ja ühes sellega ka kurjemaks saades, „missugust juttu ta weel ajab. Waata ikka, missugune sa oled. Teid ei laulata ju mitte keegi altari ees ka enam!“

„See on ju ometi üks ta sõit!“ tõendas Elsa.

„Näe nüüd, missugust juttu ta ajab! Just kui peast rumal, ei tea, missugune kleit sulle weel selga mahub!“ Ta hakkas Elsa ümbert kõwaste finni. „Ei, mu laps, see on weel wiimane aeg! — Mina arwastin, et Drey ka päris mees on, aga üks unistaja on ta ikka!“

„Kuule, armas mamma,“ rääkis Elsa, „ma ütlen selgelt ja kindlalt: Dreyl ei ole siin midagi tegu, see ei ole Drey laps!“

„Oh, mu looja!“ hüüdis Feuerbergi proua, „ta ajab minu wanainimesega nalja!“

Elsa filmad läksiwad weisjeks. „Ei, proua Feuerberg, ei ole nali!“ ta heal wirwendas, nagu pingule tõmmatud feel. „See pole mitte Drey laps!“

Proua Feuerbergi näolt paistis sügaw imestus ja ahastus.

„Kust ja ta siis forjasid?“ küsis ta põlgawalt, „tuulest ju ka keegi lapsi ei saa!“

Elsa peale mõjus see ütlemine torkawalt.

„Mamma, see on minu oma ja suure Zumala teada, ja ma arvan, et sellest küllalt on!“ ütles ta kindlalt.

„Ja sa tohid veel jedasi rääkida,“ hurjutas mamma Liina, „kas sul häbi ei ole . . .“ Ta hakkas jälle luffuma . . . „ja meie, meie, mis peame meie tegema. Meie seltskonnas niisugune hirmus häbi. Mis ütlevad teised? Ma suren selle häbi tätte!“

Elsa kuulab tõsiselt jeda häbaldusti, siis küsis ta pilkawalt:

„Mis häda teie seltskonnal sellest siis on, et mina niisugune olen?“

„Kelle seas sa siis elad?“ küsis mamma etteheitwalt, „kuu peal wõi põhjanaba otsas. Ju sa inimeste seas oled. Mis ütlevad teised nüüd meie kohta? Sihukesed samased nagu teised! Mis ütleb wald? Meie preili läinud’ . . .“ ta jättis sõna ütlemata. „Ja veel Kwaft? Kes sind siia kohta peale pani? — Meie papa? Ise kiriku-eestseisja — soovitab niisuguse tüdrukut. . .“

Nüüd ei jõudnud Elsa enam wälja kannatada.

„Niisuguse tüdrukut?“ küsis ta järsku.

„Niisuguse, kes omale teede pealt. . .“

„Wai!“ hüüdis Elsa ägedalt. „Mamma, ära puu duta jeda, mis püha on!“

„Ole minu püha! katsu mul asja!“ taples mamma Feuerberg . . . „küll ma jeda pühadust juba tunnen...“

„Mamma!“ palus Elsa, „kui Teile see püha ei ole, siis ärge tallake teiste pühadust!“

„Ole minu pühadust. . .“

„Pühadus!“ hüüdis Elsa kirglikelt.

„Ole mul pühadust . . . nüüd ifka pühadus . . . aga pärast siis on pühadus käes . . .“ mamma hakkas libedalt naerma.

„Ja selle seisukorra sisse tahate teie mind ka tõugata?“ küsis Elsa wärisedes, „selle ‚pühaduse‘ sisse, mille sees teie ise kõik praegu siplete!“

Mamma oli ära kahwatanud . . . ta waatas Elsa otsa . . . nende filmad wiibistwad teineteise peal, ja kes häbeneedes oma waate maha wajutas, see oli proua Feuerberg. Kui ta jälle oma filmad üles tõstis, siis awaldastiwad need kahlust ja nagu küsistiwad nad: „ja mis nüüd?“

„Elsa jäi sellest mõidust aru, mis ta Feuerbergi üle oli saanud, ja see tõstis teda.

„Ei, mamma Feuerberg,“ rääkis ta kindlalt, „ei, mehele ma ei lähe. . .“

Broua Feuerberg tahtis waele rääkida, aga Elsa ei lastnud.

„Mitte sellepärast, et see paljas jonn, hooplemine, edew kius on, waid et see minu hinge, minu enese wastu on. Mina ei taha mitte seda, mis rüha, mis puutumata puhas peab olema, madalaks meifikinstinktide tallermaaks muuta, mis teie õnnetus just on. Minggu mehele, kes tahab, aga teadke, et ta wäljaspool wangi-kodasid inimesed elawad, kellel mitte isu wangikodade koptatanud seinade läppunud õhu järele ei ole!“

„Ah, meie oleme siis wangis?“ küsis mamma Viina etteheitwalt.

„Jah, seda küll!“ wastas Elsa kurwalt. „Sa oled ema. Mitu korda oled sa inimesele hinge andnud, midagi kõrget, midagi suurt soowides? Mis oled sa soowinud igakord inimesesoole anda, kui sa enese jälle leidsid uule elule pühendatud olewat? Eks taebanud, eks ahastanud ja, eks nutnud sa . . . mitte rõemu, waid kurbtuse pärast: fibedalt fogemata elu eest põgenedes. Ema! . . . Kui kaugele oleme alles madalad! Häbelikult katab naine end teiste filmade eest . . . hirwitades waatawad poifikesed, isegi habemega mehed naise peale, kui ta alles elu loob. . . Miks? Et nad ise hirwitades häbielu loowad. . .“

Mamma Feuerberg seisis kahwatu, ta film oli pisa-ras, ta ohkas.

„See on õige, Elsa,“ sõnas ta tagasihoidlikult, „aga mõtle ometi, mis ütlevad teised? Kuhu tohime oma filmad pista. Kui nüüd kõik sedasi hakkaksiwad elama, mis siis saab?“

„Nutte oma ja oma laste eest ja jätke teised üsna rahute! . . .“

„Ja ma kahjatsen sinu eest! Sa oled ju mulle armas, nagu mu oma laps. . . Ei, ei, Elsa, see ei lähe. . .“ siis hakkas ta mahedalt peale: „Kui sa oma mõtetest ei lahku, siis ära jää siia, mine kusagise teise kohta. . . Tule pärast jälle tagasi. . . Ole ometi mõistlik ja saa aru, et see ei lähe. . .“

„Mis olen ma siis kurja teinud?“ küsis Elsa pehmelt; „mis häbi olen ma teie peale saanud, ütlege, ja ma kuulan teie sõna!“

„Ah, Elsa, ma ei saa seda nii ütelda, nagu ma ütelda tahaksin, sa oled ise ju arusaaja ja mõislik inimene ja sellestjamaasi saa ei saa aru,“ seletas mamma Liina sõnu otsides, „no — kuhu see kõlbab? — Lapselga tüdruk, kuhu sa veel kõlbab?“

„Aga kui ma selle mõistaksin kõrwale jaata, kas ma siis kõlban?“ küsis Elsa. „Mõtelge ikka, mis juhtub need on!“

„Siis mine mehele!“

„Aga kui seda meest enam ei ole? Kui ma ei tahagi mehele minna?“

„Ah, Elsa, ära unista,“ kaebas proua Feuerberg, ikka enam ära nähes, et ta oma sõjariistad Elsa ees maha peab panema... „See on võimata! Mis võime meie, naised, siis sinna parata, kui see lord ja kohus niisugune on. See ei lähe! Mis aitab sinu üksiku tormamine? Ah, ja arvad et ma ei tea, mis sugused need mehed on!...“ ja proua Feuerberg hakkas jälle nutma... „ma tean küll... Joowad endid täis... siis on nagu härjad... ja sina võtta aga kõik vastu... aga mis võime meie, nõrgad naisterohwad, sinna parata?!... Nutta ja kaebada ja Jumalat paluda, et üks lord omeli Jumala laste au ilmuks!“

Ta kattis oma pale kahe käega ja nuttis. Elsa lastis rahulikulit seda sündida...

„Mamma!“ hüüdis ta siis mahedalt... „mamma... just sealt on meie peasmiist tarwis! Asjata kaebame meie, et meie nõrgad oleme... Asjata kuulevad kõik nõrgad, et nad väetivad on... Nende käes on ju võitluse-abinõuud, aga mitte rõhujate meeste käes! Pange üks päew — üks nädal — üks kuugi nende metsloomade armusilitustele vastu — ja teie näete, et nad wangid on — ise oma wangid. Arge uskuge nende krokodillide armupaitusi, nende loodud armastust... Armastus on inimesel kõige suurem nõrkus... Ka koer armastab oma peremest — sejt et ta koer on... Dri armastab, waba inimene tunneb ainult oma kohusid ja käib seda rada, mis waba loodus tema rinda on rajanud...“

Nõuta seisis Feuerbergi proua Elsa ees. Ta filmad ei olnud enam wesiied. . . Ta hakkas jälle Elsa ümbert

finni, suudles teda ja ohtas: „Mu waene, waene laps! Mis nüüd saab?“ See ei olnud aga mitte enam kaebamine, waid nagu küsimine mustale tulewikule...

15.

„Mitte midagi ei ole Elfaga teha!“ rääkis mamma Liina kodus wanale, kui nad kahekesste õhtul laua ääres istusiwad ja wana päewase töö järele pika warrega piipu imes, kust waewalt nähtaw sinaw aur üles tõusis. Herr Feuerberg armastas piipu selle sõna tõsises mõttes imeda.

„Mis ta siis rääkis?“ küsis wana.

Ja mamma seletas nutuse healega kõik ära, mis ta oli kuulnud ja näinud.

„No nüüd on ka kurat lahti!“ pööratas wanamees.

„Nüüd on püsti kurat ise inimeste sisse läinud!“

„Kulla papa ära wanneru, waid palu Jumalat, see on hirmus.“

„Mis palu, palu! Eks nad palu küll, nagu Paali rapid, aga kas see aitab? Keda on palwe aidanud?“ wihastas wana. „Seni sonis ta oma uut seltsi loomastõugudest! Nüüd on tal üks Forkshire tõugu porsas käes... Saab näha, kuhu ta ta paneb?“

„Papa, ära aja kurja wälja!“ palus mamma Liina.

„See on see asi, kui naised hakkawad ka midagi ise ette wõtma. . . Ja see wa' Drey . . . noh nagu wana lõma tüdrukul kallal, ei saa teisest ka asja. . .“

„See ei pea ju Drey jagu olema!“ seletas mamma.

„Kelle siis? . . . Ah'ks ja tüdrukul wigurit! Küll niisugune tahaks wemmalt. Püü, kuramus!“

„Kulla papa, ära wanneru, Jumal kõrges kuuleb ise sinu sõnu,“ palus mamma, „mis aitab sinu wandumine. Siin peame ikka teist moodi katsuma abi saata. Sa tead itegi, et naised sel ajal ijemeelsed on ja tangetaelsed. Meie peame katsuma teda küll wist ära saata?..“

„Muidugi ära,“ kiinnitas wana, „see teotab ju kõigi meid ja meie perekonda. . . Noh, nüüd on ka nali lahti, kui kõik tüdrukud nii hakkasiwad elama, siis saaks ju kääsarjaga lapsi ristisele wedada! . . . Kas tal meelde ei tulnud tulewal aastal jälle mõnda uut seltsi putukast wälja wabritseerida?“

„Kallis hing, ära nea ega wanneru!“ nuuskus mamma. „Preili Conni tuleb warsti meile, tellime teda sinna minna, ehk tema saab Elfale aru pähe!“

tada . . . ühte, kahte . . . kõiki, kelle lihtne wälimus juba juurde tõmbab.

Naine ei saagi enama üle wainustada kui ainult oma ideali, oma ühe mõttekujutuse üle, kui kunstnik, kes korraga hulka töösid teha ei suuda, ei saa, sest ju see üks, mis ta hing, ta unistus on, wõtab kõik tema jõuu, tema osawuse. Eks see ole suurem, kui esimene?!

Ja just sellest looduse poolt antud isearalusest — tuleb ka meeste ja naiste wahetord.

Lõuna pool walitseb mees mitut naist, sest et seal mees ennast hoida ei jõua, ei taha — ja loodud sund saab seaduseks, pühaduseks, sest headuse ja kurjuse ideed põhjenewad ainult looduse poolt põhjendatud ühis-elu tingimistes. Ka meie juures on see osalt nii. Paljaks on meil ühe naise pidajaid mehi? Nimepidi küll, kuidu aga mitte ühte, aga õõ saladused teawad rääkida, et naine lihtsaks hirmu orjaks on muutunud, loowast kunstnikust riideks muutunud, kelle külge iga möödamineja oma poriseid käsa wõib pühkida

See kõik on nii osawaste seatud, et waene naisterahwas sellest undki ei näe, kes ja mis tema elu sees on. Ja sinna juurde seatakse weel see kõrge pilge: armastus. „Sul jääb ju täieline wabadus walida!“ naerawad mehed. Ja neiu wainustab ennast oma waliku eesõiguse üle ja õpib armastama, mitte elu . . . waid mehe wägivalda.

Puuduta aga lord jelle eesõiguse külge . . . julge ja walida iseseiswalt ka siis, kui ja ennast ise ülewäl pead ja ennast mitte kellelegi wandunud ei ole . . . siis näed, mis sinuga tehtakse! Lahinguid ei lööda siin mitte komb-luse, waid suguliku eesõiguse, walimise õiguse pärast, ja tahawad naised edeneda, siis peawad nad looduse enese poolt rajatud alusel wõitlema, i se tingimisi eduks looma..“

Jmesitades waatas Lonni Elsa otja. Ta hingas raskelt Järsku tõusis ta üles, hakkas Elsale ümber kaela kinni ja sofstas:

„Elsa, Elsa!“

„Mis on?“ küsis Elsa wäsinult. Lonni ei wästanud midagi, waid surus tema pale peale mitu tugewat musu.

„Jõuame meie niisugusid tingimisi luua?“ küsis ta siis.

„Ja kes tuleb meid awitama?“ oli Elsa küsitaw wastus. „Mehe? Nemad on oma osawust juba näidanud

ja jeda filmapaistwalt näidanud. N e m a d o n a r m a s t i u j e p r o h w e t i d , — m e i e a g a i n i m e s e s o o e l u m ö t t e f a n d j a d . . . M u i d u g i t e a d a , e t n e i s t p r a e g u s t e s t n a i s t e s t , n e i s t , k e s e n d i d a l l e s a r m a s t u j e l e e h i w a d , w ä h e o n l o o t a . . . a g a j e e ä r g u k o h u t a g u m e i d w e e l t a g a f i . . . ”

„Aga ma arwan, Elsa, et Teie seletustes midagi lonkawat on, kui Teie ütlete, et meestel inimesesoo edene- mise mõte kadunud on ja et nemad üksnes välispidijelt, löbu läbi eluga seotud on! On ju mehi, kes ka järeltule- wate põlwele pärast abielusse astuvad . . . ”

„On ka!” vastas Elsa kindlalt, „aga jeda kehastada, jeda elustada nad ei saa — ei mingisugusel teel. Seal wõib naine kõigest tema mõtete kõrgusest kriipsu läbi tõm- mata. Naine on aga sellel mõttel ärawõitmata kõrgusel. See on tema suurus, tema — kõit: inimene ja selle edasi ehitamine. Mida rutemine naised sellest oma suurusest aru saawad ja rõõle astuvad — alles siis saab eluit jeda, millest meie alles unistame . . . Ja selle ehitamises on meil eesõigus, loomulik eesõigus!”

Lonni käed wabisejivad . . . Ta oli nagu raske wihma all, mis teda üdini märjaks tegi. Elsa istus wäsi- nult maha ja waatas Lonni otsa.

„Ja kuhu jääb siis õppimine, teadus, ametid . . . ” küsis ta uimajelt.

„See on kõit seal sees, kõit, kõit!” vastas Elsa . . . „kuid see ei ole eesmärk, waid abinõu . . . eesmärk on i n i m e n e i s e ja selle ehitamine . . . ja jeda ei tohi meie mitte üheks pilguks ära unetada . . . ”

Nad oliwad mõlemad wait.

„Mis mõtlete Teie nüüd ette wõtta?” küsis Lonni tagasihoidlikult.

„Seda, mis jaatus ette toob!” oli Elsa kindel wastus.

„Meie arwamine, et parem oleks olewat, kui Teie siit ära lähetsite.”

„Seda ma juba teadsin, et „teie” sedawiisi mõtlete. Aga äraminekuks ei ole mul mõistlikku põhjust!” rääkis Elsa. „Wõi arwate Teie, et ma wõidelnud, enesega aru pidanud ei ole . . . Rohkem, kui ehk jeda ette wõite kaju- tada! Aga ma olen oma ja teiste ebaarwamisjed wõitnud. Ma jään siia paigale, niifaua kui see wõimalik on!”

„Aga mis ütlevad teised?“

„Ütlevad ja unetavad . . . ehk ei ütle midagi!“

„Lõnni nägi, et siin midagi enam ei aita. Ta oli tahtnud Elsale seletada, et väga ilusaste wõiks Peterburisše sõita, seal natukene aega elada — ja siis wabalt tagasi tulla . . . aga nüüd oli tal hirmus häbi seda rääkida . . . Siiski kipitas tal weel midagi südame peal: kes pidi Elsa salajane mees olema? Aga kudagi ei julenud ta sedagi küsida.“

„Aga kas Teie Dreyle sellega inimeste ees halba warju peale ei wiiska?“ küsis ta targu. „See pole ka hea!“

„Drey?“ naeris Elsa. „Dreyl ei ole siin midagi jüüdi!“

Lõnni tegi suured filmad.

„Siis wõiwad inimesed kellegi teise peale warju heita!“ arwas Lõnni.

„Heldekene, Lõnni, kui wäiklased teie kõit olete! Jätke ometi see üksnes Elsa enese kanda ja kannatada...“

Lõnni tundis, et siin mingisugune tema nõu enam ei tõlba. Ta hakkas ilmast ja maast rääkima. Nende jutt pööras igapäewase elu sisse, ja naerdes ja naljatades lahkus Lõnni hilisel ööl Elsa juurest.

16.

Kiriherra Kwast istus laupäewal oma kirjutuselaua taga ja ootas seal ajalehte lugedes koguduse liikmeid wastuwõtmisses. Täna oli Kwastil töö, tõsine waewanägemine, sest täna tuliwad tema ustawad hinged ja andsiwad aru koguduse seisukorrast, siis ilmusiwad wõõlmündrid, ja selle järele alles wõis jutlust tegema hakata. Üks awanes. Pisukene tüürus eidekene, triibuline jeelik seljas, ninarätik käes, filmad pisutejed ja punafad, astus sisse. See oli tutaw Drexpi Mari, walla käiw ajaleht.

„Noh, mu armas?“ küsis Kwast peale teretust.

„Mis siis, Mari, sinu südant waewab?“

„Oh, pai, kulla hingekarjane!“ rääkis Mari ühe-
tooniliselt „eks patt waewa ifka! Eks ifka see kuri ilm ja meie liha . . .“

„Ja, jaa — mu armas —! See on see kõige kurja juur . . . Eks selle wastu pea meie aga wõitlema usus ja palwes . . . Ainult sealt leiame troosti . . . aga mul on

täna nii vähe aega, kulla Mari . . . kas midagi on sul soowida ?”

„Oh, mis soowib meie patune süda . . . Ta on ju kuri lapssepõlwest saadik . . . Eks ole ikka ka . . .”

„Ja, jaa, mu armas, mis waewab siis su südant ?”
Mari otsis täna sõnu. Tal kipitas midagi südame peal, aga kudad ei julenud ta wälja ütelda.

„Meie oleme seal oma nurgas üsna waesedlapsed.”
Kwast ei saanud aru.

„Ja mis poolest siis ?”

„Eks meie kulla ja armas ja kallid endine kooli Mein luges meile ikka jumalajõnast, aga see koolipreili ei, oh, see on ilmalaps !”

Kwastile läks see jorutamine ka wastumeelsiks.

„Ja, ja, jaa, mu armas ! Waadake, ma olen koolipreiliga selle üle rääkinud ja herra Feuerbergile ka nimeetanud, ja nad saawad seda toime panema.”

„Oh, kulla, pai hingekarjane... Ei sellest preilist küll lugejat ei saa !”

„Miks ?” küsis Kwast imestades.

„Tema juba sihutese järje sees !” wastas Mari häbelikult.

„Ja, ja, jaa !” naeris Kwast, „ei see järg ei tähenda kedagi, küll meie seda nõuame !”

Mari nägi, et Kwast aru ei saanud.

„Ta jäänud ju, nagu inimesed ütlewad : rataste alla...”

Kwast kohkus.

„Miks ?” küsis ta kahju tundes, „kas ta on lõhkuda jaanud ?”

„Ei nüüd seda kedagi tea,” wabandas Mari, „ei sellest lõhkumisest pole küll kedagi, aga nagu Teie teate, noorte inimeste ast, eks jooksnud orki !”

„Ah ta on siis haiget saanud ! Wõi nõnda, wõi nõnda, väga kahju, väga kahju !... Kas ta nüüd jälle terve on ?”

Mari nägi, et tema seletustest midagi wälja ei tule, et firiherra teadagi ei taha, ja ütles pahaselt : „Seda lorda ikka terve küll, aga niisugust lugejat meie ei taha, sihutest lapsega tüdrukut !”

„Kas tal laps on olnud ?” päris firiherra ja fargas püsti.

„Ei, temal pidada laps tulema!“ finnitäs Mari forraga.

Kiriherra nägu läks punaseks. Talle tuli Elsa kewadene kahwatu nägu ja keha tugewus meelde... See wõis õige olla!

„Kas tõsi?“ küsis ta ohates ja pani käed rinna peale risti.

„Seda forda küll!“

Kwast langes tooli peale, pani käe otjaesise ette ja mõtles, siis õerus ta silmi; ohkas ja kaebas:

„Oh, noored inimesed, oh inimesed!“ Selle juures kippus temale naer peale... järsku tuliwad Mari wõrdlewad ütclused ta meelde... ta hoidis ennast tagasi... õerus silmi ja wigas: „oh noored!“

„Jah,“ seletas Mari, „sihufene peatüff läbi teha! Ei wõinud nüüd ennast niipalju hoida ja ilusti mehele minna? Sihufene peatüff!“

„Ja, ja, jaa... Mehele minna!..“ fordas kiriherra.

„Ja neid tüdrukuid otsitakse ju nüüd nii... Eks tea, auus õpetaja ise, Tagatmaa Kustase Miili... Näeh, saab omale sihufese mehe, et las' aga olla...“

„Misjugune Miili?“ küsis Kwast.

„Noh, tea nüüd? Kustase Miili... Ta na' tark tüdruk, käis koolis, mõistab neli keelt... ei tee kodu mitte tööd lõnga... uhke! Ja ei tea, mis tööd weel tarwis teha, kui mul neli keelt juus... Näeh, nüüd tuli Pitterburist wa' Türgi Jaagu poeg koju... Tema seal... näeh, wanainimehe pea... mis ta on... sealt kust see thee tuleb...“ Mari mõtles.

„Hiinamaalt...“ aitas Kwast.

„No neh! Kiina kuningas saadiku koka kutsjari juures ju Türgi Jaagu Mart toapoisiks... Tema tuli suweks koju naist wõtma. Eks seal Pitterburis ole ju neid tarku naisti küll, aga tuli oma kodumaale, nagu Eliesar — oma sugufelstist ja oma maalt naist wõtma... Eks wõtab nüüd Tagatmaa Miili ära... Ta tark tüdruk... Muud kui tüdrukul aga suur kahju...“

„Ja — jaa! kodumaalt on raste lahkuda!“ sõnas Kwast.

„Ei seda nüüd kedagi. Aga kust Miili teinud weel fewadel omale kuus uut särki... kõik rafuste alustega... kuhu need nüüd weel kõlbawad?“

Kwaft hoidis naeri... ei tahtnud aga seda Marile näidata, pani käed filmade ette ja vigas.

"Ja, ja, jaa!" kaebas ta kurwalt, "tahju, tahju!"
 "Ta'ps nüüd tahju pole," seletas Mari edasi, "ei tea, kuhu ja nüüd uued särgid paned! Ega's sakstel sihutefti tarwis lähe!"

"Wõi Etsa nõndajugune!" kaebas Kwaft, kui ta nägi, et Mari jootuks tejsale lähed.

"Seda forda küll!" tõendas Mari.

"Ja kes tema poisiks siis on?" küsis Kwaft.

"Räägivad ikka Rei herrat, aga võta ja sihutefti hurta finni!"

"Ja, ja, jaa..." ohkas Kwaft... aga mul on hirmus wähe aega, armas Mari... kas sa lähed kooliwanema Waht-
 ra juurest läbi. Ütle, et ta kohe siia tuleb..."

"Eks wõi ka minna!"

"Mõned ajawad ka tema peale!" sosistas Mari taja.

"Sooo!" hüüdis kiriherra...

"Eks ta käinud ju seal ka... ja Waher wa' libe poisiks... pudräsifit... Eks tema wigurid ole ka teada..." ja Mari tahtis jälle edasi korrutada.

"Mu armas," kaebas Kwaft, "ma pean täna weel Feuerbergi herraga rääkima, mul on wäga wähe aega... siis jumalaga!"

"Eks Weierberi..." hakkas Mari jälle jutustama.

Kiriherra tõusis aga üles, läks Mari juurde, andis temale käti, wõttis teise käega ukse lahti ja tasa, nii iseenejeft, tagandas ta Mari üle ukse...

"Jumalaga, jumalaga, mu armas, Jumal õnnistagu find!" soowis ta Direpi Marile ja pani ukse finni.

"Niijugune skandal!" wihastas Kwaft, "ma arwastin kohe, ega see heaga ei lõpe..." Ta jootkis telefoni juurde ja kõlkestas Feuerbergi.

"Hop! Kwaft! kas Feuerberg räägib?" küsis ta.

"—"

"Kes?"

"—"

"Paluge, et firiku-eestseisja herra Feuerberg minu juurde jõidab. Mul on temaga kohe tarwis rääkida."

"—"

"Tah!"

Ta jooksis proua juurde.

"Aga, Ernst, kas see on võimalik?"

"Tõsi! ootame veel Feuerbergi herrat siia!"

Feuerberg tuli — ja teatas jedasama.

"Midagi ei ole enam teha!" rääkis Feuerberg vihaseelt. "Ma sain seda kohe kuulda, aga Elsa ei taha midagi teada. Ma saatsin proua sinna. See tuli nuttes tagasi. Preili Bonny Stern käis seal. Elsa naerab — ja Lonai tuli tagasi ja oli rõemus ja laulis!"

"Mis ta laulis?"

"Laulis: lallallaa ja lallalla!" pahandas Feuerberg.

"Küll ma katsun . . ."

"Katsuge! Aga jeda ma ütlen: ärge endid kõrwe-tage!"

Feuerberg läks, Waher tuli.

"On see tõsi?" küsis Kwast, et sina Elsa preili oled ära teotanud.

Waher kohtus, siis aga jai ta vihaseks.

"Kust Teie niisuguse jutu võtate?"

"Inimesed räägivad!"

"Selle peale pean ma ütleva, et Teie wana naine olete!" põrutas Waher. "Sumalaga!"

Ja läks.

Kwast oli nii vihane, et ta korraga kõif oleks purustanud. Oleks Elsa siin olnud, siis oleks ta selle ratsafantifikuga niisama läbi peksnud, nagu aasta wiie eest Tõrwapere Juuli, kes kuud otsa põdes — ja enneaegse lapse jai, furnult.

"Parem wigase ihuga taewasse minna, kui patu pori fees terwelt põrgusse jooksta . . ." rääkis Kwast ja wiis lepitujeks waelele Tõrwapere Juulile setwerdi ruffid, kaks sea külge ja kaks kotti kartulid.

Kui ta aga asja rohkem järele kaalus, siis jai ta otsusele, Elsale kirjutada ja teda noomida ning sundida ennast koha pealt võimalikult ruttu lahti ütleva ja siit sootumaks ära sõitma.

Ta kirjutas:

"Elsa!"

"Nagu mulle herra Feuerberg ja inimesed on rääkinud, olete Teie usku, komblust ja ligimehi teotades oma patu sisse uppunud. Mina panen Teile ette filmapilt

toha pealt ära minna, muidu saab Teid wälja tõstetud ja ära aetud."

Kirjale kirjutas ta peale: "Wastla koolimajasse Eljale."

Kui juur oli ta pahandus ja wiha, kui ta mõne päewa pärast kirja sai:

"Tohtwene kirikumõisa Ernstile.

"Ernst!

"Inimese elu eesmärk ei ole ligimene, t omblus, ega uft, waid inimene ise. Inimesi ma ei ole teotanud. Tuba lihtsa seaduse järele ei saa mind praegu keegi ei ära ajada, ega wälja tõsta.

Elja."

"Niisugune madu!" paukus Kwast ja krämputas kirja puruks ning wistas selle ahju.

Ta sõitis linna kooliwalitsuse juurde ja kaebas sellele oma häda.

See lõi aga käega ja pani wäga imeks, et Kwast nii wihastas.

"Kas ta midagi halba on õpetanud?" küsis kooli-ülemus.

Kwast ei teadnud midagi ütelda.

"No, küll siis näeme, see asi tuleb enne järele uurida ja protokolli wõtta. Nii ei saa! Wäga warane!"

Põlewa wihaga tuli Kwast sealt tagasi.

17.

Ka teise kihelkonda, Raugemäe mõisa Drey kõrwu oli Eljast salajõnum läinud.

Dreyd puudutas jee jüdamest. Ta filmade ette ker-
tis Elja, tema unistus. Ta ei olnud jõudnud ennast pi-
dada — ja eht Elja küll temaga waljult ümber käis, tema
ifegi toast wälja saatis, süiski ei wõinud, ei saanud ta
seda jüdamesse wõtta. Ta istus kodus, mõtles ja mõtles
. . . ja läks jällegi koolimajasse. Imestades nägi ta, et
Eljal jee nagu ununenud oli. Ta wõttis Drey wastu.
Kad ajasiwad juttu, naljatasiwad . . . Drey ei tulnud
enam oma soowidega ette — ja Elja näitas ennast näosti,
nagu ei oleks nende wahel mingisugust tõsisemat asja ol-
nud. Dreyle oli jee efiti wõerastaw näha, aga kui Elja
ennast nii lapjelikus lihtsuses näitas, hakkas Drey teda
aunistama. Korrad, mis ta Elja juures wiibis, muutusi-
wad temale lõbutse, meelelahutusjeks . . .

Oma uue koha peal tundis ta juurt igatsust Elsa järele. Ta kirjutas Elsale. Elsa vastas. Elsa kirjad olivad täis mõtet, täis elu hoogu — ja nüüd alles tundis Drey, kui palju suurem, kõrgem Elsa oli. Nagu ise-enejest kadus temal mõte Elsat enese naiseks võtta. See ei pidanud kellegi jagu olema: see oli ise, kes teisi juhib. Elsa oli oma mõtetest Dreyle kirjutanud — ja Drey mõistis, et Elsa millestki niisugusest rääkis, mis kättesaamata ideal on.

Ja nüüd korraga?

„See ei ole võimalik,“ sõnis ta, „see on kiusujutt, sellel puudub tõe põhi!“

Uga jutud olivad kindlad. Ta sai inimestega kokku, kes teadsivad rääkida, mis Elsa igapähele ütelnud, et inimesed Dreyd pidada süüdistama ja Waher kirikherra kottusse lubanud kaebada. Ta kuulis, tudas küla-inimesed kahes laagris pidada olema: ühed parastada, teised kahetseda; kuidas külapoisid laulusid Elsa ja tema kohta laulda, ja Elsa ise — see seista nagu muutmata raudsammas ja teha oma tööd. Ta kuulis, et Feuerbergid Elsast ennast täieste lahti on ütelnud, et kõik küla paremad teda tunda ei tahta. Elsa aga pidada rahulik, nagu „hull“ olema.

Drey ei tahtnud seda uskuda, aga pidi. Ta pidi linnas tooliilemuse juures oma uue tooli asja ajama, mille ta sügisel tahtis awada, ja sai seal kuulda, et Elsat ära pidada tahtetama ajada, ja seal küsiti, kas tema ei sooviks Elsat oma uue tooli peale, kui see asi peaks neil seal korda minema: Elsat ära ajada.

Ta süda ei andnud rahu. Ta sõitis Elsa poole. Tee peal hakkas ta aga oma seisukorda rohkem järele mõtlema, nimelt seda, mis peab ta Elsale ütleva, kuidas ennast üleval pidama. Ta olet läks piinlikuks . . .

„Päris tõsiselt ütelda,“ rääkis ta iseenele, „mis joofsen ma veel sinna kui mees!“

Uga kui ta kõike seda läbi kaalus, mis tema Elsast enne oli pidanud ja praegugi pidas, siis kiirustas ta hõbuse käiku.

Lähemas kõrtsis pidas ta puhet ja ajas kõrtsimehega, kes tema wana tuttaw oli, juttu. Mis ta aga siin kuulis, muutis kõik tema mõtted Elsa kohta. Kõrtsimees oli ise waimustatud Elsa üle ja teatas, et rahwas kõik seda Drey süüks pidada, kes Elsat sellepärast ei tahta võtta,

et see waene koolitaja olla. Sellepärast olla ka Feuerbergid temast eemale löönud ja kõik endised tuttawad ja paremad.

"See tüdruk on aga kindel kui luu!" waimustas kõrtsmik. "Mitte kellelegi ei pidada ta ütleva, kes selles süüdlane on. — Kas teised temasugused oleksiwad sedawiisi elanud?" sõnas kõrtsmik otse, "küll need oleksiwad teesid leidnud. Aga Elsa! Ei! Tema teeb oma tööd, nagu ei oleks sellest midagi. Aga Kwast, see turksub. Küüd ei pidada muud enam kirikus olema, kui noorte inimeste hufatus. Ühel pähal teine päris röökinud suurest wihast! See on alles tüdruk!"

Drey jäi mõttesse. "Aga . . ." ta jättis mõttelõnga kahti. Düdne närwastus käis temast läbi.

Ta sõitis kiireste edasi.

Kui Drey õue sõitis, naeris Elsa: "See on siis see kolmas trööstija!" Läks aga Dreyle wastu.

Juba esimesest pilgust märkas Drey, et jutud õiged on. Ta katsus oma rahu, niipalju kui võimalik, alal hoida. Elsa oli Drey wastu lahke ja rõemus: näitas temale oma aeda ja peenraid, lillefid ja lanu, mis ta kõik oma hoole all peab. Elsa kiskus porgandi üles ja andis sellest Dreyle, näitas oma uusi erneseltsisid ja pikkade kaunadega Türgi ube, nii et Drey waimustusega kõike seda pidi vaatama.

Nad läksiwad tупpa.

"Tulewal aastal tahan ma ka mesilased enesele muretjeda!" sõnas Elsa, "siis olen päris õige aednik."

"Kas teate, preili Elsa," küsis Drey heameelega, "mina wõtan sügisel uue kooli oma mõisa lastele lahti, tulge õige minu kooli peale, seal on Teil wabam töötada!"

"See on väga hea, aga..."

"Mis aga?" julgustas Drey.

"Teie wist näete ja teate . . . ja just sellepärast mitte!"

"Just sellepärast ma tulingi . . ."

"Ma tänan Teid, herra Drey," sõnas Elsa rõemfalt . . . "ma ei oleks Teist seda mitte uskunud..."

"Elsa . . ." hüüdis Drey. "Teie ei taha mind mitte tunda." Ta heal jäi kõrisse finni . . . "Elsa . . . ma paneksin Teile weel oma endisege soowi ette, kui ma mitte Teile noomitust ja wäljaajamist ei kardaks!"

Elsa kahvatas veel enam ära . . . Ta nagu otfis jõnu . . . siis tõustis ta püsti ja mahedalt sofistitas ta :
 „Drey . . . mõtelge, mis Teie räägite. See ei ole praeguse mehe kohane!“

„Miks?“ päris Drey julgemaiks minnes.

„Sülitama peaksite minu peale!“

„Teie peale?! Mitte ialgi! Selleks olen ma Teie kirjade läbi liig koolitatud...“

Elsa waitis . . .

„Ei, see ei lähe. Ei kudadagi!“ vastas ta siis kindlalt. „Ma olen juba naine . . . ja siia tahan ma jääda, et ennaft mitte kui nari kui kurjategijat üles anda...“

Drey mõtles...

„Aga, kui nad Teid minema saadavad?“

„Siis võtan Teie esimese soovi vastu!“

„Ja see on Teie viimane sõna!“

„Jah!“

Drey seisis waguft. Ta hingas sügawalt. Ta pea oli rinna peale surutud, käed põlvede peale risti pandud. Endine nooremehe upsakus oli ta filmadest kadunud, mehe tõfibus oli ta paledele puhkepaiga leidnud.

„Elsa, olgu siis sedasi!“ ütles ta üles tõustes.

„Teie ajate eluga wõitlust, materdate ennaft ja teifi . . . ja olete nii suur . . . suur . . . ja meie nii pisukesed, pisukesed . . . et üsna häbi hakkab!“

Ta pakkus Elsale kätt. Elsa jõe käfi ajus Drey pihus. Tasa pigistatas ta seda.

„Ühte tahaksin ma ometi veel paluda, Elsa?“ küsis ta waitfelt.

Elsa waatas küfides ta otja.

„Du Teil elu ajal tõfime raskus,“ rääkis ta wärisewa healega, „ja on Teil minu wastu sõbralikku usaldust, siis teadke, et sõbra Drey ulualune ja wara on, Elsa, Teil aloti saadawal . . . Ega ma ei haawanud Teid?“

Selle asemel, et wastata, waatas Elsa Drey otja ja ta filmas paistiwad kaks heledat pärlit.

Ka Drey filmad oliwad niisked.

„Oh ma Jumal, sealt nad tulewad,“ rääkis kooli Ann hirmunult, „kirikherra kõige ees, Saare Madis tema järele, Saare Madise järele Muru Toomas, Muru Tooma

järele Waltu Tiit . . . küll on aga rong . . . Näüd sõwad küll koolipreili ära . . .

Ja tulivad ka nad ikka koolimaja poole . . . näod tõstised, waljud, nagu sügisene ilm, mis lund lubab, aga wihma annab.

Arwast tahtis — ei — pidas oma pühaks kohuseks Elsat kirikuwanemate ees noomida, teda koha pealt lahti ütelda — koguduse nimel, ja selleks pidiwad need tõstised wanad mehed kuuljateks ja tunnistajateks ligi olema. Seda ei wõinud ta lubada, ei wõinud juba kui koguduse hingede eest hoolitseja.

Seft asi näitas ülekäte minewat.

Koolipreilile oli poeg sündinud . . . ja . . . praegu oli see alles üles andmata. Ta oli kooliwanema enese juurde kutsunud . . . See ei tulnud. Ta rääkis wallawanemaga . . . See kehtitas õlasid . . .

Ja külanaised? Need oliwad nagu meeletumad. Waewalt oli Tihase eit koolimajast tagasi saanud . . . „Mis on?“ küstiwad uudishimulised naised.

„Arwate!“

„Poeg . . . tütar . . . tütar . . . poeg?..“ arwasiwad naised.

„Poeg!“

„Poeg! Sa Sumal . . . Wa kõre Hindrekul wiis tütart — ei saa poega . . .“

„Wõi temal poeg; sa heldefene!“

„Plus juur laps!“ kiitis Tihase eit.

„Kas said ka midagi?..“

Eit wõttis wiierublalise kuldraha wälja ja näitas naisele.

„Wiis rubla?!“ Naised löiwad kahte kätt kofku.

„Sina Sumal!“

„Küll on aga ka imelikud asjad: tüdrutul laps ja maksab wiis rubla.“

„Ega's see töö seda wäärt pole . . . selle eest saab juba päris uue lapse osta!“

„Näeh! Mine ikka, osta!“

„Noh, mis sa siis selle lapse hinge arwad maksawat? Kolmkümmend kopikat!“

„Kolmkümmend kopikat? Mine ikka? Mõisas maksab wafika eest kolm rubla päewa eest, seapõrsa naelast maksab oma wiisteisikümmend kopikat. Sa saad nüüd

„No siis oled sa wana parajaga koos! Usu sa nüüdse aja tüdrukuid?! Ja mina ise soowisin teda veel Kwastile!“ kaebas wana, „aga sellel mehel on nina peas! Ta oli minewal aastal nii wastu . . . Koh, nüüd on sul lops!“

Eht wana Feuerberg eiotja küll jelle wastu oli, Lonni sinna saata, siiski pidi ta järele andma. Ta tah- tis ise minna, Elsa läbi sõimata, aga kui proua kõit as- jad pikalt ja laialt ära seletas, pidi ta järele andma.

Wana käis aga wihajelt väljas ja sõimas mou- nakaid.

Kodus oli esimene küsimine temal: „Kas Lonni on siin!“

Wiimaks, kui Lonni tuli, seletati temale asjalood ära.

„Fui!“ killas Lonni. „Elsa nõnda! Ja kudas ta ise weel naiste eest välja astus! Küll on aga inimene! Küll ma lähen ja seletan,“ sõnas ta tähtsalt, „see ini- mene rikub ju kõit jelle wooluse ära! Misjugune ette- waatamata tegu!“

Lonni sõitis.

Elsa nagu aimas Lonni tulekut: kui ta tuppa il- mus, tuli Elsale meelde: „see on siis see teine trööstija!“

Oma meeleshärmaks leidis Lonni kõit nii olewat, nagu proua Feuerberg ette oli rääkinud. Ja et mitte salalik illa, hakkas ta kobe asjaga peale. Küsis teise terwist ja elu, ja Elsa ei salanud oma seisukorda. Ra- hulikult kuulas ta pealt. Lonni oli Elsa olet imelik. Ta ei olets seda ialgi uskunud.

„Sellega aga effite Teie, Elsa,“ waidles Lonni. „Ma ei salga õigust, mis Teil eluks on, maha, aga mulle on see aru saamata, kudas wõisite Teie ära uneta- tada, et Teie sellega terwele meie wabastuse küsimusele kriipsu peale tõmbate! Mis ütlewad nüüd mehed. Nad naerawad. Ja seote Teie nõnda oma käed, millega saate Teie siis näidata, et Teie weel iseseisaw olete. Teie ise lükkate ennast auku ja panete wõilemise-abinõuud meeste eest kõrwal. Meie peame näitama õppides, teenides ja ka armastamises, et meie meestega üheförgusel seijame. ja ei lunagi meeste käsialused . . . Riisjugust asja ei ole wabal naijel sugugi tarwis!“

Elsa kuulas tähele panes pealt.

„Kas Teie veel kaua räägite?“ küsis ta.

„Ei, ma lõpetasin juba,“ sõnas Donni ja seadis oma prilla.

„Kas Teie arwate, et naised täieste meestega ühesugused oma õiguste ja elu poolest on?“ küsis Elsa.

„Täieste!“

„Wale!“ naeris Elsa.

„Kudas nii?“

„Nii wähe mõistate Teie seda, mida Teie ise õpetate ja mille eest Teie wõitlete!“

Donni jäi kuulama.

„Ma räägin Teile . . .“ seletas Elsa. „Naisterahwas ja meesterahwas on kaks ise-ilma, kaks ise-ollust . . . ja suurem on neist naine. Märksa suurem. Et ta aga pisemaks on saanud, see on selle aja praegune käik. Meesterahwas on osanud oma ülewõimu nii tarwitada, et naine tema täieliseks orjaks on muudetud. Seejama lugu oli ju terve ühe jao inimestega, keda osawad omakasutariwad ka orjadeks muutsiwad, neid müüsiwad ja ostsiwad ja nendega tegiwad, mis nad ise tahtsiwad. Aga elu edusjäre, see jumalik tõde, mis looduse sees ikka elutseb, see wõitis — — ja nüüd on orjad juba oma jalal seisiwad inimesed, ja müürid langewad ikka rohkem ja rohkem. Ka naine on praegu nii kangelori: kõige oma elu ja olemisega ripub ta mehe küljes, sest see on ju ülewõlpidaja. Seda aetakse temale lapsest saadit fisisse, et ta oma seisukorda tundes lihtjaks kaubaks muutub, et temast alles fiiis ülikond saab, kui rätsepp oma osawust tema juures on näidanud ja kui hea noorherra teda kannab. Naine on praegusel ajal alles kaup, ja mida kõrgemale meie inimeste eluorras tõuseme, seda enam paistab see filma.

See on aga loodusele ja elumõttele risti wastu. Juba herra Kwastile nimetasin ma, et e m a on m a a, ja seda pean ka Teile üttelema. Tugewaks wõib wili fiiis kaswada, kui maa tugew on — ja head last wõib ainult see naine kaswatada, kes keha ja waimu poolest tugew on. Ema on eluga, were, mõtte, hingega ühendatud, ema loob millestki midagi — — mees, mees? Mees on eluga paljalt wälispidi seotud . . . lõbu pärast!

Ja sealt see ka tuleb, et mees alati wõib armas-

elusa inimeselapse kolmekümne kopitaga käite. Mine
ifka!"

"Kelle nägu on?"

"Naised pistivad Tihase eide nina alla pead kofku.

"Kas ütles?"

"Ei, meil polnud sellest juttugi!" vastas Tihase
eit.

"Kena ifka . . . see on ametisaladus... Jah, Tihase
mamma nüüd nii loru... Tihase mamma on wagune kui
haud. . ."

"Ei seal polegi wagufti olla!" rääkis Tihase eit. . .

"Pole see Elsa teiejugune, see mõistab oma tött ja
nalja. . ."

"Kas nutab ka?"

"Ei nuta!" vastas eit. "Ajab naljagi!"

"Sina Jumal, wõi nalja! Enejel surm suu ees!
Wõi nalja?!"

"Jah," seletas eit, "tema rääkis, et tema polekski
mind kutsunud, oleks isegi toime jaanud, aga see asi tul-
nud nii järsku, et pole kolmegi lugeda jaanud. Ta tei-
nud weel aias tööd, kistunud porgandift . . . ja teab
mis aias wälja. Tundnud forraga haiget . . . pole kau-
gemale jaanud, kui tundnud, et aeg juba käes... Jõudnud
aga waewalt tuppa... Poiss kodus!... Ann ehmatanud,
nutab . . . lõõb tahte tätt kofku... Elsa pole muud saa-
nud, kui saatnud aga Tihase eide järele. . ."

"Wõi temal nii ruttu... Sa Jumal..."

"Elsa ifka töö-inimene." lisas eit otfa.

"Ja mis ta siis rääkis? Nuttis?"

"Naeris..." naljatas Tihase eit... "Ütles: ole hea
inimene aita ja nüüd! Ei meie oma tarfus jatkunud. . .
Oliwad mul küll kof Jakobit poegade nimed mees —
Ruben — Siimon — Benjam — kof suuremad ja wä-
hemad prohwetid — — aga ei oska last wastu wõtta..."

"Sina heldekene! Jah, eks need ole küll peas, aga
last ei mõista wastu wõtta!..." imestafiwad naised...

"Kas on Drey nägu?"

"Pole!" kinnitas eit... "Ta fihutefe ilusa pita näo-
ga, suurte filmadega..."

"Karjub?"

"On, ja aeg, kifendab kui taewapasun..."

"Wõi ilusa näoga..."

"Oh, mu Jumal, suurte filmadega..."

"Noh, head inimesed, siis jumalaga . . . ega mul aega pole . . . lähen aga jälle..." sõnas eit rõõmsalt.

"Kuhu ja siis jälle ruttad?"

"Siimu=Toomale?"

"Sinna veel aega. . . Jumalaga, head inimesed..."
Eit kadus.

Naised pistisivad ninad jälle kottu.

"Kas katkikule ka lähete?" küsis Andrese-Jüri ema. Naised läksivad tõstjeks ja waikisivad.

"Tüdrukü laps!"

"Jüsa näoga, juurte filmadega, kiskendab kui taewa-
pajun," mõtlesivad naised.

"Ole mul asja, keda ka arutada, tüdrukü laps,
ets tüdrukud mingü," rääkis Mõldri Kata, tuttav palwe-
mamma

"Aga ju oma Liijal, palju seal hõlpu oli?"

"Hõlpu oli?" kurjustas see, "aga sai mehele . . .
ta iffe mehe naine..."

"Ühed Jumala lapsed kõik!" vastas Toomapere
Madli... On Jumal lapsi andnud: tõsta auuga põlwe
peale ja kaswata üles..."

"Lugege ifka oma pattusid!" Ja Madli ohtas . . .
Külas oli forraga kõik teada.

"Mõldri Kata, huhu lähed?" küsis Toomapere Madli
teisel hommikul Kata käest, kes rätiku sisse jolmitud suure
kaufisarnase asjaga mööda tänavat wälja poole läks.

"Poodi!" vastas see, "mul nii rutt! Seep tahab
keeta . . . lähen poest seebikiwi tooma!"

"Aga jul na puhas rätik kaufi ümber?..."

"Ega's ma mustlane pole!"

"Jusad suurest filmad ja sihutene ilus piff nägu...
ja karjub . . ."

Toomapere ema waatas küla peale . . . forstnatest
täustis jõe suits taewa poole . . . ta arwas nagu kooigi
lõhna tundwat...

"Tooma ema, Tooma ema!" hüüdis kooliwanema
põukene tütar Leeni, ise punane, nina ots niiske, ja lõõ-
sutas suurest jooksust.

"Mis on Leeni?"

"Da heldekene, küll on aga pidukene... Mii pidu-
kene, käed ja kõik, dilmad ja kõik . . . punane . . . küll

on ilud, pidufene . . . oh, da heldefene aeg!..” Ja Leeni jooksis kodu poole.

„Kelle nägu on?”

„Mid-da ütledid?” Iõõijutas Leeni.

„Ei fedagi!”

„Ma kuuldin küll!” vastas Leeni naerdes, „tite nägu! . . .” ja jooksis edasi.

Toomavere ema vaatas välja poole, ta tahtis näha jaada, fuhu Mõlbri Kata lähed.

„Ära kadunud?! pani ema imets. „Ega ta ometi foolimajasse läinud..”

Ja ema läks koju ja hakkas kausi sees jahu ja piima ja fanamuna kollast segama.

„Ema!” küsis väikene tütar, „kas lähed katfikule... Anna mulle ka kooki..”

„Pea suu,” hurjutas ema . . . ja oli vihane, et palmemamma esimene pidi olema, kes foolimajasse läks. „Niijugune filmatija teener! Wiimaks räägib veel, et teised naised vastu olnud ja tema üffinda pole seda tähele pannud!”

Kwast oli seda kõik teada saanud, ka seda, mis Elsa Jakobi poegadeft ja juuremateft ja vähemateft prohmetideft rääkinud; selle eest hoolitjes ju Tirepi Mari.

Kwast oli iseenejett ära. Seda asja niifama jätta oleks pöörane olnud—ja selleks aitaftwad veel miimed teised. Kõige rohkem aga pahas Kwasti see, et külanaised kõigest sündmuseft midagi välja ei teinud . . . Eljal olnud nii palju kooka ja pudru, et ta ifegi koolilapsed kokku kutsunud ja neile maiustust teinud.

„Niijugune häbemata inimene . . . Zumala falgaja.. inimejetoos . . . Mis jaab nüüd inimesteft . . .”

Ta kutsus wöölmündrid kokku . . . Nad teataftwad, et wafufe inimesed Eljat koha peale edasi tahawad paluda jääda . . .

Nüüd fihwatas Kwasti jüda . . .

Luppa astudes tuli neile Elsa wastu ja palus istet wotta.

„Olge head, wõtke ajet, muidu wiite meie lapse une ära!” sõnas Elsa rahulikult.

„Ei tee nüüd fedagi, eks seijab niifama!” fofistas Muru Toomas ja waatas Kwasti otfa.

Kwast filmas rüba. Elsa oli oma kambri ilufate

sügiselisedega ära ehtinud, laua peal asus tore form juurte punaste õunadega, mille kõrval lahtirebitud otsaga firjaümbrif seisis.

Kwast wõttis istet . . . ta wõõlmündrid istustiwad.

„Elja, meie tulime sinu juurde,“ sõnas Kwast.

„Sul peab laps olema!“

Elja tundis enese „sinu“ sõnast haawatud olewat.

Agga ta ei andnud seda märgata.

„Anne!“ hüüdis ta, „too Paul neile näha . . .“

Anne tuli Pauliga wälja . . . täis rõemu . . . täis julgust . . . Tee peal muutus ta wäikest last.

„Kas ta ristitud on?“

„Jah!“

„Kes ristis?“

„Jse!“

„Agga ma ei tea jellest midagi! Miks sa mulle jellest teada ei andnud?“ küsis Kwast wihajelt.

„Ma palusin fooliwanemat, et ta julle jellest teataks . . .“ wastas Elja.

„Sa patu ori!“ lähwatas Kwast . . . Laps hakkas nutma . . .

„Wii, wii Paul ära!“ palus Elja Anne.

„Küll on agga inimesed! Elja, aja need wälja!“ kurtis Anne.

Elja jaatis Anne teise tuppa ja tõmbas ukse finni.

„Patu sees ja aeled . . . kogudust ja teotad ja põlgad . . . Müüd futusfin ma need auuwäärt hallpead folku, ei sind nende kuuldes noomida ja küsida: kes on jelle lapse isa?“

„Walitsege oma suud, herra Kwast,“ noomis Elja, „ma ei ole kedagi teotanud . . . Sel lapsel ei ole isa!“

„Ja, ja, jaa!“ naeris wihajelt Kwast. „Batusel on paha oma õiget nime kuulda. Agga patu sees rõbeleda, patu poriga eanast määrada, sealjuures enesest kangelast teha . . . walda ninapidi wedada . . . auusate meeste peale rahwa juus halba mõtet laotada . . . Ma küsin weel lord: kes on sinu poja isa?“

Elja wiha tõusis järsku kõige kõrgema kraadini. Ta pidi neile kiskendama: „wälja, wälja süit majast . . .“ agga ta jõudis ennast hoida . . .

„Herra Kwast, rahustage ennast,“ rääkis ta siis üsna rahulifelt, „mõelge, mis Teie räägite. Keda olen

mina teotanud, selle juuffefarma pea peal kõverasse murdnud — ja Teie ütlete, et ma olen foguduje teotaja. Mõtelge, mis Teie räägite . . .”

„Teie olete nagu porine siga inimeste elu puhtasse sambriisse tunginud . . . Teie laotate fattu, mädatõbe meie seas laiale . . .” noomis Kwast.

„Herra Kwast . . .” rääkis Elsa, „iga Teie sõna on teotus ühe haritud mehe suust . . . Mis on siis minu kuritegu!”

„Teie tallate häbematalt jeda pühadust, mis pühadustest kõige suurem on.”

„Vaadake ise oma elu peale, herra Kwast, see laps on minu laps . . .” rääkis Elsa.

„Kes ta isa on?” päris Kwast, ilma et ta Elsat rääkida oleks lastnud.

„Jumal taewas!” vastas Elsa järsku.

„See on teotus!” kärkis Kwast. „Üks tüdruk forjab enesele kujukilt lapsi . . . ja peidab Jumala nime taha enese ära, see on kuulumata jumalajalgamine . . .”

„Ja miks ei tohi ühel tüdrukul last olla?” küsis forraga Elsa.

„Seit et see Jumala seaduse ja kristliku kombluse vastu on!” vastas Kwast julgelt.

„Ja Teie tunnete seda?”

„Jah!”

„Ja selle peale ütlen mina, ei! Kas olete Teie ise Jumala seaduse mõtte sisse tunginud? Ei! Ja, sõnadega olete teie meistrid. Teie mõite sõnadega inimeselapsed kas wõi taewasse tõsta, kui see tarwis on . . . Sõnadega tõstate teie naise teine kord kas wõi pilwede peale, kui see lastulil on, aga seote sealjamas neid just patu pori sisse, sellesama pori sisse, mille vastu Teie paugute, kui see teile, meestele, tarwis on! Mõtelge, mis Teie teete, selle seadust, selle komblust Teie surmate!”

„Araneetud uis ja madu! . . .” pööratas Kwast. „Teie kuulete, Teie kuulete ta sõnu . . . Ma ütlen Teid ametist lahti!”

Elsa naeratas.

„Sähke ja lugege!” Ta ulatas lah tirebitud ümbriku seesst kirja Kwasti kätte.

See luges:

"Südamest auustatud Elsa!

"Südamest rõmustan Sinuga ühes! Üra pahanda, et ma "Sina" sõna pruugin. Mu süda ei luba teist, külmemat tarvitada. Sõgijel awan oma mõisa lastele uue fooli. Tule!

Terwiseid Sulle ja pojale Paulile
Truu Joosep."

Kwašt tegi suured filmad. Rõemu läige käis tal üle näo.

"Siis on Joosep tema isa!"

"Joosep?!" urisefiwad mehed.

Elsa naeratas.

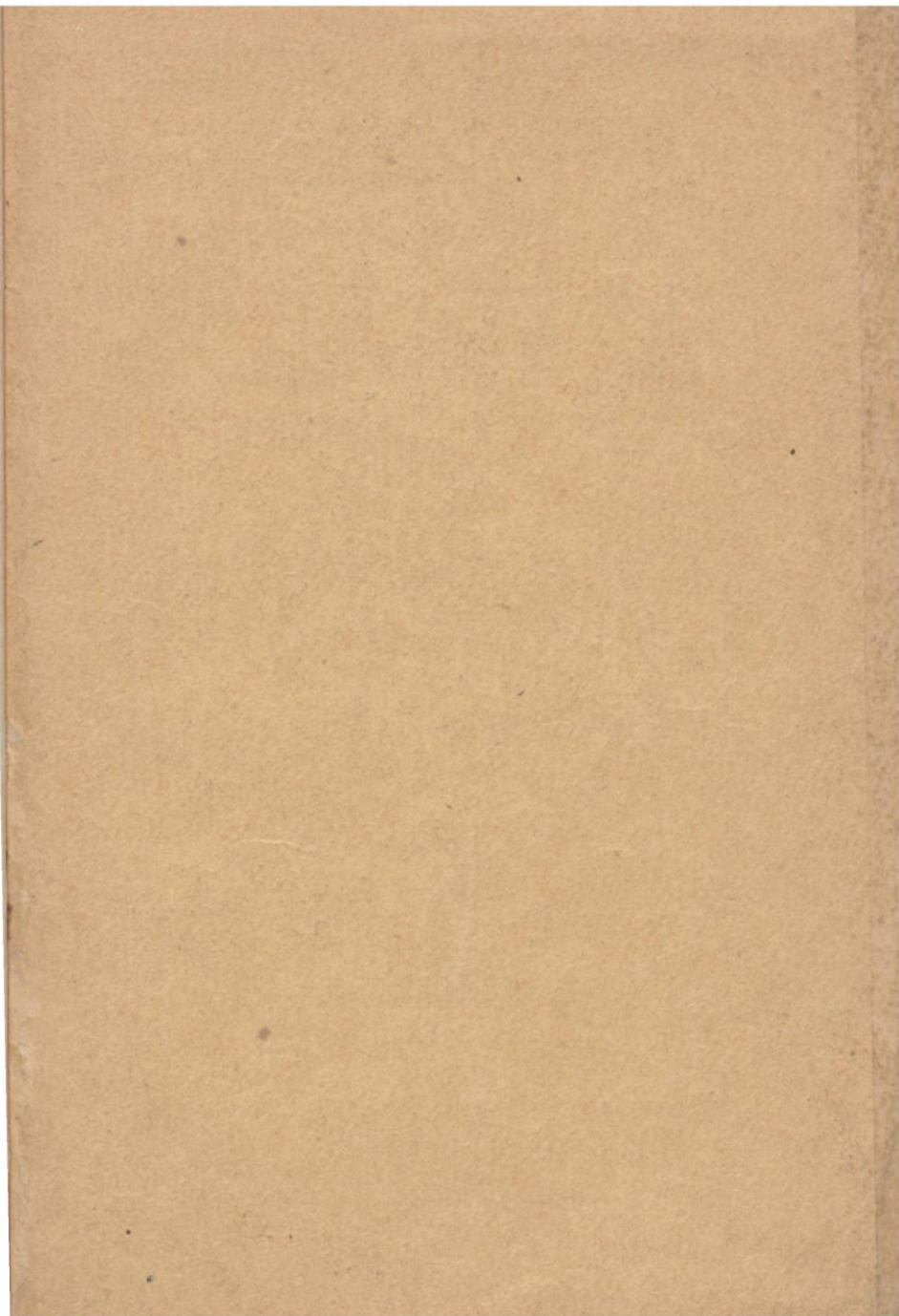
Seda pilku ei jõudnud Kwašt enam kannatada. Ta haaras warna otsast oma mütsi ja wihaselt tormas ta wälja.

Neli korda paukus uks . . . Siis oli majas wait ja waqa.

Elsa rind tõusis kõrgele: tafa läts ta oma lapsel juurde ja surus täis magust tundmust musu tema otsaestisele . . . Pois haaras kätega . . .

"Haara, haara! Kabele, i n i m e n e . . . Maailmas on weel wäga palju i n i m e s e l wõidelda! . . ." jofistas Elsa.

Dues aga puhus winge tuul.

R. 3167

Hind 35 kop.